

ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ
ЕНЕІДА

Иван Коптареvский.

ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ

ЕНЕЇДА

НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ ПЕРШАНЦЬОВАНА
З ПЕРЕДНІМ СЛОВОМ ТА ПРИМІТКАМИ

ПРОФ. Б. ЛЕПКОГО

З ІЛЮСТРАЦІЯМИ ТА ЗАСТАВКАМИ

Я. ШТИРЕН.

diasporiana.org.ua

ВИДАВНИЦТВО

ОЛЬГА ДЬЯКОВА

БЕРЛІН.

1922.

★

Всі права на ілюстрації застережені.

★

Alle Rechte vorbehalten

★

Copyright 1922 by Olga Diakow © Co., Berlin

★

Друкарня Візіке, Бранденбургъ над Гавелею.

Іван Котляревський, автор знаменитої «Енеїди» і вічномолодої «Наталки Полтавки», родився дня 29 серпня 1769 р. в Полтаві.

Дід його був дяконом, батько Петро (дворянин), служив при Полтавському земстві.

Читати й писати навчився Іван Петрович від місцевого дяка.

Десятилітнім хлопцем поступив на службу «въ штатѣ бывшей новороссійской канцелярії» і 1780 року був іменованій підканцеляристом, 1781 канцеляристом а 1783 губернським реєстратором, що в давній службовій практиці деколи й лучалося*).

Року 1783 поступив на науку до Словенської духовної семінарії у Полтаві, котру й покінчив року 1789 двадцятилітнім молодцем.

По скінченню семінарії пустився на село, як домашній учитель по панських-поміщицьких дворах.

Там пізнав не тільки тодішне панське, але й селянське життя.

*) Так само славний російський байкар, Крилов, роджений 1768 року, отже майже однолітець з Котляревським, на одинацятім році життя поступив підканцеляристом в Калязинський уїздний суд, а на дванацятім переведено його, як канцеляриста в Тверський магістрат.

Бував на досвітках і вечерицях, слухав пісень, казок, оповідань і приказок народніх, придивився гаразд до звичаїв та обичаїв простонароддя, а вже мову народню, то вивчив так, як моло котрий з українських письменників.

Отсих кілька літ учительовання дало йому основу до його нечисленних, але щире народніх і справжнім демократизмом навіяних творів.

Так минули його молодечі літа.

Припадають вони на дуже сумний і дуже важний період української історії.

Скасування гетьманщини (1764 р.) було ще свіжою, недавно минулою подією, а збурення Січі (1775) пережив Котляревський шестилітнім хлопцем. Полтава була не за горами і Полтавцям не байдуже було до того, що сталося з колишнім славним Запорозжям.

І не байдуже було Котляревському, як 1783 знесено козацькі полки, а поставлено на їх місце російську військову організацію.

В два роки пізніше появилася славна «жалованная грамота дворянству», котра до-решти закріплювала українське хліборобське населення. Котляревський, як бистрий та доволі

образований, (на тодішні часи) молодець, розумів, що в історії його рідного народу відбувається процес поневолення і затирання тих прикмет своєрідного народнього побуту, за який так невпинно і з такою саможертвою боролись його предки. Процес цей відбувався у формі тим більше небажаний, що розколював народ на двоє, на упривілюваних панів і на позбавлених усякого права селян. Українські пани, здебільшого колишні старшини козацькі, кинулися горнути як найбільше землі і душ до себе, не зважаючи який гріх і яку відповідальність перед судом історії беруть вони на себе.

Отсей процес «расхещенія національної собственности всѣми благовидными и неблаговидными способами» знайшов опісля відгук у літературних творах Котляревського, бо Котляревський цілою душею стояв не тільки на етнографічній, але й на політичній українській ґрунті, схиляючись до цих демократично-моральних принципів, які проголошував, український філософ Сковорода і які, хоч не дуже то виразно, зарисовувалися у свідомості деяких українських панів-магнатів, як ось у автора «Історії Русів», Полетики.

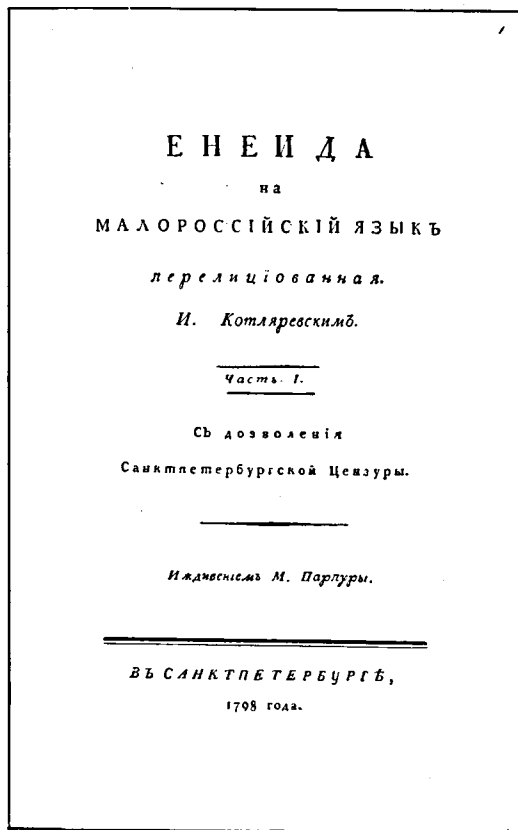
Писати став Іван Котляревський ще на шкільній, семінарській лавці. Вже

тоді прозивали його «рифмачем». Прочитавши трагестію Осіпова, а може й Скаррона, він, перебуваючи на селі, як домашній учитель, став працювати над своєю «Енеїдою». Року 1796 поступив на військову службу як кадет, незабаром став аудитором, а 1798 р. був іменованій прапорщиком. Того ж незабутнього 1798 року появилися друком три пісні його славної «Енеїди».

Ця епохальна книжка в історії українського письменства мала ось який заголовний лист: «Енеїда на малоросійській мові перелицьованная І. Котляревскимъ. Часть I, съ дозволенія Санктпетербургской Цензуры. Издвѣніемъ М. Парпуры. Въ Санктпетербургѣ 1798 года». Далше йшла посвята (не автора а видавця): «Любителямъ Малоросійскаго слова Усерднѣйше посвящается».

В цім першій виданню були три частини, кожна з окремих заголовним листом і з окремою пагінатурою. До книжки доданий був словарець, «Собраніе малоросійскихъ словъ»,*) праця теж не Котляревського, а мабуть самого Парпури. Перед тим словничком

*) „Собраніе Малоросійскихъ словъ въ Енеидѣ, и сверхъ того еще весьма многихъ иныхъ, издревле вошедшихъ въ Малоросійское нарѣчіе съ другихъ языковъ, или и коренныхъ Россійскихъ но неупотребительныхъ.“

Заголовна картка з першого видання „Енеїди“.
(п оменьшена)

справлення «Погрѣшностей» (всього 7 слів) і дві «Перемѣны».

Книжка (вісімка), була друкована на досить лихим, сірјавім папері, тодішнім етимологічним правописом в оден стовпець, по дві десятивіршеві строфи на кожній сторінці. Строфи відділені зірками, словничок, зложений у два стовпці.

Зі зверхнього вигляду цього першого видання «Енеїди» годі було предвидіти який великий успіх і яке великоважне значіння матиме вона не тільки для українського письменства, але й для відродження України.

Це перше видання мало свою історію. Воно появилося в світ без відома і без дозволу автора.

Богатий Конопотський «дворянин» (із старого козацького роду) Максим Парпура, (служив у Петербурзі), чоловік освічений, що сам працював на літературному полі, зважився на цей крок не для матеріального успіху (він був меценатом, записав коло 100 000 рублів на українські добродійні цілі) лиш тому, бо зрозумів, «яке значіння може мати друкована «Енеїда», котра доси ходила у відписах і котру легко могла стрінуги та сама судьба, що стрінуга не оден недрукований твір. Чому він не попрохав дозволу автора на видання «Енеїди», певно не знаємо. Нам відомо, що Котляревський служив тоді прапорщиком в Сіверськім полку, (об чім Парпура легко міг і не знати), але поміж людьми ходили слухи, що автор перелицьованої «Енеїди» запропастився. Це могло тим більше спонукати Парпуру до оголошення друком «Енеїди» без дозволу автора.

На всякий спосіб ми нині з пошаною і вдякою згадуємо імя Максима Парпури, бо хто зна, чи сам Котляревський бувби зважився і спромігся тоді на видання сього дорогоцінного твору а так, року 1798 покладений був отсим Максимом Парпурою камінь під будинок відродженої української літера-

тури. Так ми гадаємо нині, але сам Іван Котляревський був мабуть іншої гадки. Він був невдоволений вчинком Парпури і цьому невдоволенню дав доволі різкий вислів у своїм власнім виданню «Енеїди», де Парпура вкинений поміж грішників, мучиться тяжко за те, що «натуру мав він дуже бридку, кривив душою для прибутку, чужее отдавав в печать, без сорома, без Бога будши, і восьму заповідь забувши, чужим пустився промишлять».

В рік по виході першого видання «Енеїди» Котляревського іменовано поручником і служба йшла своїм ладом. Як штабс-капітан брав він участь у поході в Молдавію та за Дунай. По заняттю Бендер удостоївся царського «благоволення» за хоробрість і неustraшимість. Чималу прислугу зробив Росії тим, що з припоручення генерала Маєндорфа схилив до підданства Буджацьких Татар, за що й дістав ордер св. Анни 4 кляси. Року 1807 перейшов у Псковський полк, а 1808 подався у відставку в ранзі «капітана съ мундиромъ». Року 1810 іменовано його «смотрителемъ полтавского дома воспитанія бѣдныхъ дворянъ». Хоч ся посада була по собі маловажна, так Котляревський був вдоволений нею, бо міг він проживати в своїм ріднім городі і працювати для добра земляків.

Великого 1812 року йому довелось ще раз мати діло з військом. Генерал-губернатор кн. Лобанов Ростовській, доручив йому скласти козацький полк для війни з Наполеоном.

Це доручення виконав Котляревський; він їздив також з Лобановим-Ростовским до Петербурга й за границю, значиться грав деяку політичну ролю.

За «усердіе въ службѣ» і за те, що підніс «Полтавський дім для виховання бідних дворян» на вищу рівень, дістав титул майора, перстень

від царя і дожиттєвну додаткову платню, 600 рублів річно.

У його в Полтаві був свій гарний дім, 6 душ кріпаків і 60 десятин землі в Полтавському повіті, — його життя було забезпечене.

Дім Котляревського стояв за собором, над кручею. Світлиць у йому було п'ять. Найбільша, гостинна, з якої двері вели на ганок, з котрого розкривався дуже гарний вид на Ворскло.

Хата була обставлена не розкішно, але гарно й чепурно.

На стінах висіли портрети, самого Котляревського, та кн. Рєпніна й Кочубєя (з котрими він жив у дружбі). Крім того декілька малюнків флямандської школи. В шафах стояли книжки: латинські і французькі клясики, романи Вальтера-Скотта й Купера, російські автори та часописи й журнали, як «Съверная Пчела», «Сынъ Отечества», «Съверный Архивъ», «Вѣстникъ Европы» і «Библиотека для чтения».

Котляревський любив багато читати, і вести розмови на учені й літературні теми. Любив у себе погостити добрих знайомих і зайти до прияте-

лів. Усюди був він бажаним гостем. Любили його люде за гуманну вдачу, за незлобний дотеп і за дар живого

й кольоритного оповідання.

А опозідати мав про що, бо знав як немож краще побут народній, за час учительовання проживав між панамі-дідичами а за військової служби бував у походах. Курив, нюхав табаку, іноді грав в карти, а чарки теж не виливав за комнір. Висо-

кий, огрядний, з чорним волоссям, зі снідим, чисто вибритим обличчям, позначеним віспою, уявляв собою тип

українського дідича-інтелігента, козацького нащадка.

Був нежонатий: хатне господарство провадила йому економка, Мотря Вєкличєва, котрій він перед смертю і подарував свою хату.

Тут, у тій хаті в Полтаві, він дальше працював над своєю «Енеїдою». Поправив і переробив ті три пісні, що видані були Парпуροю р. 1798 і другим виданнем 1808 р. в Петербурзі в дру-

карні Івана Глазунова (і мабуть його накладом) а врешті року 1809 видрукував своє власне, значиться з черги третє видання у Петербурзі

Хата Котляревського біля собора в Полтаві.

Іван Котляревський (мабуть з портрету російського письменника Облєсимова).

«въ медицинской типографіи». Воно було не тільки «вновь исправленное и дополненное противу прежнихъ изданій», але й багато краще від них. Кожна пісня і словарець мають осібну пагінацію (ст. 29, 26, 48, 45, 18 і 2 нумеровані). Єсть і передмова, в якій Котляревський заповідає п'яту пісню, якщо це видання «принесеть удовольствие читателямъ».

Він справді написав, і то не тільки п'яту, але й шесту пісню та вони появились друком, щобиш по смерті автора, в Харкові 1842 року. Отсе четверте з черги видання «Енеїди» було разом із тим її першим повним виданням.

Крім праці над четвертою і п'ятою піснею «Перелицьованої Енеїди» написав Котляревський «Оду до князя Куракіна» (1805) і два театральні твори «Наталку Полтавку» і «Москаля чарівника», які й поставлено у перше на сцені Полтавського театру 1819 року. Театр цей був заснований старанням князя Лобанова-Ростовского, а Котляревський приймав у ньому живу участь.

Щоб як слід оцінити «Наталку Полтавку» треба пригадати собі стан тодішнього театру в Росії.

Найбільшою популярністю тішилися тоді так звані опери, яких за час панування Александра I. на обох столичних сценах поставлено 135. В тім оригінальних російських 35. Але й ці російські були здебільшого творами чужих композиторів; як: Кавос, Міллер, Меер, Штайбельт, Антонеллі і другі, котрі тільки перебували в Росії і хіснувалися лібретами російських письменників. Ті лібрета писали: Княжнин, Плещеев, Малиновський, Губер, Язиков, Лифонов і другі.

Найбільше написав їх князь Александр Алексієвич Шаховскій (1777—1846), звісний драматичний письменник і театроман. Опери ці здебільшого стояли на рівені водевілю, або

щонайбільше оперети: досить пригадати «Яль», «Посидѣлки» і «Дѣвушникъ или Филаткина свадьба» і досить навести оден куплет з останньої:

Таво воно, какъ оно,
Я на все, на все дѣтина:
Поплясать смышленъ давно,
Прямо парень, — не дубина!
Взглянь ты, взглянь на молодца,
Какъ пляшу я голубца.

По грубости гумору більшість цих «опер» не далеко відбігла від балаганщини й скомороства.

Крім публичних театрів було тоді чимало приватних, утримуваних великими панамі по своїх дворах. В цих театрах і операх грали, співали й гуляли артисти кріпаки. Свої приватні театри мали: Кологривов, Всеволожскій і П. А. Позняков у Москві, Каменскій в Орлі, Єсипов у Казані, Татищев і Ермолов у Сибірську, Століпін на Поволжі. Спомини тих часів переповнені всілякими оповіданнями про зловживання панамі отсих театрів для заспокоєння своїх пристрастей. Співачки, артистки й танечниці отсих кріпосних храмів Мельпомени були прямо гурисами й гаремними жінками панів театроманів.

І на Україні були такі приватні панські театри. Мав театр гр. Ілінський коло Житомира Троцинський і князь Репнін у Полтавщині.

Історії цих панських театрів на Україні не маємо. Знаємо тільки, що для театру свого сусіда Троцинського написав Гоголь (батько) українську комедію «Простак» і що на виставах його бував як молодий хлопець пізніший автор «Мертвих душ».

Іван Котляревський був добрим знайомим, можна сказати приятелем Репніна і для його написав свою «Наталку Полтавку».

Була ще й друга причина, чому він узявся писати драматичні твори.

Російські лібретисти, а за ними й композитори, чи може навпаки, не вдо-

волялися виключно російськими темами і мотивами. Вони брали також одно й друге від Українців, Поляків, Циганів і Жидів.

І так вище згаданий князь Шаховській між иньшими написав «малоросійську оперу, Козак-стихотворець», яка тішилася навіть великим успіхом. Шаховській українського народнього життя не знав, він був не справжній драматург, а прямо фабрикант театральних творів, а до того мабуть не свобідний від модного тоді глузвання над українським селянином і взагалі над життям України.

Це й обурило Котляревського і він дав у «Наталці Полтавці» та в «Москалю Чарівнику» антитезу до «малоросійських опер» в роді «Казака-стихотворця», дав справжні українські водевілі, котрі відбігають від російських так, як його «Енеїда» відбігає від «Енеїди» Осипова. Єфременкова каже, що трагедія Осипова, це квітка штучно зроблена, а Котляревського «Енеїда» це справжня жива, невянуча квітка. Те саме мож сказати про «Москаля Чарівника» й особливо про «Наталку Полтавку».

Його сюжет простий, особи виведені реально, акція жива і жвава, діяльог прямо мистецький, пісні підібрані гармонійно, гумор чергується з неробленим, лиш питьомим українському народови сентиментом, а все разом звязане в цілість, яка витримала пробу цілого століття. «Наталка Полтавка»

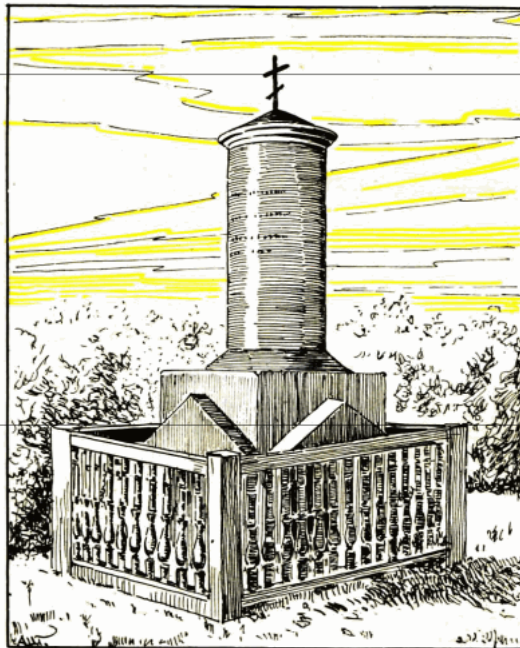
тримається на сцені до нинішньої днини, вона не постарілася й не зробилася анахронізмом. І Терпіліха і Наталка і навіть Возний живуть до нині поміж нами, тільки може трохи інакше висловлюють свої гадки й почування. Особливо Возний, цей невмірущий тип чоловіка з природи не глупого і незлого, смішного тим, що відплив від свого берега а до чужого не вспів причалити, як не вспів «іzza недостачі часу» нічого доброго зробити.

«Наталкою Полтавкою» поклав Котляревський основи під будівлю українского театру, як «Енеїдою» поклав він угольний камінь під відроджену українську літературу.

Працюючи над отсими більшими творами зібрав Котляревський етнографічні матеріали, переклав на українську мову байки Ляфонтена а також з французької мови: «Раз-

мышлення о расположении, съ какимъ должно приступать къ чтенію и размышленію о Св. Евангелии Луки», був співробітником журналів «Соревнователь», «Утренняя Звѣзда», «Украинский Вѣстникъ» і сатиричного журналу «Муха». Помагав також Бантиш-Каменскому в його історичних працях.

Був членом Петербурського й Харківського товариства «любителей російской словесности», членом Полтавської Масонської льожі «Любови къ истинѣ», членом «Біблейського товариства» та бібліотекарем його філії у Полтаві. Його іменовано попечителем

Перший нагробник Котляревського.

«Полтавського богоугодного заведення», дістав «монаршее благоволеніє» і за тридцятьлітню службу «знак отличія».

Року 1829 став Котляревський нездужати, а року 1835 пішов у відставку і тихо доживав віку у своїй хаті в Полтаві.

Помер 29 листопада 1838 року, відпустивши перед смертю своїх кріпаків-прислугу на волю. Його поховано на Полтавському кладбищі, на тому місці, яке, як кажуть, ще за життя собі вибрав. На тій могилі стояла зразу характеристична для тодішньої епохи колумна з дзораменим хрестом і точена з дерева огорожа, тепер там мармуровий надгробник з хрестом і з увінчаним погруддем поета.

Остались по Котляревським рукописі: «Журналъ военныхъ дѣйствій 2 корпуса 1806 г.», «Замѣтки о нѣкоторыхъ народныхъ обычаяхъ», листи, папери, автографи, акти, які зберігаються в Імператорській публичній бібліотеці в Петербурзі.

Та ще осталося добре імя чоловіка освіченого, талановитого, товариського і незвичайно гуманного.

Це добре імя едналося зі славою поета, творця «Енеїди» і «Наталки Полтавки». Слава росла і кріпшала разом із ростом української обновле-

ної літератури, котрої він був родоначальником.

1898 відсвятковано по всій Україні сотні роковини першого видання «Енеїди».

На памятку сотних роковин рішено поставити Котляревському памятник у Полтаві. Посипалися добровільні жертви з усіх сторін. Скульптор Л. В.

Позен, земляк Котляревського, зробив безкористно погруддя поета і горорізьби на теми його творів. Ними прикрашено гранітовий постумент, що піднімається з широкої підстави.

Памятник, високий сяжнів п'ять, збудовано на колишнім Протопопівським бульварі, що тепер зветься бульваром Котляревського. Відслонено його святочно дня 30 серпня 1903 р. На свято прибули представники від усіх земель України.

Та ще трівкіщий памятник зготовив йому Тарас Шевченко своїм віршом «На вічну память Котляревському», котрий кінчиться словами:

Будеш батьку панувати,
Поки живуть люде,
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть!

Шевченко віщою інтуїцією зрозумів значіння Івана Котляревського для відродження українського народу, зрозумів вартість «Енеїди», в котрій Котляревський «переніс усю козацьку

Новий надгробник Котляревського на цвинтарі в Полтаві.

славу» в мові не чужій, а своїй, народній, в нашу сирітську хату.

Інтуїцію Шевченка закріпили своїми історично-критичними дослідженнями такі учені, як: Пипін, Петров, Дашкевич, Огоновський, Єфименкова, Житецький, Стефан Смаль-Стоцький і багато других. Всі вони високо ставлять Котляревського як письменника і чоловіка а його «Енеїду» вважають твором прямо епохальним.

Житецький каже про Котляревського: «Это был умъ трезвый, и наблюдательный, сознательно направлявший орудіе сатиры против соціального зла, тяготѣвшего надъ его современниками».

Розуміється, що цими словами не вичерпується уся скарбниця цінностей великого поета. Тут требаб навести чимало цитатів із других критиків та істориків, літератури, які просліджують його мову, його поетичний хист, архітектоніку творів, його значіння для сучасної і пізніщої літератури аж до наших часів.

Та на це тут не маємо місця.

Не в цитатах сила, а в самім творі, котрий живими словами промовляє до читача, розкриваючи перед ним ціле привабливе багатство своєї краси.

Котляревського «Енеїда», це тільки на перший кид ока ніби гумористична травестія Вергілевої «Енеїди», а в дійсності це твір оригінальний, незалежний як від Вергілія, так від Скаррона,

Блюмавера та Осипова. «Енеїда» Котляревського, це великий суспільно побутовий малюнок з другої половини XVIII століття, наскіцований рукою смілою і певною, з таким темпераментом, гумором, з такою радістю творення, що нагадує собою великих мистців італійського ренесансу. Не Блюмавер і Осипов, а скорше Бокаччіо та Аріосто приходять на думку читачеві Котляревського.

Вергілієва «Енеїда» дала Котляревському тільки основу, на якій він виткав щире українські узори, величезний гобелін необчислимої вартости.

Вергілієві Троянці, що по збудженню рідного городу, шукають собі нової вітчизни, перемінені тут у наших Запорожців, котрі після зруйнування Січі (1775 р.) теж шукали собі нової батьківщини.

Боги старого, грецько-римського світа перемінилися під пером нашого поета в тодішних достойників та вельмож, що правили Україною, собі на сором, а народові на шкоду. Пекло Котляревського нагадує наші апокрифи, наші церковні образи, а головнож ті грішні й неморальні вчинки, цей справжній ад, що творився по всякденно на тодішній Україні.

Котляревський в «Енеїді» являється суддею цього аду. У його руках не тільки моральний кодекс Сковороди, але й національно-демократичний устав,

Памятник Котляревського в Полтаві.

котрого він був першим свідомим творцем, а до котрого нові, чимраз краще й виразніше сформуловані статті додав Шевченко й пізніші письменники.

Котляревський, майор російської армії, оздоблений царськими ордерами, похвальними грамотами і перстеном «Його величества» стає цілком певно і свідомо по стороні українського народу и його подоптаних прав, по стороні принижених і покривджених.

В тім його велика горожансько-національна заслуга.

Котляревський, приятель князів Репніна, Лобанова-Ростовського і Куракіна стає по стороні покривджених українських хліборобів-кріпаків, робиться одним з перших речників і проповідників визволення селянства.

В тім його велике політичне значіння.

Котляревський, член Петербурського й Харківського «Общества любителей российской словесности», не йде слідами Капніста, Богдановича, Наріжного, Гнідича й других, лиш стає батьком відродженої української літератури, — в тім його великий патріотичний і культурний вчинок.

Котляревський, учасник походу на Молдавію і за Дунай, що приступом брав Бендери і формував козацький полк для боротьби з Наполеоном, зі смутком і тугою згадує про Сагайдачного і про Січ, про те як козак усю ніч мандрував, як неня провожала свою дитину, як то «вічної памяти бувало у нас в Гетьманщині колись», коли «славнії полки козацькі, Лубенський, Гадяцький, Полтавський, в шапках, було, як мак цвітуть. Як грянуть, сотнями ударять, перед себе списи наставлять то мов мітлюю все метуть.»

Це вже любов рідної минувшини із його серця говорила.

Правда, всі отсі громадянські, гуманні, демократичні і патріотичні по-

чування не були його власними винаходами. Вони відзиваються то більш, то менш виразно і в Вишенського і в Рогатинця і в козацьких хроніках, і в «Історії Русів» і в листуванні деяких українських панів, але Котляревський був першим, що дав їм тривалий і гідний вислів у творі, який робив і заєдно робить сильне вражіння, — в своїй «Енеїді».

Бувають різні форми воплощення великих ідей: реторична, патетична, лірична, не згадуючи про форму організації і активного діла.

У Котляревського рідне слово і щирий сміх були цею бронзою, з якої він вилив свій пам'ятник нерукотворний, цей дзвін народнього відродження, «Енеїду».

Котляревський, як його земляк і далекий сусід Гоголь — сміявся. Сміявся, як колишні Запорожці, як Полтавський хуторянин, то знов як гуморист ренесансу, або прямо сміявся крізь сльози, але сміх його лунав і лунає на цілу Україну і поза Україну, цей його творчий, а не пустий сміх.

Куліш, скептик, чоловік вічно-шукаючий і вічно невдоволений, часом ретор, то знов лірик, спосібний до найвищого патосу, Куліш людина інших настроїв, активний діяч і жертва українського лихоліття з другої половини XIX віку, не зрозумів отсього широкого сміху Котляревського, цей сміх прямо дратував його. Але ми нині хочемо, а може і вміємо зрозуміти одного й другого і віддати кожному честь по його заслугі.

* * *

Отсе видання, як на теперішні часи коштовне й розкішне, має теж не що друге на думці. Хочемо дати читачеві ще оден текст одного з найцінніших архитворів української літератури, хочемо, щоб понад нашою зруйнованою

і пограбованою країною, повною смутку й туги залунав ще раз щире український сміх батька Івана, його творчий сміх, той, що рани гоїть, що стурбованим душам розвагу приносить, що в наболілі серця нову охоту і нове завзяття вливає.

«Він між нами тепер. Він зібрав нас усіх.

Хтож на поклик його не озветься?!

Зпоза довгих ста літ, чи ви чуєте сміх? —

То Іван Котляревський сміється!»

Богдан Лепкий.

ЕНСІДА

Троїці

(Част. 1, строфа 1—2)

Ч А С Т И Н А І.

- Вней був парубок моторний
І хлопець хоть куди козак,
Удавсь на всеє зле проворний,
Завзятіший од всіх бурлак.
Но Греки, як спаливши Трою,
Зробили з неї скирту гною,
Він, взявши торбу, тягу дав;
Забравши де-яких Троянців,
Осмалених, як гиря, ланців,
Пятами з Трої накивав.
2. Він, швидко поробивши човни,
На сине море попускав,
Троянців насажавши повні,
І куди очі почухрав.
Но зла Юнона, суча дочка,
Розкудкудакалась, як квочка:
Енея не любила—страх!
Давно уже вона хотіла,
Його, щоб душка полетіла —
К чортам і щоб і дух не пах.
3. Еней був тяжко не по серцю
Юноні, все її гнівив:
Здавався гірчіший їй від перцю,
Ні в чім Юноні не просив;
Но гірш за те їй не любився,
Що, бачиш, в Трої народився
І мамою Венеру звав,
І що його покійний дядько
Парис, Пріямове дитятко,
Путивочку Венері дав.
4. Побачила Юнона з неба,
Що пан Еней на поромах, —
(А те шепнула сука Геба —)
Юнону взяв великий жаж!
Впрягла в гринджолята павичку,
Сховала під кибалку мичку,
Щоб не світилася коса;
Взяла спідницю і шнурівку,
І хліба з сіллю на тарілку,
К Еолу мчалась, як оса.
5. «Здоров, Еоле, пане-свату!
«Ой як ся маєш, як живеш!»
Сказала, як ввійшла у хату,
Юнона: «чи гостей ти ждеш?..»
Поставила тарілку з хлібом
Перед старим Еолом-дідом,
Сама же сіла на ослін.
«Будь ласкав, сватоньку-старику!
«Ізбий Енея з пантелику:
«Тепер пливе на морі він.
6. «Ти знаєш — він який суціга,
«Паливода і горлоріз:
«По світу, як іще побіга,
«Чиїхсь багацько вилле сліз.
«Пошли на його лихо злее,
«Щоб люди всі, що при Енеї,
«Послизли і щоб він і сам.
«За цеєж дівку чорнобриву,
«Смачную, гарну, уродливу,
«Тобі я, далєбі, що дам.

7. «Гай, гай! ой дай же його кату!»
 Еол насупившись сказав:
 «Я всеб зробив за цюю плату,
 «Та вітри всі порозпускав:
 «Борей недуж лежить з похмілля,
 «А Нот поїхав на весілля,
 «Зефир же, давній негодай,
 «З дівчатами заженився,
 «А Евр в поденщики нанявся, —
 «Як хочеш, так і помишляй!
8. «Та вже для тебе обіщаюсь
 «Енеєві я ляпас дать;
 «Я хутко, миттю постараясь
 «В трістя його к чортам загнать.
 «Прощай же! швидче убірайся,
 «Обіцянки не забувайся,
 «Бо послі, чуєш, ні-чичирк!
 «Як збрешеш, то хоча надсядся,
 «На ласку послі не понадся:
 «Тоді від мене возьмеш чвирк».
9. Еол, оставшись на господі,
 Зібрав всіх вітрів до двора,
 Велів поганій будь погоді...
 Як раз на морі і гора!
 Все море зараз спузирило,
 Водою мов в ключі забило, —
 Еней тут крикнув, як на пуп:
 Заплакався і заривався,
 Пошарпався, увесь подрався,
 На тімі начесав аж струп.
10. Прокляті вітри роздулися,
 А море з лиха аж реве;
 Слізьми Троянці облилися,
 Енея за живіт бере;
 Всі човники їх розчухрало,
 Багацько війська тут пропало:
 Тоді набрались всі сто-лих!
 Еней кричить, що — «я Нептуну
 «Півкопи грошей в руку суну,
 Аби на морі штурм утих».
11. Нептун іздавна був дряпичка:
 Почув Енеїв голосок,
 Шатнувся зараз із запічка:
 Півкопи для його кусок!..
 І миттю осідлавши рака,
- Схвативсь на його, мов бурлака,
 І вирнув з моря, як карась.
 Загомонів на вітрів грізно:
 «Чого ви гудете так різно?
 «До моря, знаєте, вам зась!»
12. От тут-то вітри схаменулись,
 І ну всі драла до нори;
 До ляса мов Ляхи шатнулись,
 Або од іжака тхори.
 Нептун же зараз взяв мітелку
 І вимів море, як світелку,
 То сонце глянуло на світ.
 Еней тоді як народився,
 Разів із пять перехрестився,
 Звелів готовити обід.
13. Поклали шальовки соснові,
 Кругом наставили мисок;
 І страву всякую, без мови,
 В голодний пхали все куток.
 Тут з салом галушки лигали,
 Лемішку і куліш глитали
 І брагу кухликом тягли,
 Та і горілочку хлестали, —
 Насилу із-за столу встали
 І спати послі всі лягли.
14. Венера не послідня шльоха,
 Проворна, враг її не взяв,
 Побачила, що так полоха
 Еол синка, що аж захляв, —
 Умилася, причепурилась
 І як в неділю нарядилась,
 Хоть би до дудки на танець!
 Взяла очипок грезетовий
 І контуш з усами люстровий,
 Пішла к Зевесу на ралець.
15. Зевес тоді кружав сивуху
 І оселедцем заїдав;
 Він, сьому випивши восьмуху,
 Послідки з кварти виливав.
 Прийшла Венера ізкривившись,
 Заплакавшись і завіскрившись,
 І стала хлипать перед ним:
 «Чим пред тобою, милий тату,
 «Син заслужив таку мій плату?
 «Йон, мов в свинки грають ім.

16. «Куди йому уже до Риму?
«Хиба як здохне чорт в рові,
«Як вернеться пан Хан до Криму,
«Як жениться сич на сові...
«Хибаб уже та не Юнона,
«Щоб не вказала макогона,
«Що й досі слухає чмелів!
«Колиб вона та не бісилась,
«Замовкла і не комезилась,
«Щоб ти це сам їй ізвелів».
17. Юпитер, все допивши з кубка,
Погладив свій рукою чуб:
«Ох, доцю, ти моя голубко!
«Я в правді твердий так, як дуб.
«Еней збудує сильне царство
«І заведе своє там панство,
«Не малий буде він панок.
«На панщину весь світ погонить
«Багацко хлопців там наплодить
«І всім їм буде ватажок.
18. «Заїде до Дидони в гості
«І буде там бенькетувать;
«Полюбиться її він мосці
«І буде бісики пускать.
«Іди, небого, не журися,
«Попонеділкуй, помолися, —
«Все буде так, як я сказав».
Венера низько поклонилась
І з пан-отцем своїм простилась,
А він її поцілував.
19. Еней прочумався, проспався,
І голодрабців позбірив,
Зовсім зібрався і уклався,
І скільки видно почухрав.
Плив, плив, плив, плив, що аж
І море так йому огидло, [обридло,
Що бісом на його дививсь.
«Колиб, каже умер я в Трої —
«Ужеб не пив цієї гіркої,
«І марне так не волочивсь».
20. Потім до берега приставши
З Троянством голим всім своїм,
На землю з човнів повстававши,
Спитавсь, чи є що їсти їм?
І зараз чогось попоїли,
Щоб на путі не ослабіли —
Пішли куди хто запопав.
Еней по берегу попхався
І сам не знав, куди слонявся,
Аж гульк — і в город причвалав.
21. В тім городі жила Дидона,
А город звався Карфаген, —
Розумна пані і моторна,
Для неї трохи цих імен:
Трудяща, дуже працьовита,
Весела, гарна, сановита,
Бідняжка — що була вдова...
По городу тоді гуляла,
Коли Троянців повстрічала,
Такі сказала їм слова:
22. «Відкіль такі це гольтіпаки?
«Чи рибу з Дону везете?
«Чи може виходці-бурлаки?
«Куди, прочане, ви йдете?
«Який вас враг сюди направив?
«І хто до города причалив?
«Якаж ватага розбишак!»
Троянці всі замурмотали,
Дидоні низько в ноги пали,
А вставши, їй мовляли так:
23. «Ми всі, як бач, народ хрещений,
«Волочимся без талану;
«Ми в Трої, знаєш, породжені,
«Еней пустив на нас ману.
«Дали нам Греки прочухана
«І самого Енея пана
«В три-вирви вигнали відтіль;
«Звелів покинути нам Трою,
«Підмовив плавати з собою.
«Тепер, ти знаєш, ми відкіль.
24. «Помилуй, пані благородна!
«Не дай загинуть головам,
«Будь милостива, будь незлобна,
«Еней спасибі скаже сам.
«Чи бачиш, як ми обідралась!
«Убрання, пєстоли порвались,
«Охляли, ніби в дощ щеня!
«Кожухи, свити погубили
«І з голоду в кулак трубили, —
«Така нам лучилась пеня».

25. Дидона гірко заридала
І з білого свого лиця
Платочком сльози обтирала:
«Колиб, сказала, молодця
«Енея вашого злапала —
«Ужеб тоді весела стала,
«Тоді великдень був би нам!»
Тут плюсь Еней, як будьто з неба:
«Ось, ось де я, коли вам треба!
«Дидоні поклонюся сам».
26. Потім з Дидоною обнявшись,
Поцілувались гарно в смак;
За рученьки біленькі взявшись,
Балакали то сяк, то так.
Пішли к Дидоні до господи
Через великі переходи,
Ввійшли в світлицю, та й на піл;
Пили на радощах сивуху
І їли сімяну макуху,
Покіль кликнули їх за стіл.
27. Тут їли різні потрави,
І все з поливняних мисок,
І самі гарнії приправи
З нових кленових тарілок:
Свинячу голову до хрину
І локшину на переміну,
Потім з підлевою индик;
На закуску куліш і кашу,
Лемішку, зубці, путрю, квашу
І з маком медовній шулик.
28. І кубками пили сливянку,
Мед, пиво, брагу, сирівець,
Горілку просту і калганку,
Кутивсь для духу яловець.
Бандура горлиці бринчала,
Сопілка зуба затинала,
А дудка грала по балках;
Санжарівки на скрипці грали,
Кругом дівчата танцювали
В дробушках, в чоботах, в свитках.
29. Сестру Дидона мала Ганну,
Навспражки дівку, хоть куди:
Проворну, чепурну і гарну —
Приходила і ця сюди
В червоній юпочці баєвій,
В запасці гарній фаналевій,
В стьонжках, в намисті і ковтках;
Тут танцювала викрутасом
І пред Енеєм вихилясом,
Під дудку била третяка.
30. Еней і сам так розходився,
Як на аркані жеребець,
Що трохи не увередився,
Пішовши з Гандзею в танець.
В обох підківки забрязчали.
Жижки од танців задріжали,
Вистрибувавши гоцака.
Еней, матню в кулак прибравши,
І не до соли примовлявши,
Садив крутенько гайдука.
31. А послі танців варенухи
По філіжанці піднесли,
І молодиці-цокотухи
Тут баляндраси понесли.
Дидона кріпко заюрила,
Горщок з вареною розбила,
До дуру всі тоді пили.
Ввесь день весело прогуляли
І п'яні спати полягали,
Енеяж ледве провели.
32. Еней на піч забрався спати,
Зарився в просо, там і ліг;
А хто схотів, побрів до хати,
А хто в хлівець, а хто під стіг;
А де-які так так хлеснули,
Що де упали -- там заснули,
Сопли, харчали і хропли;
А добрі молодці кружали,
Поки аж півні заспівали —
Що здужали, то все тягли.
33. Дидона рано ісхопилась,
Пила з похмілля сирівець,
А послі гарно нарядилась,
Якби в оренду на танець.
Взяла караблик бархатівий,
Спідницю і карсет шовковий
І начепила ланцюжок;
Червоні чоботи обула,
Та і запаски не забуду,
А в руки з вибійки платок.

34. Еней же з хмелю як проспався,
Іззів солоний огірок;
Потім умився і убрався,
Як парубійка до дівок.
Йому Дидона підослала,
Що од покійника украла:
Штани і пару чобіток,
Сорочку і каптан з китайки,
І шапку, пояс з каламайки,
І чорний шовковий платок.
35. Як одяглись, то ізійшлися,
З собою стали розмовлять;
Наїлися і прийнялися,
Щоб по-вчорашньому гулять.
Дидонаж тяжко сподобала
Енея так, що і не знала,
Де дітися і що робить;
Точила всякїі баляси,
І підпускала різні ляси,
Енею тількиб угодить.
36. Дидона вигадала грище,
Еней щоб веселіший був,
І щоб вертівся з нею ближче
І лиха щоб свого забув:
Собі очиці завязала,
І у Пана са грати стала,
Енеяб тільки уловить.
Еней же зараз догадався,
Коло Дидони терся, м'явся,
І щоб тільки вдовольнить.
37. Тут всяку всячину іграли,
Хто як і в віщо захотів:
Тут інші журавля скакали,
А хто од дудочки потів,
І в хрещика, і в горю дуба,
Нераз доходило до чуба,
Як загулялися в джгута;
В хлюста, в парі, в віска іграли
І дамки по столу совали, —
Чорт-мав порожнього кута!...
38. Що день було у них похмілля,
Пилась горілка, як вода;
Що день бенькети, мов весілля,
Всі п'яні, хоть посуньсь куда.
Енееві так, як болящі
- Або лихий осінній трясці,
Годила пані всякий день.
Були Троянці п'яні, ситі,
Кругом обуті і обшиті,
Хоть голі прибрели, як пень.
39. Троянці добре там курили,
Дали приманку всім жінкам;
По вечерницях всі ходили,
Просвітку не було дівкам.
Та й сам Еней-сподар і паню
Підмовив паритися в баню —
Ужеж було не без гріха!
Бо страх вона його любила,
Аж розум весь свій погубила,
А бачця не була плоха.
40. Оттак Еней жив у Дидони,
Забув, і в Рим щоб мандрувать;
Тут не боявся і Юнони,
Пустився все бенькетувать.
Дидону мав він мов за жінку,
Убивши добру в неї грінку,
Мутив як на селі москаль!
Бо—хрін його не взяв—моторний,
Ласкавий, гарний і проворний
І гострий, як на бритві сталь.
41. Еней з Дидоною возились,
Як з оселедцем сірий кіт:
Ганяли, бігали, казились,
Аж лився де-коли і піт.
Дидонаж мала раз роботу,
Як з ним побігла на охоту
Та грім загнав їх в темний льох!..
Лихий їх зна, що там робили, —
Було не видно з-за могили,
В льохуж сиділи тільки вдвох.
42. Не так-то робиться все хутко,
Як швидко оком ізмигнеш,
Або як казку кажеш прудко,
Пером в папері як писнеш.
Еней в гостях прожив не мало, —
Що з голови його пропало,
Куди його Зевес послав.
Він гдів зо два там просидів,
А мабуть би і більш пронидав,
Як би його враг не спіткав.

43. Колись Юпитер ненароком
З Олимпа глянув і на нас
І кинув в Карфагену оком —
Аж там троянський мартопляс...
Розсердився і розкричався,
Аж цілий світ поколихався,
Енея лаяв на весь рот:
«Чи так то, гадів син, він слуха:
«Убрався в патюку, мов муха,
«Засів бучім в болоті чорт!
44. «Підіть гінця мені кликніте,
«До мене зараз щоб прийшов,
«Глядіть же, цупко прикрутіте,
«Щоб він в шиньок та не зайшов!
«Бо хочу я кудись послати.
«Ййон, ййон же вража мати!
«Але Еней наш зледаців...
«А то Венера все свашкує,
«Енеєчка свого муштрує,
«Щоб він з ума Дидону звів.»
45. Прибіг Меркурій засапавшись,
В три ряди піт з його котив;
Весь ремінцями обв'язавшись,
На голову бриль наложив;
На грудях з бляхою ладунка,
А ззаду з сухарями сумка,
В руках нагайський малахай.
В такім наряді влізши в хату,
Сказав: «готов уже я, тату,
Куди ти хочеш, посилай!»
46. «Біжи лиш швидче в Карфагену,»
Зевес гінцеві так сказав:
«І пару розлучи скажену,
«Еней Дидонуб забував.
«Нехай лиш відтіль уплітає,
«І Рима строїти чухрає,
«А то заліг, мов в грубі пес.
«Колиж він буде йще гуляти,
«То дам йому себе я знати, —
«Оттак сказав, скажи, Зевес...»
47. Меркурій низько поклонився,
Перед Зевесом бриль ізняв,
Через поріг перевалився,
До стані швидче тягу дав.
Покинувши із рук нагайку,
Запріг він миттю чортопхайку,
Черкнув із неба, аж курить!
І все кобилок поганяє,
Що оглобельна аж брикає, —
Помчали, аж візок скрипить!
48. Еней тоді купався в бразі
І на полу укрившись ліг;
Йому не снилось о приказі,
Як ось Меркурій в хату вбіг!
Смикнув із полу мов псяюху.
«А що ти робиш? пеш сивуху?»
Зо всього горла закричав:
«А ну лиш, швидче убірайся,
«З Дидоною не женихайся,
«Зевес поход тобі сказав!
49. «Чи цеж таки до діла робиш,
«Що й досі тут загулявсь?
«Та швидко і не так задробиш:
«Зевес не дурно похвалявсь;
«Получиш добру халазію,
«Він видавить з тебе олію,
«От тільки йще тут побарись!..
«Глядиж, сьогодні щоб убрався,
«Щоб нищечком відсіль укрався,
«Мене у-друге не дождишь.»
50. Еней піджав хвіст, мов собака,
Мов Каїн, затрусивсь увесь;
Із носа потекла кабака:
Уже він знав, який Зевес!..
Шатнувся миттю сам із хати
Своїх Троянців позбірати;
Зібравши, дав такий приказ:
«Як можна швидче укладайтесь,
«Зо всіми клунками збірайтесь,
«До моря швендайте як раз!»
51. А сам, вернувшись в будинки,
Своє лахміття позбірив;
Мизерії наклав дві скринки,
На човен зараз одіслав
І дожидався тільки ночі,
Щоб як Дидона зімкне очі,
Щоб не прощавшись тягу дати.
Хоть він за нею і журився
І світом цілий день нудився —
Та ба! бач треба покидати.

52. Дидона зараз одгадала,
Чого сумує пан Еней,
І все на ус собі мотала,
Щоб умудритися і ей;
З-за печі часто виглядала,
Прикинувшись, буцім куняла
І мов вона хотіла спать.
Еней же думав, що вже спала,
І тільки що хотів дати драла,
Аж ось Дидона за чуб хвать.
53. «Постій, прескурвий, вражий сину!
«Зо мною перше розплатись!
«От задушу, як злу личину,
«Ось ну лиш тільки завертись!
«Оттак за хліб, за сіль ти платиш?
«Ти всім, привикши насміхатись,
«Розпустиш славу по мені!
«Нагріла в пазусі гадюку,
«Що послі зробила муку;
«Послала пуховик свині!..
54. «Згадай, який прийшов до мене,
«Що ні сорочки не було
«І постолів чорт-мав у тебе,
«В кишеніж пусто, аж гуло.
«Чи знав ти, що таке гроші?
«Мав без матні одні холоші,
«І тільки слава, що в штанах;
«Та й те порвалось і побилось,
«Аж глянуть сором, так світилось;
«Свитина вся була в латках.
55. «Чи яж тобі та не годила?
«Хиба ріжна ти захотів?
«Деь вража мати підкусила,
«Щоб хирний тут ти не сидів!..»
Дидона гірко заридала.
І з серця аж волосся рвала
І закраснілася, мов рак;
Запінилась, посатаніла,
Неначе дурману іззіла,
Залаяла Енея так:
56. «Поганий, мерзкий, скверний, бри-
«Нікчемний, ланець, кателик! [дкий,
«Гульвіса, пакосний, пресидкий,
«Негідний, злодій, еретик!
«За кучму цю твою велику,
- «Як дам ляща тобі я в пику,
«То тут тебе лизне і чорт!
«І очі видеру із лоба
«Тобі, диявольська худоба...
«Трясешся, мов зімою хорт?
57. «Мандруй до сатани з рогами,
«Нехай тобі присниться біс
«З твоїми сучими синами,
«Щоб враг побрав вас всіх гульвіс.
«Щоб ні горіли, ні боліли,
«На чистому щоб поколіли,
«Щоб не оставсь ні чоловік;
«Щоб доброї не знали доли,
«Були щоб з вами злії болі,
«Щоб ви шаталися по-вік!»
58. Еней від неї одступався,
Поки зайшов через поріг,
А далі аж не оглядався,
З двора в собачу ристь побіг.
Прибіг к Троянцям, засапався,
Обмок в поту, якби купався,
Мов з торгу в школу курохват;
Потім в човен хутенько сівши
І їхати своїм велівши,
Не оглядався сам назад.
59. Дидона тяжко зажурилась,
Ввесь день ні їла, ні пила;
Все тосковала, все нудилась,
Кричала, плакала, ревла.
То бігала, якби шалена,
Стояла довго тороплена,
Кусала нігті на руках;
А далі сіла на порозі, —
Аж занудило їй небозі
І не встояла на ногах.
60. Сестру кликнула на пораду,
Щоб горе злее розказать,
Енееву оплакати зраду
І льготи серцю трохи дати.
«Ганнусю, рибко, душко, любко,
«Рятуй мене, моя голубко,
«Тепер пропала я на-вік!
«Енеем кинута я бідна,
«Як сама паплюга послідна...
«Еней злий змії — не чоловік.

61. «Нема у серця мого сили,
«Щоб я могла його забуть,
«Куди мні бігти? — до могили:
«Туди один надежний путь!
«Я все для його потеряла,
«Людей і славу занедбала...
«Боги! я з ним забула вас.
«Ох! дайте зілля мні напитись,
«Щоб серцю можна розлюбитись,
«Утихомирितись на час.

62. «Нема на світі мні покою,
«Не ллються сльози із очей.
«Для мене білий світ єсть тьмою,
«Там ясно тільки, де Еней.
«О, пущверинку Купидоне!
«Любуйся, як Дидона стогне —
«Щоб ти маленьким був пропав!
«Познайте, молодиці гожі —
«З Енеєм бахурі всі схожі,
«Щоб враг зрадливих всіх побрав!»

63. Так бідна з г'р'я говорила
Дидона, жизнь свою кляла;
І Ганна що їй не робила,
Ніякої ради не дала.
Сама з царицею горювала
І сльози рукавом втирала,
І хлипала собі в кулак.
Потім Дидона мов унишкла,
Звеліла, щоб і Гандзя вийшла,
Щоб їй насумоватись в смак.

64. Дзвгенько так посумовавши,
Пішла в будинки на постіль;
Подумавши там, погадавши,
Проворно скочила на піл.
І взявши з запічка кресало
І клоччя в пазуху чимало,
Тихенько вийшла на город.
Нічною се було добою
І самей тихою порою,
Як спав хрещений весь народ.

65. Стз'яв у неї на городі,
В кострі на зиму очерет, —
Хоть це не по царській породі,
Та деж взять дров, коли все степ?
В кострі був зложений сухенький,
Як порох був уже палкенький,
Його й держали на підпал.
Під ним вона огонь кресала
І в клоччі гарно розмахала
І розвела пожар чимал.»

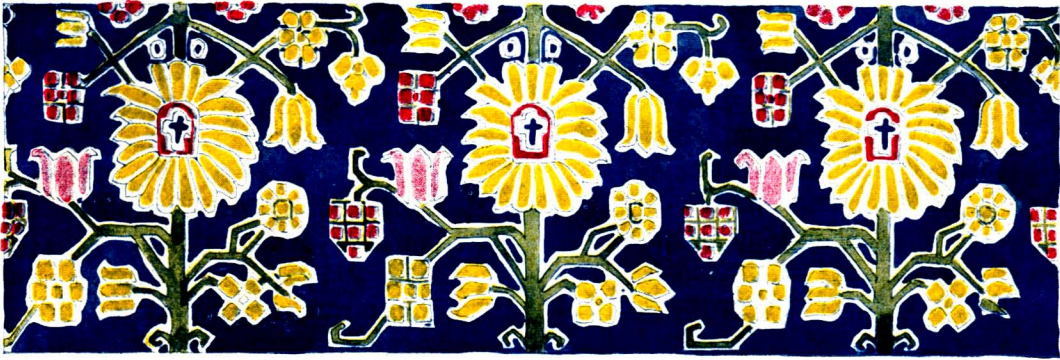
66. Кругом костер той запаливши,
Зо всей одежі роздяглась,
В огонь лахміття все зложивши,
Сама в огні тім простяглась.
Вкруг неї полумя палало,
Покійниці не видно стало,
Пішов од неї дим і чад!
Енея так вона любила,
Що аж сама себе спалила,
Послала душу к чорту в ад.

Юнона в дорозі до Гола

(Част. I, строфа 4)

Ч А С Т И Н А ІІ.

- ней, попливши синім морем,
На Карфагену оглядавсь;
Боровсь з своїм сердега горем,
Сльзьми бідняжка обливавсь.
Хоть од Дидони плив поспішно,
Та плакав гірко, неутішно;
Почувшиж, що в огні спеклась,
Сказав: «нехай їй вічне царство,
«Мені же довголітне панство
«І щоб друга вдова найшлась!»
2. Як ось і море стало грати,
Великі хвилі піднялись
І вітри зачали бурхати,
Аж човни на морі тряслись.
Водою чорт-зна як крутило,
Що трохи всіх не потопило, —
Вертілись човни, мов дурні.
Троянці з страху задріжали,
І що робити, всі не знали,
Стояли мовчки всі смутні.
3. Один з Троянської ватаги —
По їх він звався Палінур,
Цей більше мав других одваги,
Сміленький був і балагур, —
Що наперед цей схаменувся
І до Нептуна окликнувся:
«А що ти робиш, пан Нептун!
«Чи це і ти пустивсь в ледащо,
«Що хочеш нас звести ні на що?
«Хиба півкопи і забув?»
4. А далі після цієї мови
Троянцям він так всім сказав:
«Бувайте, братця, ви здорові!
«Оце Нептун замудрував...
«Куди тепер ми, братця, підем?
«В Італію ми не доїдем,
«Бо море дуже щось шпуге.
«Італія відсіль не близько,
«А морем в бурю їхать слизько:
«Човнів ніхто не підкує.
5. «От тут земелька єсть, хлопята,
«Відсіль вона невдалеку,
«Сицилія, земля багата,
«Вона мені щось по знаку.
«Дмухнім лиш, братця, ми до неї,
«Збувати горести своєї —
«Там добрий цар живе Ацест.
«Ми там, як дома, очунаєм
«І як у себе загуляєм,
«Всього у нього вдоволь єсть.»
6. Троянці разом прийнялися
І стали веслами гребти,
Як стрілки, човники неслися,
Мов ззаду пхали їх чорти.
Іх Сицилійці як уздріли,
То з города, мов подуріли,
До моря бігли всі стрічать.
Тут між собою розпитались,
Чоломкались і обнімались, —
Пішли до короля гулять.

7. Ацест Енею якби брату
 Велику ласку показав,
 І зараз попросивши в хату,
 Горілкою почастивав.
 На закуску наклали сала,
 Лежала ковбаса чимала
 І хліба повне решето.
 Троянцям всім дали тетері
 І відпустили на квартирі:
 Щоб йшли, куди потрапить хто.
8. Тут зараз підняли бенькети,
 Замурмотали, як коти,
 І в кахлях понесли паштети
 І кисілю їм до сити;
 Гарячую, мяку бухинку,
 Зразову до ріжків печінку,
 Гречаних з часником пампух.
 Еней з дороги налігався
 І пінної так нахлестався —
 Трохи не виперсь з його дух.
9. Еней хоть трохи був підпийлий,
 Та з розумом не потерявсь;
 Він син був богобоязливий,
 По смерті батька не цуравсь.
 В цей день його отець опрягся,
 Як чикилдихи обіжрався, —
 Анхиз з горілочки умер.
 Еней схотів обід справляти
 І тут старців нагодувати,
 Щоб біг душі свій рай одпер.
10. Зібрав троянську всю громаду
 І сам пішов на двір до них
 Просить у їх собі пораду, —
 Сказав їм річ в словах таких:
 «Панове, знаєте, Трояне
 «І всі хрещеніі миряне,
 «Що мій отець бував Анхиз,
 «Його сивуха запалила
 «І живота укоротила,
 «І він, як муха в зіму, зслиз.
11. «Зробити поминки я хочу,
 «Поставити обід старцям —
 «І завтраж — далі не одсрочу.
 «Скажіте — як здається вам?»
 Цього Троянці і бажали
- І всі у голос закричали
 «Енею Боже поможи!
 «Коли же хочеш, пане, знати.
 «І самі будем помагати,
 «Бо ми тобі не вороги.»
12. І зараз миттю всі пустились
 Горілку, мясо купувать.
 Хліб, бублики, книші вродились,
 Пішли посуду добувать;
 І коливо з куті зробили,
 Сити із меду наситили,
 Договорили і попа;
 Хазяїнів своїх ззивали,
 Старців по улицях шукали...
 Пішла на дзвін дякам копа.
13. На другий день раненько встали,
 Огонь на дворі розвели
 І мяса в казани наклали,
 Варили страву і пекли.
 Пять казанів стояло юшки,
 А в чотирьох були галушки;
 Борщу трохи було не в шість;
 Баранів тьма була варених,
 Курей, гусей, качок печених,
 До-сита щоб було всім їсть.
14. Цебри сивушки там стояли
 І браги повнії діжки;
 Всю страву в вагани вливали
 І роздавали всім ложки.
 Як проспівали: «со святими»,
 Еней обливсь слізьми гіркими
 І прийнялися всі трепать;
 Наїлися і нахлестались,
 Що деякі аж повалялись...
 Тоді і годі поминать.
15. Еней і сам зю старшиною
 Анхиза добре поминав;
 Не здрів нічого пред собою,
 А ще з-за столу не вставав.
 А далі трюшки проходився,
 Прочумався, протверезився,
 Пішов к народу, хоть поблід —
 З кишені винявши пів-кіпки,
 Шпурнув в народ дрібних, як ріпки,
 Щоб тямили його обід.

16. Енея заболіли ноги,
Не чув ні рук, ні голови;
Напали з хмелю перелоги,
Опухли очі, як в сови,
І весь обдубся, як барило;
Було на світі все немило,
Мислите по землі писав,
З нудьги охлав і ізнемігся, --
В одежі ліг і не роздігся,
Під лавкою до світа спав.
17. Прокинувшись, весь трусився,
За серце ссало, мов глисти;
Перевертався і нудився,
Не здужав голови звести,
Поки не випив пів квартівки
З імбером пінної горілки
І кухля сирівцю не втер.
З-під лавки виліз і струхнувся,
Закашляв, чхнув і стрепенувся,
«Давайте, крикнув, пийте тепер!»
18. Зібравшись, всі паненята
Ізнов кружати почали;
Пили, як брагу поросята,
Горілку так вони тягли.
Тягли тут пінненьку Троянці,
Не вомпили Сициліянці,
Черкали добре на-захват.
Хто пив тут більш од всіх сивухи
І хто пив разом три осьмухи —
То той Енееві був брат.
19. Еней наш роздоброхотався,
Ігрища здумав завести
І п'яний зараз розкричався,
Щоб перебіців привести.
У вікон школярі співали,
Х а л я н д р и циганки скакали,
Іграли в кобзи і сліпці;
Було тут різні чути крики,
Водили в городі музики
Моторні, п'яні молодці.
20. В присінках всі пани сиділи,
На дворіж вкруг стояв народ,
У вікна деякі гляділи,
А інший був поверх ворот.
Аж ось прийшов і перебієць,
Убраний так, як компанієць,
І звався молодець Дарес;
На кулаки став викликати
І перебієця визивати,
Кричав, опарений мов пес:
21. «Гей, хто зо мною вийде битись,
«Покуштувати стусанів?
«Мазкою хоче хто умитись?
«Кому не жаль своїх зубів?...
«А нуте, нуте йдіте швидче
«Сюди, на кулаки лиш ближче!
«Я бебехів вам надсажу,
«На очі вставлю окуляри...
«Сюди, поганці-бакаляри!
«Я всякому лоб розміжжу».
22. Дарес довгенько доживався,
Мовчали всі, ніхто не йшов;
З ним всякий битися боявся,
Собою страху всім задав.
«Так ви, бачу, всі легкодухи,
«Передо мною так, як мухи
«І пудофети наголо!..»
Дарес тут дуже насміхався,
Собою чванивсь, величався,
Аж слухать сором всім було.
23. Абсест Троянець був сердитий,
Згадав Ентелла козака,
Зробився мов несамовитий,
Чим дуж дав відтіть дропака.
Ентелла скрізь пішов шукати,
Щоб все, що бачив, розказати
І щоб Дареса підцькувать.
Ентелл був тяжко смілий, дужий,
Мужик плечистий і невключий, —
Тоді він п'яний вклався спать.
24. Знайшли Ентелла сіромаху,
Що він під тином гарно спав;
Цього сердешного тімаху
Будити стали, щоб устав.
Всі голосно над ним кричали,
Ногами всилу розкачали,
Очима він на них лупнув:
«Чого ви, що за вража мати,
«Зібрались не давати спати?»
Сказавши це, упать заснув.

25. «Та встань, будь ласкав, пане
Абсест Ентеллові сказав. [свату!»
«Підіть лиш ви собі ік кату!»
Ентелл на їх так закричав.
А послі баче, що не шутка, —
Абсест сказав, яка погудка, —
Проворно скочивши, здрігнувсь:
«Хтє, як, Дарес? — ну, стійте наші!
«Зварю пану Даресу каші,
«Горілки дайте лиш напоєсь».
26. Примчали з казанок сивухи,
Ентелл її разком дмухнув
І од цієї він мокрухи
Скрививсь, наморщивсь і зівнув,
Сказав: «тепер ходімо, братця,
«До хвастуна Дареса ланця!
«Йому я ребра полічу,
«Зімну всього я на кабаку,
«На смерть зувічу, мов собаку:
Як битися — я научу!...»
27. Прийшов Ентелл перед Дареса,
Сказав йому на сміх: «гай-гай!
«Ховайсь, проклята неотеса,
Ззарання відсіль утікай!
«Я роздавлю тебе, як жабу,
«Зітру, зімну, мороз як бабу,
«Що тут і зуби ти зітнеш!
«Тебе диявол не пізнає,
«З кістками чорт тебе злигає, —
«Уже від мене не влизнеш!»
28. На землю шапку положивши,
По локоть руки засукав,
І цупко кулаки стуливши,
Дареса битись визивав
Із серця скреготав зубами,
Об землю тупотав ногами
І на Дареса налізав.
Дарес не рад своїй лихоті,
Ентелл потяг не по охоті
Дареса, щоб його він знав.
29. В це время в рай боги зібрались
К Зевесу в гості на обід;
Пили там, іли, забавлялись,
Забули наших людських бід.
Там лакомини різні іли,
- Буханчики пшенишні білі,
Кислиці, ягоди, коржі
І всякі-різні витребеньки, —
Уже либонь були п'янінькі,
Понадувались, мов йоржі.
30. Як ось знечевя вбіг Меркурій
Засапавшись до богів;
Прискочив, мов котице мурий
До сирних в маслі пирогів!
«Ге! ге! оттут-то загулялись,
«Що і од світа одцурались —
«Диявол-ма вам і стида!
«В Сицилії таке твориться,
«Що вам би треба подивиться:
«Там крик, мов підступа Орда».
31. Боги, почувши, зашатались,
Із неба виткнули носи,
Дивитись на бійців хватались,
Як жаби літом із роси.
Ентелл там сильно храбрувався,
Аж до сорочки весь роздягся,
Совав Даресу в ніс кулак.
Дарес ізвмпив сіромаха,
Бо був Ентелл непевна птаха,
Як чорноморський злий козак.
32. Венеру за вискихватило,
Як глянула, що там Дарес;
Йї дуже це було не мило,
Сказала: «батечку Зевес!
«Дай моему Даресу сили,
«Йому хвоста щоб не вкрутили,
Щоб він Ентелла поборов.
«Мене тоді весь світ забуде,
«Коли Дарес живий не буде;
«Зроби, щоб був Дарес здоров».
33. Тут Бахус п'яний обізвався,
Венеру лаяти почав,
До неї з кулаком совався
І так із-п'яна їй сказав:
«Піди лиш ти к чортам, плюгава,
«Невірна, пакосна, халява!
«Нехай ізслизне твій Дарес!...
«Я за Ентелла сам вступаюся,
«Як більш сивухи я напоюся,
«То не заступить і Зевес.

34. «Ти знаєш, він який парнище?
«На світі трохи єсть таких:
«Сивуху так, як брагу хлище, —
«Я в парубках кохаюсь цих.
«Уже залле за шкуру сала,
«Ні неня в бразі не скупала,
«Як він Даресові задасть!..
«Уже хоть як ти не вертись,
«З своїм Даресом попростись,
«Бо прийдеться йому пропасть».
35. Зевес до речі сей дочувся,
Язик на-силу повернув,
Він од горілки весь обдувся,
І грізно так на їх гукнув:
«Мовчіть!... чого ви задрочились?
«Чи бач у мене розходились?
«Я дам вам зараз тришія!
«Ніхто в кулачки не мішайтесь,
«Кінця од самих дожидайтесь:
«Побачим — візьме то чия?»
36. Венера, облизня піймавши,
Слізки пустила із очей.
І як собака хвіст піджавши,
Пішла к порогу до дверей
І з Марсом у куточку пала,
З Зевеса добре глузувала;
А Бахус пінненьку лигав:
Із Ганнімедова пуздерка
Утер трохи не з пів відерка, —
Напивсь і тільки що крехтав.
37. Як між собою боги сварились
В раю, попившись в небесах,
Тоді в Сицилії творились
Великі дуже чудеса.
Дарес од страху оправлявся
І до Ентелла підбірався,
Цибулькиб дати йому під ніс.
Ентелл од ляпаса здрігнувся,
Разів із пять перевернувся,
Трохи не попустив і сліз.
38. Розсердився і розярився,
Аж піну з рота попустив,
І саме в міру підмостився,
В висок Дареса затопив:
З очей аж іскри полетіли,
І очі ясні соловіли,
Сердешний об землю упав.
Чмелів довгенько дуже слухав,
І землю носом рив і нюхав,
І дуже жалібно стогнав.
39. Тут всі Ентелла вихваляли,
Еней з панамі реготавсь,
З Даресаж дуже глузували,
Що силою він величавсь.
Звелів Еней його підняти,
На вітрі щоб поколихати
Од ляпаса і щоб прочхавсь;
Ентелловіж дав на кабаку
Трохи не цілую гривняку
За те, що так він показавсь.
40. Еней же, цим не вдовольнившись,
Іще гуляти захотів,
І цупко пінної напившись,
Ведмедів привести звелів.
Литва на труби засурмила,
Ведмедів зараз зупинила,
Заставила їх танцювать.
Сердешний звір перекидався.
Плигав, вертівся і качався,
Забув і бджоли піддєрать.
41. Як пан Еней так забавлявся,
То лиха він собі не ждав,
Не думав і не сподівався,
Щоб хто з Олімпа кучму дав.
Но те Юнона повернула
І в голові так коверзнула,
Щоб зараз учинить ярмис;
Назула без панчіх патинки,
Пішла в Ірисині будинки,
Бо хитра ця була, як біс.
42. Прийшла, Ірисі підморгнула,
Черкнули в хижу разом вдвох,
І на ухо щось їй шепнула,
Щоб не підслухав який бог;
І пальцем цупко прикрутила,
Щоб зараз все те ізробила
І їй би принесла лепорт.
Ірися низько поклонилась
І в ліжник зараз нарядилась,
Побігла з неба якби хорт.

43. В Сицилію як-раз спустилась,
 Човни Троянські де були,
 І між Троянок помістилась,
 Которі човнів стерегли.
 В кружку сердешні ці сиділи,
 І кисло на море гляділи,
 Бо їх не кликали гулять,
 Де чоловіки їх гуляли,
 Медок, сивушку попивали
 Без просипу неділь із п'ять.
44. Дівчата з лиха горювали,
 Нудило тяжко молодиць;
 Лиш слинку з голоду ковтали,
 Як хочеться кому кислиць.
 Своїх Троянців проклинали,
 Що через їх так горювали;
 Дівки кричали на весь рот:
 «Щоб їм хотілось так гуляти,
 «Як хочеться нам дівувати,
 «Колиб замордував їх чорт!»
45. Троянці волокли з собою
 Старую бабу, як ягу,
 Лукаву відьму, злу Борою,
 Ізкорчившуюся в дугу.
 Ірися нею зробилась
 І як Бероя нарядилась
 І підступила до дівок;
 І щоб к ним лучче підмоститься,
 І пред Юноной заслужиться,
 То піднесла їм пиріжок.
46. Сказала: «помагай-Біг, діти!..
 «Чого сумуєте ви так?
 «Чи не остило тут сидіти?
 «Оце гуляють наші як!
 «Мов божевільних нас морочать,
 «Сім літ, як по морях волочать,
 «Глузують, як хочять із вас.
 «Але з другими бахурують,
 «Своїж жінки нехай горюють...
 «Коли водилось це у нас?
47. «Послухайте лиш, молодиці,
 «Я добрую вам раду дам;
 І ви, дівчата білолиці —
 «Зробім кінець своїм бідам,
 «За горе ми заплатим горем —
- «А доки нам сидіть над морем?
 Приймімось, човни попалім.
 «Тоді і мусять тут остаться
 «І нехотя до нас прижаться, —
 «Ось так на лід їх посадім!»
48. «Спасеть же Біг тебе, бабусю!»
 Троянки в голос загули:
 «Такої ради, паньматусю,
 «Ми ізгадати не могли.»
 І зараз приступили к флоту
 І прийнялися за роботу:
 Огонь кресати і нести
 Скіпки, тріски, соломю, клочча.
 Була тут всяка з них охоча
 Пожар щоб швидче розвести.
49. Розжеврілось і загорілось,
 Пішов димок до самих хмар,
 Аж небо все зачервонілось,
 Великий тяжко був пожар!
 Човни і байдаки палали,
 Соснові пороми тріщали,
 Горіли дьоготь і смола.
 Поки Троянці огляділись,
 Що добре їх Троянки грілись,
 То часть мала човнів була.
50. Еней, пожар такий уздрівши,
 Злякався, побілів, як сніг,
 І бігти всім туди звелівши,
 Чим дуж до човнів сам побіг.
 На гвалт у дзвона задзвонили,
 По улицях в трещотки били,
 Еней же на весь рот кричав:
 «Хто в Бога вірує — рятуйте!
 «Рубай, туши, гаси, лий, куйте!
 «А хтож таку нам кучму дав?»
51. Еней од страху з плигу збився,
 В умі сердега помішавсь
 І зараз сам не свій зробився:
 Скакав, вертівся і качавсь;
 І із цього свого задору
 Він, голову піднявши в гору,
 Кричав, опарений мов пес.
 Олімпських шпетив на всю губу,
 Свою і неню лаяв люблю,
 Добувсь і в рот, і в ніс Зевес.

52. «Гей ти, проклятий стариганю!
 «На землю з неба не зиркнеш,
 «Не чуєш, як тебе я ганю,
 «Зевес! — ні усом не моргнеш?..
 «На очах більма поробились,
 «Колиб до-віку посліпились,
 «Що не поміжеш ти мені!
 «Чи цеж таки тобі не соромно,
 «Що пропаду, от лиш не видно?
 «Яж, кажуть люде, в нук тобі!
53. «А ти, з сідою бородою,
 «Пане-добродію, Нептун!
 «Сидиш, мов демон, під водою,
 «Ізморщившись, старий шкарбун!
 «Колиб струхнув хоть головою
 «І цей пожег залив водою —
 «Тризубець щоб тобі зломивсь!
 «Ти базаринку любиш брати,
 «А людам в нужді помагати
 «Не дуже, бачу, поспішивсь.
54. «І братік ваш Плутон, поганець,
 «Із Прозерпиною засів;
 «Пекельний, гаспидський коханець,
 «Ще себе там не нагрів?
 «Завів братерство з дьяволами
 «І в світі нашими бідами
 «Не погорює ні на час.
 «Не посилюється ні мало,
 «Щоб так палати перестало
 «І щоб оцей пожег погас.
55. «І ненечка моя рідненька
 «У чорта десь тепер гуля;
 «А може спить уже п'яненька,
 «Або з хлопцями ганя.
 «Тепер їй, бачу, не до соли:
 «Уже підтикавши десь поли,
 «Фурцює добре, нависна!
 «Коли сама з ким не ночує,
 «То для когось уже свашкує, —
 «Для цього тяжко поспішна!..
56. «Та враг бери вас — що хотіте,
 «Про мене те собі робіть;
 «Мене на лід не посадіте,
 «Пожег лиш тільки погасіть;
 «Завередуйте по своєму
- «І будьте ласкаві, моему
 «Зробіте лихові кінець.
 «Пустіть лиш з неба веремію
 «І покажіте чудасію,
 «А я вам піднесу ралець!»
57. Тут тільки що перемолвився
 Еней і рот свій затулив,
 Як ось із неба дощ полився,
 В годину весь пожег залив.
 Бурхнуло з неба, мов із бочки,
 Що промочило до сорочки,
 То драла вrostіч всі дали.
 Троянці стали всі, як хлюща,
 Їм лучилася невсипуща, —
 Не раді і дощу були!
58. Не знав же, на яку ступити,
 Еней і тяжко горював —
 Чи тут остатись, чи поплити,
 Бо враг не всі човни забрав.
 І миттю кинувсь до громади
 Прасить собі у неї поради,
 Чого собою не вбагне.
 Тут довго тяжко рахували,
 І скільки не коверзували,
 Та все було, що не оне.
59. Один з Троянської громади,
 Насупившись, все мовчав,
 І дослухавшись до поради,
 Ціпком все землю колупав.
 Це був прайдисвіт і непевний
 І всім відьмам був родич кривний,
 Упир і знахар ворожить:
 Умів і трясцю одшептати
 І кров християнську замовляти
 І добре знав греблі гатить.
60. Бував і в Шльонському з волами,
 Не раз ходив за сіллю в Крим,
 Тарані торгував возами,
 Всі чумаки братались з ним.
 Він так здавався і нікчемний,
 Та був розумний, як письменний,
 Слова так сипав, як горох.
 Уже в чім, бач, порахувати,
 Що розказать — йому вже дати:
 Ні в чім не був страхополох.

61. Невтесом всі його дражили,
По нашомуж то звався Охрім, —
Мені так люди говорили,
Самомуж не знакомий він.
Побачив, що Еней гнівився,
До його зараз підмостився,
За білу рученьку і взяв,
І вивівши Енея в сіни,
Сам поклонився аж в коліни,
Таку Енею річ сказав:
62. «Чого ти сильно зажурився
«І так надувся, як индик?
«Зовсім охляв і занудився,
«Мов по болотові кулик?
«Чим більш журитися — все гірше,
«Заплутаєшся в лісі більше, —
«Покинь лиш горе і заплюй.
«Піди вкладися гарно спати,
«А послі будеш і гадати:
«Спочинь та вже тоді міркуй.»
63. Послухавши Еней Охрима,
Укрившись, на полу ліг спать;
Но лупав тільки все очима,
Не міг ні крихти задрімаць.
На всі боки перевертався,
До люльки разів три приймався,
Знемігсяж, мов і задрімав.
Як ось Анхиз йому приснився, —
Із пекла батечко явився
І синові таке сказав:
64. «Прокинься, милее дитятко!
«Пробуркайся і проходись.
«Це твій прийшов до тебе батько,
«То не сполохайсь, не жажнись.
«Мене боги к тобі послали
«І так сказати приказали,
«Щоб ти ні трохи не журився:
«Пошлють тобі щасливу долю,
«Щоб учинив ти божу волю
«І швидче в Рим переселився.
65. «Збери всі човни, що остались,
«І гарно зараз їх оправ,
«Придерж своїх, щоб не впивались
«І цю Сицилію остав.
«Пливи і не журись, небоже!
- «Уже тобі скрізь буде гоже.
«Та ще, послухай, щось скажу:
«Щоб в пекло ти зайшов до мене,
«Бо діло єсть мені до тебе.
«Я все тобі там покажу.
66. «І по Олимпському закону
«Уже ти пекла не минеш,
«Бо треба кланятись Плутону,
«А то і в Рим не допливеш.
«Якусь тобі він казань скаже,
«Дорогу добру в Рим покаже,
«Побачиш, як живу і я.
«А за дорогу не турбуйся,
«До пекла навпростець прямуйся
«Пішкєм, — не треба і коня.
67. «Прощай же, сизий голубочок!
«Бо вже стає на дворі світ:
«Прощай, дитя! прощай, синочок!»
І в землю провалився дід.
Еней зпрасоння як схопився,
Дріжав од страху і трусився,
Холодний лився з його піт.
І всіх Троянців поскликавши,
І лагодитись приказавши,
Щоб завтра поплисти, як світ.
68. К Ацесту зараз сам махнувши,
За хліб подякував, за сіль;
І там не довго щось побувши,
Вернувся до своїх відтіль.
Весь день збірались та вкладались
І світа тільки що дождались,
То посідали на човни.
Еней же їхав щось не сміло,
Бо море дуже надоїло,
Як чумакам дощ в осени.
69. Венера тільки що уздріла,
Що вже Троянці на човнах,
К Нептуну на поклон побігла,
Щоб не втопив їх у волнах.
Поїхала в своїм ридвані,
Мов сотника якого пані,
Баскими конями, як звір.
І з кінними провідниками,
З трьома назаді козаками,
А коні правив машталір.

Еол „зібрав всіх вітрів до двора“

(Част. I, строфа 9)

70. Була на йому біла свита
Із шаповальського сукна.
Тягомкою кругом обшита, —
Сім кіп стоялася вона;
На-бакир шапочка стреміла,
Далеко дуже червоніла,
В руках же довгий був батіг;
Ім грімко ляскав він із лиха,
Скакали коні без оддиха,
Ридван, мов вихор в полі біг.

71. Приїхала, загримотіла,
Кобиляча мов голова;
К Нептуну в хату і влетіла
Так, як із вирію сова.
І не сказавши ні пів слова —
Нехай, каже, твоя здорова
Бува, Нептуне, голова —
Як навіжена прискакала,
Нептуна в губи цілувала,
Говорючи такі слова:

72. «Коли, Нептун, мені ти дядько,
«А я племінниця тобі,
«Та тиж мені хрещений батько —
«Спасибі зароби собі:
«Моему поможи Енею,
«Щоб він з ватагою своєю
«Щасливо їздив по воді;
«Уже і так пополякали,
«На-силу баби одшептали,
«Попався в зуби був біді.»

73. Нептун, моргнувши, засміявся;
Венеру сісти попросив
І після неї облизався,
Сивухи чарочку налив;
І так її почастувавши,
Чого просила, обіщавши,
І зараз з нею попрощавсь.
Повіяв вітр з руки Енею,
Простивсь сердешненький з зем-
Як стрілочка по морю мчавсь. [лею,

74. Поромщик їх що-найглавніший
З Енеєм їздив всякий раз,
Йому слуга був найвірніший —
По нашому він звався Тарас.
Цей, сидя на кормі, хитався,
По саме нільзя нахлестався
Горілочки, коли прощавсь.
Еней велів його прийняти,
Щоб не пустивсь на дно ниряти
І в луччій місці би проспавсь.

75. Но видно, що пану Тарасу,
Написано так на роду,
Щоб тільки до цього він часу
Терпів на світі цім біду.
Бо розхитавшись, бризнув в воду,
Нирнув і, не спитавши броду,
Наввиринки пішла душа.
Еней хотів, щоб окошилась
Біда і більш не продовжилась,
Щоб не пропали всі з коша.

Ч А С Т И Н А І І І.

Вней-сподар, посумувавши,
На-силу трохи вгамувавсь;
Поплакавши і поридавши,
Сивушкою почастувавсь;

Но все-таки його мутило
І коло серденька крутило,
Небіжчик часто щось вздыхав;
Він мєря так уже боявся,
Що на богів не полагався
І батькові не довіряв.

2. А вітри ззаду все трубили
В потилицю його човнам,
Що мчалися зо всеї сили
По чорним пінявим водам.
Гребці і весла положили
Та сидя люлечки курили
І кургикали пісеньок:
Козацьких, гарних, запорожських,
А які знали, то московських
Вигадували бриденьок.

3. Про Сагайдачного співали,
Либонь співали і про Січ,
Як в пікінери набірали,
Як мандрував козак всю ніч;
Полтавську славили Шведчину,
І неня як свою дитину
З двора провадила в поход;
Як під Бендерю воювали,
Без галушок як помірали,
Колись як був голодний год.

4. Не так го діється все хутко,
Як швидко кажуть нам казок;
Еней наш плив хоть дуже прудко,
Та вжеж він плавав не деньок.
Довгенько по морю щось шлялись,
І сами о світі не знались,
Не знав Троянець ні один —
Куди, про що і як швендюють,
Куди це так вони мандрують,
Куди їх мчить Анхизів син.

5. Оттак поплававши не мало
І поблудивши по морям,
Якось і землю видно стало,
Побачили кінець бідам!
До берега як-раз пристали,
На землю з човнів повставали
І стали тут оддыхать.
Ця Кумською земелька звалась,
Вона Троянцям подобалась,
Далось і їй Троянців знать.

6. Розгардіяш настав Троянцям,
Упять забули горювать;
Буває щастя скрізь поганцям,
А добрий мусить пропадать.
І тут вони не шанувались,
А зараз всі і потаскались,
Чого хотілося, шукать:
Якому меду та горілки,
Якому молодиці, дівки,
Оскому щоб з зубів зігнать.

7. Були бурлаки ці моторні,
Тут познакомились той час,
З диявола швидкі, проворні,
Підпустають мєскала як-раз.
Зо всіми миттю побратались,
Пєсватались і покумались,
Мов зрєду тутечки жили;
Хто мав к чому яку кебету,
Такого той шукав бєнькету,
Всі веремію підняли.
8. Де досвітки, де вечерниці,
Або весілля де було,
Дівчата де і молодиці,
Кому родини надало —
Тє тут Троянці і вродились;
І лиш гляди, тє й заходились
Коло жінок там ворожить,
І чоловіків підпоївши,
Жінок, куди хто знав, повівши,
Давай по чарці, з ними пить.
9. Якїж були до карт охочі,
То не сиділи дурно тут;
Гуляли часто до півночі [жгут,
В ніска, в парі, у лави, в
У памфіля, в візка, і в кепа;
Комуж із них була дотепа,
То в гроші грали в сім листів.
Тут всі по волі забавлялись,
Пили та грали, женихались,
Нїхтє без діла не сидів.
10. Еней єдин не веселився,
Йому не миле все було:
Йому Плутон та батько снівся
І пеклє в голову ввійшло.
Оставивши своїх гуляти,
Пішєв скрізь по полях шукати,
Щоб хто дорогу показав,
Куди дє пекла мандрувати,
Щоб розізнати, розпитати,
Бє в пеклє стежки він не знав.
11. Ішов, ішов, аж з русих кудрів
В три ряди капав піт на ніс,
Як ось забачив щось і уздрів,
Густий прайшовши дуже ліс, —
На ніжці курячій стояла
- Тє хатка дуже обветшала
І вся вертілася кругом.
Він до тїї прайшовши хати,
Хазяїна став викликати,
Прищурившись під вікном.
12. Еней стояв і дожидався,
Щоб вийшов з хати хто-небудь;
У двері стукав, добувався,
Хотів був хатку з ніжки спхнуть.
Як вийшла бабище старая,
Крива, горбатая, сухая,
Запліснявіла, вся в шрамах,
Сїда, ряба, беззуба, коса,
Розхрістана, простоволоса
І як в намисті — вся в жовнах...
13. Еней, таку уздрівши цяцю,
Не знав із ляку, де стояв;
І думав, що свою всю працю,
На-віки тута потеряв.
Як ось до його підступила
Яга ця і заговорила,
Роззявивши свої уста:
«Гай, гай же, слихом послухати,
«Анхизенка у-віч видати!
«А як забрів ти в ці міста?»
14. «Давно тебе я дожидаю,
«І думала, що вже пропав;
«Я все дивлюсь та визираю,
«Аж ось коли ти причвалав.
«Мені вже розказали з неба,
«Чого тобі пильненько треба, —
«Отець твій був у мене тут.»
Еней цьому подивувався
І баби сучої спитався:
Як відьму злую цю зовуть?»
15. «Я Кумська зовусь Сивилла,
«Ясного Феба попадая,
«При його храмі посїділа,
«Давно живу на світі я!
«При Шведчині я дівувала,
«А Татарва як набїгала,
«То вже я замужем була;
«І першу сарану зазнаю;
«Колиж був трус, як ізгадаю,
«То вся здрігнуся, мов би мала.

16. «На світі всячину я знаю,
 «Хоть нікуди і не хожу,
 «І людям в нужді помагаю:
 «Я їм на звіздах ворожу;
 «Кому чи трястю одігнати,
 «От заушниць чи пошептати,
 «Або і волос ізігнать —
 «Шепчу, уроки проганяю,
 «Переполохи виливаю,
 «Гадюк умію замовлять.
17. «Тепер ходімо лиш в каплицю,
 «Там Фебові ти поклонись
 «І обіщай йому телицю,
 «А послі гарно помолись.
 «Не пожалій лиш золотого
 «Для Феба світлого-ясного,
 «Та і мені що перекинь;
 «То ми тобі таки щось скажем,
 «А може в пекло шлях покажем...
 «Іди, утрись і більш не слинь».
18. Прийшли в каплицю перед Феба;
 Еней поклони бити став,
 Щоб із блакитного Феб неба,
 Йому всю ласку показав.
 Сивиллу тут замордувало,
 І очі на лоб позганяло,
 І дибом волос став сідий;
 Клубком із рота піна билась,
 Самаж вся корчилась, кривилась,
 Мов дух вселився в неї злий.
19. Тряслась, крктала, побивалась,
 Як бубон, синя стала вся;
 Упавши на землю, качалась,
 У барлозі мов поросся.
 І чим Еней молився більше,
 То все було Сивиллі гірше;
 А послі, як перемоливсь,
 З Сивилли тільки піт котився;
 Еней же на неї дивився, —
 Дріжав од страху і трусивсь.
20. Сивилла трохи очуняла,
 Обтерла піну на губах
 І до Енея проворчала
 Приказ од Феба в цих словах:
 «Така богів Олимпських рада,
- «Що ти і вся твоя громада
 «Не будете по смерть в Риму;
 «Но що тебе там будуть знати,
 «Твоє імення вихваляти, —
 «Но ти не радуйся цьому.
21. «Ще ти випеш добру повну,
 «По всіх усюдах будеш ти;
 «І долю гірку, невгомонну
 «Готовсь свою не раз клясти.
 «Юнона ще не вдовольнилась,
 «Ії злоба щоб окошилась
 «Хотяб на правнуках твоїх;
 «Но послі будеш жить по-панськи,
 «І люде всі твої Троянські
 «Забудуть всіх цих бід своїх».
22. Еней похнюпивсь, дослухався,
 Сивилла що йому верзла,
 Стояв, за голову узявся —
 Не по йому ця річ була.
 «Трохи мене ти не морочиш,
 «Не розчовпу, що ти пророчиш»,—
 Еней Сивиллі говорив:
 «Диявол знає, хто з вас бреше,
 «Трохиб мені було не лекше,
 «Як би я Феба не просив.
23. «Та вже що буде, те і буде,
 «А буде те, що Бог нам дасть;
 «Не ангели — такіж люде,
 «Колись нам треба всім пропасть.
 «До мене будь лиш ти ласкава,
 «Услужлива і нелукава —
 «Мене до батька поведи;
 «Я проходивсяб ради скуки
 «Побачити пекельні муки, —
 «А ну, на звізди погляди.
24. «Не перший я, та й не послідний,
 «Іду до пекла на поклон:
 «Орфей який уже негідний,
 «Та щож йому зробив Плутон!
 «А Геркулес як увалився,
 «То так у пеклі розходився,
 «Що всіх чортяк порозганяв.
 «А ну, черкнім! А для охоти
 «Тобі я дам на дві охвоти...
 «Та нуж—скажи, щоб я вже знав!»

25. «Огнем, як бачу, ти іграєш»,
Йому дала яга одвіт:
«Ти пекла, бачу, ще не знаєш,
«Не мил тобі уже десь світ?
«Не люблять в пеклі жартувати,
«По-вік тобі дадуться знати,
«От тільки ніс туди посунь!
«Тобі там буде не до шмиги:
«Як піднесуть із оцтом фіги,
«То зараз вхопить тебе лун.
26. «Колиж що маєш ти охоту .
«У батька в пеклі побувать,
«Мені дай зараз за роботу,
«То я приймуся мусувать,
«Як нам до пекла довалитись
«І там на мертвих подивитись.
«Ти знаєш — дурень не бере:
«У нас хоть трохи хто тямущий,
«Уміє жить по правді суцїй,
«То той, хоть з батька, то здере.
27. «Покиж же що, то ти послухай
«Того, що я тобі скажу,
«І голови собі не чухай...
«Я в пекло стежку покажу.
«В лісу великому, густому,
«Непроходимому, пустому
«Якеєсь дерево росте;
«На нім кислїці не простїї
«Ростуть — як жар, всі золотїї,
«І деревце те не товсте.
28. «Із дерева цього зломити
«Ти мусиш гільку хоть одну;
«Без неї бд ні підступити
«Не можна перед сатану;
«Без гільки і назад не будеш,
«І душу з тілом ти погубиш, —
«Плутон тебе закабалить.
«Ідиж та пильно приглядайся,
«На всі чотири озирайся,
«Де деревце те заблищить.
29. «Зломившиж, зараз убірайся,
«Як мога швидче утікай;
«Не становись, не оглядайся,
«І уха чим позатикай;
«Хоть будуть голоси кричати,
- «Щоб ти оглянувся, прохати —
«Гляди не озирайся, біжи!
«Вони, щоб тільки погубити,
«То будуть все тебе манити;
«Оттут себе ти покажи!..»
30. Яга тут чорт-зна де дівалась,
Еней остався тільки сам;
Йому все яблуня здавалась,
Покою не було очам.
Шукать її Еней попхався,
Втомивсь, засапавсь, спотикався,
Поки прийшов під темний ліс;
Коловьсь сердешний об тернину,
Пошарпався весь об шепщину,
Було таке, що рачки ліз.
31. Цей ліс густий був несказанно
І сумно все в йому було;
Щось вило там безперестанно
І страшним голосом ревла;
Еней, молитву прочитавши
І шапку цупко підв'язавши,
В лісную гущу і пішов;
Ішов і утомивсь чимало;
І на дворі тоді смеркало,
А яблуні ще не знайшов.
32. Уже він починав боятись,
На всі чотири озирався;
Трусивсь, та нікуди діватись:
Далеко тяжко в ліс забравсь.
А гірше ще його злякало,
Як щось у очах засіяло:
Оттут-то берега пустивсь!
А послі дуже удивився,
Як під кислїцей опинився —
За гільку зараз ухвативсь.
33. І не подумавши ні мало,
Напявсь, за гільчку смикнув —
Аж дерево те затріщало,
І зараз гільку одчухнув;
І дав чим дуж із лісу драла,
Що аж земля під ним дріжала.
Біг так, що сам себе не чув,
Біг швидко, не остановлявся,
Увесь об колючки подрався, —
Як чорт, у репяхах весь був.

34. Прибіг к Троянцям, утомився
І оддыхати простягнувсь;
Як хлюща, потом ввесь облився,
Трохи-трохи не захлебнувсь.
Звелів з бичні волів пригнати,
Цапів з вівцями припасати —
Плутону в жертву принести
І всім богам, що пеклом правлять
І грішних тормошать і давлять,
Щоб гніву їм не навести.
35. Як тільки темна та похмурна
Із неба зслизла чорна ніч,
Годинаж стала балагурна,
Як звізди повтікали пріч —
Троянці всі заворушились,
Завештались, закамешились
На жертву приганяють биків;
Дяки з попами позбірались,
Зовсім служити всі прибрались,
Огонь розкладений горів.
36. Піп зараз взяв вола за роги
І в лоб обухом зацідив,
І взявши голову між ноги,
Ніж в черево і засадив;
І виняв тельбухи з кишками,
Розклав гарненько їх рядками
І пильно кендюх розглядав.
Енею послі божу волю
І всім Троянцям добру долю,
Мов по звіздам, все віщував.
37. Як тут з скотиною возились
І харамакали дяки,
Як вівці і цапи дровичились,
В різницях мов, ревли бики —
Сивилла тут де не взялася,
Запінилася і тряслася
І галас зараз підняла:
«К чортам ви швидче всі ізгиньте,
«Мене з Енеєм тут покиньте,
«Не ждіть, щоб тришія дала!
38. «А ти, — мовляла ко Енею: —
«Маторний, смілий молодець,
«Прощайся з юрбою своєю,
«Ходім лиш в пекло — там отець
«Нас твій давно вже дожидає
- «І може без тебе скучає —
«А ну, пора чемчикувать!
«Возьми на плечі з хлібом клунок;
«Нехай йому лихий прасунок,
«Як голодом нам поміраєть.
39. «Не йди в дорогу без запасу,
«Бо хвіст од голоду надмеш;
«А де-де иншого ти часу
«І крихти хліба не найдеш.
«Я в пекло стежку протоптала,
«Я там не раз, не два бувала,
«Я знаю тамошній народ;
«Доріжки всі, всі уголочки,
«Всі закамарочки, куточки
«Уже не первий знаю год».
40. Еней в цю путь як-раз зібрався,
Шкапові чоботи обув,
Підтикався, підперезався
І пояс цупко підтягнув;
А в руки добру взяв дрючину, —
Обороняти злу личину,
Як лучиться де од собак.
А послі за руки взялися,
Прямцем до пекла поплелися, —
Пішли на прощу до чортяк.
41. Тепер же думаю, гадаю —
Трохи не годі і писать:
Ізроду пекла я не знаю,
Нездатний, далебі, брехать,
Хиба, читателі, пождіте,
Вгамуйтесь трохи, не галіте, —
Піду я до людей старих,
Щоб їх о пеклі розпитати,
І попрошу їх розказати,
Що чули од дідів своїх.
42. Виргилій же, нехай царствує,
Розумненький був чоловік,
Нехай не вадить, як почує, —
Та в давній дуже жив він вік.
Не так тепер і в пеклі стало,
Як в старину колись бувало
І як покійник написав.
Я може що-небудь прибавлю,
Перемінію і що оставлю,
Писну — як од старих чував.

43. Еней з Сивиллою хватались,
До пекла швидче щоб прийти,
І дуже пильно приглядались,
До пекла двері як найти.
Як ось перед якоюсь гору
Прийшли і в ній велику нору
Знайшли і вскочили туди.
Пішли під землю темнотою,
Еней все щупався рукою,
Щоб не ввалитися куди.
44. Ця улица вела у пекло,
Була вонюча і кальна;
У ній і вдень було, мов смеркло,
Од диму вся була чадна.
Жила з сестрою тут Дрімота,
Сестра же звалася Зівота;
Поклон ці перші оддали
Тімасі нашому Енею
З його старою попадею,
А послі далі повели.
45. А потім смерть до артикулу
Ім воздала косою честь,
Наперед стоя калавуру,
Який у її мосці єсть:
Чума, війна, харцизство, холод,
Короста, трясця, парші, голод;
За цимиж тут стояли в ряд:
Холера, шолуді, бешиха
І всі мирянські, знаєш, лиха,
Що нас без милости морять.
46. Іщеж не все тут окошилось,
Іще брела ватага лих:
За смертю слідом валилось
Жінок, свекрух і мачух злих;
Вітчими йшли, тесті скупяги,
Зяті і свояки мотяги,
Сердиті шурини, брати,
Зовиці, невістки, ятровки,
Що все гризуться без умовки, —
І всякі тут були кати.
47. Якійсь злидні ще стояли,
Жували все в зубах папір,
В руках каламарі держали,
За уха настромляли пір.
Це все десятські та соцькії,
Начальники, пявки людськії,
І всі прокляті писарі,
Ісправніки все ваканцьові,
Судді і стряпчі безтолкові,
Повіренні, секретарі.
48. За цими йшли святі понури,
Що не дивились і на світ —
Смиренної були натури:
Складали руки на живіт,
Умильно Богу все молились,
На тиждень днів по три постились
І вслух не лаяли людей;
На чотках мир пересуджали
І вдень ніколи не гуляли,
Вночіж було не без гостей.
49. Насупротив цих окаянниць,
Квартал був цілий волоцюг,
Моргух, мандрьох, ярижниць, пя-
І бахурів на цілий плуг; [ниць
З обстриженими головами,
З підрізаними пеленами
Стояли хльорки наголю;
І панночок філтіфікетних,
Ласкавих, гарних і дотепних
Багацько дуже щось було.
50. І молодиці молоденькі,
Що вийшли замуж за старих,
Що всякий час були раденькі
Потішить парнів молодих;
І ті тут молодці стояли,
Що недотепним помагали
Для них сімейку розплодити;
А діти гуртові кричали,
Своїх пань-маток проклинали,
Що не дали на світі жить.
51. Еней хоть сильно тут дивився
Такій великій новині,
Та вже од страху так трусився,
Мов сидя охляп на коні.
Побачившиж іще іздалі,
Які там дива плазували,
Кругом куди не поглядиш —
Злякавсь, к Сивиллі прихилився,
Хватавсь за дергу і тулився,
Мов од kota в коморі миш.

(Част. I, строфа II)

Нептун на ракові

52. Сивилла в дальший путь таскала —
 Не баскаличивсь би та йшов,
 І так швиденько поспішала —
 Еней не чув аж підошов,
 Хватаючися за ягою.
 Як ось уздріли пред собою
 Чрез річку в пекло перевіз.
 Ця річка Стиксом називалась,
 Сюди ватага душ збиралась,
 Щоб хто на той бік перевіз.
53. І перевізник тут явився:
 Як циган, смуглою цери був,
 Од сонця ввесь він попалився,
 І губи, як арап, оддув;
 Очища в лоб позападали,
 Сметаною позапливали,
 А голова вся в ковтунах;
 Із рота слина все котилась,
 Як повстка, борода скомшилась, —
 Всім задавав собою страх.
54. Сорочка звязана узлами
 Держалась всилу на плечах,
 Попричепляна мотузками,
 Як решето, була в дірках;
 Замазана була на палець,
 Засалена, аж капав смалець;
 Обутий в драні постолі,
 Із дір онучі волочились,
 Зовсім, хоть вижми, помочились;
 Пошарпані штани були.
55. За пояс лико одвічало,
 На йому висів гаманець:
 Тютюн і люлька і кресало,
 Лежали губка, кремінець.
 Хароном перевізник звався,
 Собою дуже величався,
 Бо і не в шутку був божок:
 З крючком весельцем погрібався,
 По Стиксові, як стрілка мчався, —
 Був човен легкий, як пушок.
56. На ярмарку як слобожане,
 Або на красному торгу
 До риби товпляться миряне —
 Було на цьому так лугу.
- Душа тавкала душу в боки
 І скреготали, мов сороки;
 Той пхавсь той сунувсь, інший ліз,
 Всі мялися, перебірались,
 Кричали, спорили і рвались,
 І всяк хотів, його щоб віз.
57. Як гуща в сирівці грає,
 Шиплять, як кваснуть, буряки,
 Як проти сонця рій гуляє —
 Гули ці так небораки;
 Харона плачучи прохали,
 До його руки простягали,
 Щоб взяв з собою на каюк;
 Но цей того плачу байдуже,
 На прозьби уважав не дуже:
 Злий з сина був старий дундук.
58. І знай, що все веслом махає
 І в морду тиче хоч кому,
 Од каюка всіх одганяє,
 А по вибору своєму
 Потрошечку в човен сажає,
 І зараз човен одпихає,
 На другий перевозить бік.
 Кого не візьме, як затнеться,
 Тому сидіти доведеться,
 Гляди — і цілий може вік.
59. Еней в кагал цей як убрався,
 Щоб зближитися к порому,
 То з Палінуром повстрічався,
 Штурманував що при йому.
 Тут Палінур пред ним заплакав,
 Про долю злу свою балакав,
 Що через річку не везуть;
 Но баба зараз розлучила.
 Енею в батька загвоздила,
 Щоб довго не базікав тут.
60. Попхались к берегу поближче,
 Прийшли на самий перевіз,
 Де засмальцьований дідище
 Вередував, як в греблі біс:
 Кричав буцім-то навіженний,
 І кобенів народ хрещений,
 Як водиться в шиньках у нас.
 Досталось родичам сердешним,

Не дуже лаяв словом гречним, —
Нехай же зносять в добрий час!

61. Харон таких гостей уздрівши,
Оскілками на їх дививсь,
Як бик скажений заревівши,
Запінивсь дуже і озливсь:
«Відкіль такіі це мандрьохи?
«І так уже вас тут не трохи, —
«Якого чорта ви прийшли?
«Хиба, щоб хати холодити!
«Вас треба так одпроводити,
«Щоб ви і місця не найшли!
62. «Геть, преч вбірайтесь відсіль к
«Я вам потилишника дам; [чорту,
«Побю всю пику, зуби, морду,
«Аж не пізна вас дідько сам;
«Ійон же як захрабрували,
«Живі сюди примандрували,
«Бач, гиряві, чого хотять!
«Не дуже я на вас поквалюсь,
«Тут з мертвими ось не управлюсь,
«Що так над шиєю й стоять...»
63. Сивилла бачить, що не шутка,
Бо дуже сердиться Харон —
Еней же був собі плохутка —
Дала стариганю поклон:
«Та ну, на нас лиш придивися,»
Сказала: «дуже не гнівися,
«Ми не самі прийшли сюди;
«Хибаж мене ти не пізнаєш,
«Що так кричиш, на нас гукаєш?
«Оце невидані біди!
64. «Ось глянься, що оце такеє!
«Утихомирся, не бурчи;
«Ось деревце, бач, золотее,
«Тепер же, коли хоч, мовчи.»
Потім все дрібно розказала,
Кого до пекла провозжала,
До кого, як, про що, за чим...
Харон же зараз схаменувся,
Разів з чотири погребнувся
І з каючком причалив к ним.
65. Еней з Сивиллою своєю
Не мішавши в човен ввійшли;
Кальною річкою цією
На той бік в пекло поплили;
Вода в розколини лилася,
Що аж Сивилла піднялася,
Еней боявсь, щоб не втонуть;
Но пан Харон так потрудився,
На той бік так перехопився,
Що нільзя й оком ізмигнуть.
66. Приставши, висадив на землю,
Узяв копійку за труди,
За працьовиту свою греблю,
І ще сказав, іти куди.
Пройшовши відсіль гонів з двоє,
Побравшись за руки обоє,
Побачили, що ось лежав
У буряні бровко муругий,
Три голови мав пес цей мурий,
Він на Енея загарчав.
67. Загавкав грізно в три язика,
Уже був кинувсь і кусать,
Еней підняв тут крик великий,
Хотів чим дуж назад втікати.
Аж баба хліб бровку шпурнула
І горло глевтяком заткнула,
То він за кормом і погнавсь;
Еней же з бабою старою,
То сяк, то так по-під рукою
Тихенько от бровка убравсь.
68. Тепер Еней убрався в пекло,
Прийшов зовсім на інший світ,
Там все поблідло і поблекло,
Нема ні місяця, ні звїзд...
Там тільки тумани великі,
Там чутно жалібні крики,
Там мука грішним не мала.
Еней з Сивиллою гляділи,
Якіі муки тут терпіли,
Якая кара всім була...
69. Смола там в пеклі клекотіла
І грїлася все в казанах
Живиця, сірка, нефть кипіла, —
Палав огонь — великий, страх!
В смолі цій грішники сиділи
І на огні пеклись, горіли,

- Хто як за віщо заслужив...
Пером не можна написати,
Не можна і в казках сказати,
Яких було багацько див!
70. Панів за те там мордували,
І жарили зо всіх боків,
Що людям льготи не давали,
І ставили їх за скотів;
За те вони дрова возили,
В болотах очерет косили,
Носили в пекло на підпал.
Чорти за ними приглядали,
Залізним пруттям підганяли,
Коли який з них приставав.
71. Огненним пруттям оддирали
Кругом на спину і живіт,
Себе що сами убивали,
Яким остив наш білий світ.
Гарячим дьогтем заливали,
Ножами під боки штрикали,
Щоб не хапались умірять.
Робили різні їм муки,
Товкли у мужчирах їм руки,
Не важились щоб убивать.
72. Багатим та скупим зливали
Розтоплене срібло в рот,
А брехунів там заставляли
Лизать гарячих сквород;
Якіж із роду не женились,
Та по чужих кутках живились,
Такі повішені на крюк,
Зачеплені за тее тіло,
На світі що грішило сміло,
І не боялося цих мук.
73. Всім старшинам тут без розбору,
Панам, підпанкам і слугам,
Давали в пеклі добру хльору,
Всім по заслuzі, як котам.
Тут всякїї були цехмистри,
І ратмани, і бургомистри,
Судді, підсудки, писарі,
Які по правді не судили
Та тільки грошики лупили
І одбірали хабарі.
74. І всі розумні філозофи,
Що в світі вчились мудровать;
Ченці, попи і крутопопи,
Мирян щоб знали научать,
Щоб не ганялись за гривнями,
Щоб не возились з попадями
Та знали церкву щоб одну;
Ксьондзи до баб щоб не іржали,
А мудрі звід щоб не знімали —
Були в огні на самім дну.
75. Жінок своїх що не держали
В руках, а волю їм дали,
По весіллях їх одпускали,
Щоб часто в приданках були
І до півночі там гуляли,
І в гречку де-коли скакали —
Такі сиділи всі в шапках
І з превеликими рогами,
З зажмуреними всі очами,
В кипячих сіркой казанах.
76. Батьки, які синів не вчили,
А гладили по головах,
І тільки знай, що їх хвалили —
Кипіли в нефті в казанах;
Що через їх синки в ледащо
Пустилися, пішли в ні-на-що,
А після чубили батьків
І всею силою бажали,
Батьки щоб швидче умірали,
Щоб їм прийнятись до замків.
77. І ті були там лигоминці,
Піддурювали що дівок,
Що в вікна дрались по драбинці,
Під темний, тихий вечорок;
Що будуть сватать їх, брехали,
Підманювали, улещали,
Поки добрались до кінця;
Поки дівки од перечосу
До самого товстїли носу,
Що сором послї до вінця.
78. Були там купчики проворні,
Що їздили по ярмаркам
І на аршинець на підборний
Поганий продавали крам.

- Тут всякії були пронози,
 Перекупки і шмаровози,
 Жиди, міняйли, шинкарі;
 І ті, що фіги-миги возять,
 Що в боклагах гарячий носять,
 Там всі пеклися крамарі.
79. Паливоди і волоцюги,
 Всі зводники і всі плути,
 Ярижники і всі пняюги,
 Обманщики і всі моти,
 Всі ворожбити, чародії,
 Всі гайдамаки, всі злодії,
 Шевці, кравці і ковалі;
 Цехи: різницький, коновальський,
 Кушнірський, ткацький,
 шаповальський —
 Кипіли в пеклі всі в смолі.
80. Там всі невірні й христіяне,
 Були пани і мужики,
 Була тут шляхта і міщане,
 І молоді, і старики;
 Були видющі і сліпі,
 Прямі були і кривоногі,
 Були видющі і сліпі,
 Були і штатські, і военні,
 Були і панські, і казенні,
 Були миряне і попи.
81. Гай, гай!.. та нігде правди діти,
 Брехняж наробить лиха більш:
 Сиділи там скучні піти,
 Писарчуки поганих вірш,
 Великії терпіли муки:
 Їм звязані були і руки,
 Мов у Татар терпіли плін.
 От-так і наш брат попадеться,
 Що пише, не остережеться...
 Який же втерпить його хрін?
82. Якусь особу мацапуру
 Там шкварили на шашлику,
 Гарячу мідь лили за шкуру
 І розпинали на бику:
 Натуру мав він дуже бридку,
 Кривив душею для прибитку,
 Чужее оддавав в печать;
 Без сорома, без Бога бувши
- І восьму заповідь забувши,
 Чужим пустився промишлять.
83. Еней як відсіль відступився
 І далі трохи одійшов,
 То на другее нахопився,
 Жіночу муку тут найшов.
 В другім зо всіх цих каравані
 Піджарювали, як у бані,
 Що аж кричали на чім світ;
 Оці то галас ісправляли,
 Гарчали, вили і пищали,
 Після куті мов на живіт!...
84. Дівки, баби і молодиці
 Кляли себе і весь свій рід,
 Кляли всі жарти, вечериці,
 Кляли і жизнь, і білий світ...
 За те їм так там задавали
 Що через міру мудрували
 І верховодили над всім;
 Хоть чоловік і не онее,
 Коли же жінці, бачиш, тее,
 Так треба угодити їй.
85. Були там чесні пустомолки,
 Що знали весь святій закон,
 Молилися без остановки
 І били сот по пять поклон,
 Як в церкві між людьми стояли
 І головами все хитали;
 Як же були на самоті,
 То молитовники ховали,
 Казились, бігали, скакали
 І гірше де-що в темноті.
86. Були і тії там панянки,
 Що наряжались на показ;
 Мандрьохы, хльорки і діптянки,
 Що продають себе на час.
 Ці в сірці у смолі кипіли,
 За те, що жирно дуже їли
 І що їх не страшив і піст,
 Що все прикушували губи,
 І скалили біленькі зуби,
 І дуже волочили хвіст.
87. Пеклись тут гарні молодиці,
 Аж жаль було на їх глядіть —

- Чорняві, повні, милолиці;
 І ці тут мусили кипіть,
 Що замуж за старих ходили
 І мишаком їх поморили,
 Щоб послі гарно погулять
 І з парубками поводитись,
 На світі весело нажитись
 І не голодними вмірать.
88. Якійсь мучились там птахи
 З куделями на головах.
 Це чеснії, не погіпахи,
 Були тендітні при людях;
 А без людей — не можна знати,
 Себе чим мали забавляти,
 Про те лиш знали до дверей.
 Їм тяжко в пеклі докоряли,
 Смоли на щоки наліпляли,
 Щоб не дурили так людей.
89. Бо щоки терли манією,
 А блейвасом і ніс, і лоб.
 Щоб краскою, хоть не своєю,
 Причарувать к собі когоб;
 Із ріпи підставляли зуби,
 Ялзозили все смальцем губи,
 Щоб підвести на гріх людей;
 Піндючили якійсь бочки,
 Мостили в пазусі платочки,
 В котрих не було грудей.
90. За цими по ряду шварчали
 В розпалених сковородах
 Старі баби, що все ворчали,
 Базікали о всіх ділах;
 Все тільки старину хвалили,
 А молодих товкли та били,
 Не думалиж, які були,
 Іще як сами діували
 Та з хлопцями як гарцювали,
 Та й по дитинці привели.
91. Відьом же тут колесували
 І всіх шептух і ворожок;
 Там жили з їх чорти мотали
 І без ветушки на клубок:
 На припічках щоб не орали,
 У комени щоб не літали,
 Не їздилиб на упирях;
 І щоб дощу не продавали,
 Вночі людей щоб не лякали,
 Не ворожилиб на бобах.
92. А зводницям таке робили,
 Що цур йому вже і казать,
 На гріх дівок що підводили
 І цим учились промишлять;
 Жінок од чоловіків крали
 І волоцюгам помагали
 Рогами людський лоб квітчать;
 Щоб не-своїм не торгували,
 Тогоб на одкуп не давали,
 Що треба про запас держать.
93. Еней там бачив щось не мало
 Кипячих мучениць в смолі...
 Як з кабанів топилось сало,
 Так шкварилися ці в огні:
 Були і світські, і черниці,
 Були дівки і молодіці,
 Були і нані, й панночки;
 Були в свитках, були в охвотах,
 Були в дулетах, і в капотах, —
 Були всі грішні жіночки.
94. Но це були все осужденні,
 Які померли не тепер;
 Без судуж не палив пекельний
 Огонь, недавно хто умер.
 Ці всі були в другім загоні,
 Як би лошата, або коні, —
 Не знали, попадуть куди.
 Еней, на перших подивившись
 І о бідах їх пожурившись,
 Пішов другими ворітьми.
95. Еней ввійшовши в цю кошару,
 Побачив там багацько душ,
 Вмішавшись між цю отару,
 Як між гадюки чорний уж.
 Тут різні душі похожали,
 Все думали та все гадали —
 Куди то за гріхи їх впруть?
 Чи в рай їх пустять веселитись,
 Чи може в пекло пошмалитись
 І за гріхи їм носа втруть?

96. Було їм вільно розмовляти
 Про всякі свої діла,
 І думати, і мізкувати —
 Яка душа, де, як жила.
 Багатий тут на смерть гнівився,
 Що він з грішми не розлічився,
 Кому і скільки треба дати;
 Скупий же тоскував, нудився.
 Що він на світі не нажився,
 І що не вспів і погулять.
97. Сутяга толкував укази,
 І що то значить наш Статут;
 Розказував свої прокази,
 На світі що робив цей плут;
 Мудрець же Физику провадив
 І толкував якихсь монадів,
 І думав, відкіль взявся світ?
 А матропляс кричав, сміявся,
 Розказував і дивувався,
 Як добре знав жінок дурить.
98. Суддя там признавався сміло,
 Що з гудзиками за мундир
 Таке переоначив діли,
 Що можеб навістив Сибір,
 Та смерть ізбавила косою,
 Що кат легенькою рукою
 Плечей йому не покropив;
 А лікар скрізь ходив з ланцетом,
 З слабительним і спермацетом
 І чванивсь, як людей морив.
99. Ласощохлисти похажали,
 Всі фертики і паничі,
 На пальцях нігтики кусали,
 Розприндившись, як павичі;
 Все очі вгору піднімали,
 По світу нашому вдихали,
 Що рано їх побрала смерть, —
 Що трохи слави учинили,
 Не всіх на світі подурили,
 Не всім успіли морду втерть.
100. Моти, картюжники, пянюги
 І весь проворний, чесний род,
 Лакеї, конюхи і слуги,
 Всі кухарі і скороход —
- Побравшись за руки, ходили
 І все о плутнях говорили,
 Які робили, як жили:
 Як паній і панів дурили,
 Як по шиньках вночі ходили
 І як з кишень хустки тягли.
101. Там придзигльованки журились,
 Що нікому вже підморгнуть,
 За ними більш не волочились,
 Тут їх заклекотіла путь.
 Баби тут більш не ворожили
 І прєстодушних не дурили;
 Якіж дівок охочі бить,
 Зубами з серця скреготали,
 Що наймички їх не вважали
 І не хотіли їм годить.
102. Еней уздрів свою Дидону,
 Осмалену, мов головня,
 Як-раз по нашому закону
 Пред нею шапочку і зняв;
 «Здорова!—глянь... де ти взялася?
 «І ти, сердешна, приплелася
 «Із Карфагену аж сюда!...
 Якого біса ти спеклася?
 «Хиба на світі нажилася?
 «Чорт-мав тобі десь і стида!
103. «Така смашная молодиця —
 «І глянь! умерла залюбки...
 «Румяна, повна, білолиця,
 «Хто гляне, то лизне губки;
 «Тепер з тебе яка утіха?
 «Ніхто не гляне і для сміха,
 «На-вік тепер пропала ти!
 «Я, далєбі, в тім не виною,
 «Що так розіхався з тобою:
 «Мені приказано втекти.
104. «Тепер же, коли хоч, злигаймось
 «І нумо жить так, як жили,
 «Тут закурім, заженіхаймось,
 «Не розлучаймось ніколи.
 «Ходи, тебе я помилую,
 «Прижму до серця — поцілую...»
 Йомуж Дидона наодріз
 Сказала: «к чорту убірайся,

- «На мене більш не женихайся...
«Не лізь, бо розібю і ніс.»
105. Сказавши, чорт-зна де пропала,
Еней не знав, що і робить;
Колиб яга не закричала,
Що довго годі говорить,
То можеб там і застоявся
І може той пори дождався
Щоб хто і ребра полічив:
Щоб з вдовами не женихався,
Над мертвими не наглумлявся,
Жінок любовю не морив.
106. Еней з Сивиллою попхався
В пекельную подалі глуш;
Як на дорозі повстрічався
З громадою знакомих душ.
Тут всі з Енеєм обнимались,
Чоломкались і цілувались;
Побачивши князька свого,
Тут всяк сміявся, реготався;
Еней до всіх їх доглядався,
Знайшов з Троянців ось кого:
107. Педька, Терешка, Шеліфона,
Панька, Охріма і Харка,
Леська, Олешка і Сізьона,
Пархома, Іська і Феська,
Стецька Ониська, Опанаса,
Свирида, Лазаря, Тараса;
Були Денис, Остап, Овсій
І всі Троянці, що втопились,
Як на човнах з ним волочились;
Тут був Вернигора Мусій.
108. Жидівська школа завелася,
Великий крик всі підняли,
І реготня де не взялася,
Тут всяку всячину верзлі;
Згадали чорт-знає колишне,
Балакали уже і лишне,
І сам Еней тут розходивсь.
Щось балагурили довгенько,
Хоч ізійшлися і раненько,
Та пан Еней наш опізнивсь.
109. Сивиллі це не показалось,
Що так пахолок застоявсь,
Що дитячко так розбрехалось,
Уже і о світі не знавсь, —
На його грізно закричала,
Залаяла, запорощала,
Що аж Еней весь затрусивсь.
Троянці так же всі здрігнули
І вrostіч, хто куди, махнули,
Еней за бабою пустивсь.
110. Ішли, і як з би не збрехати —
Трохи не з пару добрих гін,
Як ось побачили і хати,
І весь Плутонів царський дім.
Сивилла пальцем указала,
І так Енееві сказала:
«От тут і пан Плутон живе
«І з Прозерпиною своєю,
«До їх то на поклін з гіллею
«Тепер я поведу тебе».
111. І тільки що прийшли к воротам,
І в двір пустилися чвалать,
Як баба бридка, криворота,
«Хто йде?» їх стала окликать.
Мерзенне чудо це стояло
І било під двором в клепало,
Як в панських водиться дворах;
Обмотана вся ланцюгами,
Гадюки вилися клубками
На голові і на плечах.
112. Вона без всякого обману
І щиро без обиняків
Робила грішним добру шану,
Ремнями драла, мов биків;
Кусала, гризла, бичувала,
Кришила, шкварила, щипала,
Топтала, дряпала, пекла,
Порола, корчила, пиляла,
Вертіла, рвала, шпигувала
І кров із тіла їх пила.
113. Еней, бідняжка, ізлякався,
І весь, як крейда, побілів
І зараз у яги спитався,
Хто їй так мучити велів?
Вона йому все розказала
Так, як сама здорова знала,

Що в пеклі єсть суддя Еак;
Хоть він на смерть не осуждає,
Та мучити повеліває,
І як звелить — і мучать так.

114. Ворота самі одчинились,
Не смів ніхто їх задержать,
Еней з Сивиллою пустились,
Щоб Прозерпині честь оддать
І піднести їй на болячку
Ту сурто-золоту гіллячку,
Що сильно так вона бажа.
Но к ній Енея не пустили,
Прогнали, трохи і не били,
Бо хиріла їх госпожа.
115. А далі вперлися в будинки
Підземного цього царя, —
Ні гіч, ні гаріля пилінки,
Було все чисто, як зоря:
Цвяховані були там стіни
І вікна всі з морської піни;
Шумиха, оливо, свинець,
Блищали міді там і криці,
Всі убрані були світлиці, —
По правді, панський був дворець.
116. Еней з ягою розглядали
Всі дива там, які були,
Роти свої пороззявляли
І очі на лоби паяли;
Проміж собою все зглядались,
Всьому дивились, осміхались,
Еней то цмокав, то свистав.
Оттут то душі ликували,
Що праведно в миру живали!
Еней і цих тут навіщав.
117. Сиділи, руки поскладавши,
Для них все празники були;
Лютьки курили полягавши,
Або горілочку пили —
Не тютюнкову і не пінну,
Но третьопробну, перегінну,
Настоянную на бодян,
Під челюстами запікану,
І з ганусом, і до калгану,
В ній був і перець, і шапран.

118. І ласощі все тільки їли:
Сластьони, коржики, стовпці,
Вареники пшенишні, білі,
Пухкі з кавяром буханці;
Часник, рогіз, паслін, кислиці
Козельці, терн, гліг, полуниці,
Крутії яйця з сирівцем,
І дуже вкусною яешню —
Якусь німецьку, не тутешню,
А запивали все пивцем.

119. Велике тут було роздолля
Тому, хто праведно живе,
Так, як велике безголова
Тому, хто грішну жизнь веде.
Хто мав к чому яку охоту,
Тут утішався тим до поту, —
Тут чистий був розгардіяш:
Лежи, спи, їж, пий, веселися,
Кричи, мовчи, співай, крутись;
Рубайсь — так і дадуть палаш.

120. Ні чванились, ні величались,
Ніхто не знав тут мудрувать,
Крий Боже! щоб ні догадались
Брат з брата в чім покепкувать;
Ні сердилися, ні гнівилися,
Ні лаялися і не билися,
А всі жили тут любязно;
Тут всякий гласно женихався,
Ревнивих ябед не боявся;
Було в-общє все за одно.

121. Ні холодно було, ні душно,
А саме так, як в сіряках,
І весело і так не скушно,
На великодних як святках;
Коли кому що захотілось,
То тут як з неба і вродилось, —
Оттак то добрі тут жили!
Еней, це зрівши, дивувався,
І тут яги своєю спитався,
Які це праведні були?

122. «Не думай, щоб були чиновні»,
Сивилла цей дала одвіт:
«Або що грошей скрині повні,
«Або в яких товстий живіт;

Дидона і троянці

(Част. I, строфи 21—25)

- «Не ті це, що в цвітних жупанах,
«В кармазинах, або сапьянах;
«Не тіж, що з книгами в руках,
«Не лицарі, не розбишаки;
«Не ті це, що кричать: «і паки»,
Не ті, що в золотих шапках.
123. «Се бідні нищі, навіженні,
«Що дурнями счисляли їх,
«Старці, хромі, сліпорожденні,
«З яких був людський глум і сміх;
«Це — що з порожніми сумками
Жили голодні під тинами,
«Собак дражнили по дворах;
«Це ті, що Біг дасть получали,
«Це ті, яких випроважали,
«В потилицю і по плечах.
124. «Це вдови бідні, безпомічні,
«Яким приюту не було;
«Це діви чесні, непорочні,
«Яким спідниці не дуло;
«Це — що без родичів остались
«І сиротами називались,
«А послі вбгались і в оклад;
«Це — що проценту не лупили,
«Що людям помагати любили,
«Хто чим багат, то тим і рад.
125. «Тут так же старшина правдива,
«Бувають всякі пани, —
«Но тільки трохи цього дива,
«Не квапляться на це вони!
«Бувають військові, значкові,
«І сотники, і бунчукові,
«Які правдиву жизнь вели;
«Тут люде всякого завіту —
«По білому єсть кілька світу,
«Которі праведно жили.»
126. «Скажиж, моя голубко сиза»,
Ще Еней яги спитав:
«Чом батька я свого Анхиза
«І досі в вічі не видав
«Ні з грішними, ні у Плутона?
«Хиба йому нема закона,
«Куди його щоб засадить?»
«Він божої, — сказала, — крови,
- «І по Венериній любові,
«Де схоче, буде там і жить.»
127. Базікавши зійшли на гору,
На землю сіли оддыхать,
І попотівши саме в пору,
Тут прийнялися розглядать,
Анхиза щоб не прогуляти,
Обридло бо і так шукати.
Анхиз же був тоді внизу,
І похожавши по долині,
Об миленькій своїй дитині
Водив по мізку коверзу.
128. Як глядь на-гору ненароком,
І там свого синка уздрів;
Побіг старий не просто — боком
І ввесь од радости згорів.
Хватавсь з синком поговорити,
О всіх спитатись, розпросити
І павидатись хоть часок;
Енеечка свого обняти,
По-батьківськи поцілувати,
Його почути голосок.
129. «Здоров, синашу, ма дитино!»
Анхиз Енееві сказав:
«Чи цеж тобі таки не стидно,
«Що довго я тебе тут ждав?
«Ходім лишень к моїй господі,
«Там поговорим на свободі,
«За тебе будем міркувать.»
Еней стаяв так, мов дубина,
Котилась з рота тільки слина,
Не смів мерця поцілувать.
130. Анхиз цю бачивши причину,
Чого синочок сумував,
І сам хотів обнять дитину —
Та ба! уже не в ту попав;
Принявсь, його щоб научати,
І тайности йому сказати,
Який Еней буде плід,
Які діти будуть жваві,
На світі зроблять скільки слави,
Яким то хлопцям буде дід.
131. Тоді то в пеклі в ечерниці
Лучились, бачиш, як на те,

- Були дівки та молодиці
І там робили не пусте:
У в о р о н а собі іграли,
Весільних пісеньок співали,
Співали тут і колядок;
Палили клоччя, ворожили,
По спині лещатами били,
Загадували загадок.
132. Тут заплітали джерегелі,
Дробушечки на головах;
Скакали по полу в е г е р і,
В тісної баби по лавках;
А в к о м н и сужених питали,
У хатніх вікон підслухали,
Ходили в північ по пустках;
До свічки ложечки палили,
Щитину із свині шмалили,
Або жмурились по кутках.
133. Сюди привів Анхиз Енея
І між дівок цих посадив;
Як неуква і дуралея,
Принять до гурту їх просив;
І щоб обом їм услужили,
Як знають, так поворожили:
Чи буде у Риму синок,
Чи він хоть трохи уродливий,
К чому і як Еней щасливий,
Щоб всіх спитались ворожок.
134. Одна дівча була гостренька
І саме ухо прехихе,
Швидка, гнучка, хвистка, порскень-
Було з диявола лихе. [ка, —
Вона тут тільки і робила,
Що всім гадала, ворожила —
Могуща в ділі тім була;
Чи брехеньки які сточити,
Кому імення приложити,
То так як-раз і додала!
135. Привідця зараз ця шептуха
І примостилає к старику,
Йому шепнула біля уха
І завела з ним річ таку:
«Ось я синкові загадаю,
«Поворожу і попитаю,
«Йому, що буде, розкажу;
«Я ворожбу такую знаю,
«Хоть що, по правді одгадаю,
«І вже ніколи не збрешу.»
136. І зараз в горщечок наклала
Відьомських різних-всяких трав,
Які на К о н с т я н т и н а рвала,
І те гніздо, що ремез клав:
Васильки, папороть, шевлію,
Петрів батіг і конвалію,
Любисток, просерень, чебрець, —
І все це налила водою
Пюгожою, непочатою,
Сказавши скількись і словець.
137. Горщок цей черепком накрила,
Поставила його на жар
І тут Енея присадила,
Щоб огоньок він роздував.
Як розігрілось, зашипіло,
Запарилось, заклекотіло,
Ворочалося зверху вниз —
Еней наш насторожив уха:
Мов чоловічий голос слуха,
Те чує і старий Анхиз.
138. Як стали роздувать пильніше,
Горщок той дужче клекотав,
Почули голос виразніше
І він Енею так сказав:
«Енею годі вже журитись.
«Од його має розплодитись
«Великий і завзятий рід;
«Всім світом буде управляти,
«По всіх усюдах воювати,
«Підверне всіх собі під спід.
139. «І Римській поставить стіни,
«В них буде жити, як в раю;
«Великі зробить переміни
«Во всім окружнім там краю;
«Там будуть жить та поживати,
«Покіль не будуть цілувати
«Ноги чиеїсь постола...
«Но відсіль час тобі вбіраться
«І з пан-отцем своїм прощаться,
Щоб голова тут не лягла.»

140. Цього Анхизу не бажалось,
Щоб попрощатися з синком,
І в голову йому не клалось,
Щоб з ним так бачитись мельком.
Та ба! вже нічим пособити,
Енея треба відпустити,
Із пекла вивести на світ.
Прощалися і обнімались,
Слізьми гіркими обливались —
Анхиз кричав, як в марті кіт.

141. Еней з Сивиллою старою
Із пекла бігли навпростець;
Синок ворочав головою,
Поки аж не сховався отець.
Прийшов к Троянцям помаленьку
І крався нишком, потихеньку,
Де їм велів себе пождать.
Троянці покотом лежали
І на дозвіллі добре спали, —
Еней і сам уклався спать.

Ч А С Т И Н А І V.

Норщів як три не поденькуеш,
На моторошні засердчить,
І зараз тяглом закишкуеш
І в буркоті закеньдюшить;
Колиж що напхом зязикаеш,
І в тероб добре зживотаеш,
То на веселі занутрить;
Об лихо вдаром заземлюеш,
І весь забуд свій зголодуеш
І біг до горя зачортить.

2. Та що абищоти верзлялом,
Не казку кормом солівать:
Ось ну, закалиткуй брязкалом,
То радощі заденежать;
Коли давало спятакуеш,
То може чуло зновинуеш,
Як що з тобою спередить:
Куди на плавах човнувати,
Як угодилі Юнонати
І як Еней замінервить.

3. Мене за цю не лайте мову,
Не я її скомпонував;
Сивиллу лайте безтолкову,
Її це мізок змусував.
Це так вона коверзувала,
Енееві пророкувала,
Йому де поступатись як;
Хотіла мізок закрутити,
Щоб грошей більше улупити,
Хоть бідний був Еней і так.

4. Та треба з лиха догадатсья
Як прийде узлом до чогось,
А з відьмою не торгуватсья,
Щоб хлипати не довелось.
Подякував старую суку
Еней за добрую науку,
Шагів з дванадцять в руку дав.
Сивилла грошки в калитку,
Піднявши пелену і свитку, —
Ізслизла, мов лихий злигав.

5. Еней, ізбувши сучу бабу,
Як мога швидче на човни,
Щоб не дала Юнона швабу,
Що опинивсья в сатани.
Троянці в човни посідавши
І швидко їх поодпихавши,
По вітру гарно поплили;
Гребли з диявола всі дружно,
Що де-яким аж стало душно,
По хвилі весельця гули.

6. Пливуть — аж вітри забурчали
І закрутили не шутя,
Завили грізно, засвістали —
Нема Енееві пуття!
І зачало човни бурхати,
То сторч, то на бік колихати,
Що враг устоїть на ногах;
Троянці з ляку задріжали,
Як лиху помогти — не знали,
Іграли тільки на зубах.

7. Як ось став вітер ущухати
І хвилі тріхи уляглись;
Став місяць з хмари виглядати,
І звізди на небі блись-блись!
Агу! Троянцям легче стало,
І тяжке горе з серця спало,
Уже бо думали пропасть.
З людьми на світі так буває:
Коли кого міх налякає,
То послі торба спать не дасть.
8. Уже Троянці вгамувались.
Могоричу всі потягли;
І, мов меньки, повивертались.
Безпечно спати залягли;
Аж ось поромщик їх, проноза,
На землю впав, як міх із воза,
І мов на пуп репетував:
«Пропали всі ми з головами,
«Прощайтесь з тілом і душами,
«Остатній наш народ пропав!
9. «Заклятий острів перед нами
«І ми його не минемо,
«Не пропливем нігде човнами,
«А на йому пропадемо.
«Живе на острові цариця
«Цирцея, люта чарівниця
«І дуже злая до людей;
«Які лиш не остережуться,
«А їй на острів попадуться,
«Тих переверне на звірей.
10. «Не будеш тут ходити на парі,
«А підеш зараз чотирма;
«Пропали, як сірко в базарі!
«Готовте шиї до ярма!
«По нашому хохлацьку строю
«Не будеш цапэм, ні козою,
«А вже запевне що волом:
«І будеш в плузі пхожати,
«До броваря дрова таскати,
«А може підеш бовкуном.
11. «Лях цвенькати уже не буде,
«Загубить чуйку і жупан
«І «не позвалям» там забуде,
«А заблее так, як баран.
«Москаль — бодай би не козою
- «Замекекекав з бородою;
«А Прус хвостом не завияляв,
«Як, знаєш, лис хвостом виляє,
«Як дуже До й да налягає,
«І як Чухрай угонку дав.
12. «Цесарці ходять журавлями,
«Цирцеї служать за гусар
«І в острові тім сторожами;
«Італіянець же — маляр
«Ісквапніший на всякі штуки,
«Співак, танцюра на всі руки,
«Уміє і чижів ловить, —
«Цей переряжен в обезяну,
«Ошийник носить із сапяну
«І осужден людей смішить.
13. «Французиж давнії сіпаки,
«Головорізи-різники, —
«Ці перевернуті в собаки,
«Чужі щоб гризли маслаки.
«Вони і на владику лають,
«За горло всякого хватають,
«Гризуться і проміж себе:
«У них хто хитрий, то і старший,
«І знай всім наминає парші,
«Чуприну всякому скубе.
14. «Повзуть Швейцарці червяками,
«Голланці квакають в багні,
«Чухонці лаять муравями,
«Пізнаєш жида там в свині.
«Индиком ходить там Гишпанець,
«Кротом же лазить Португалець,
«Звіркує Шведин вовком там;
«Датчанин добре жеребцює,
«Ведмедем Турчин там танцює, —
«Побачите, що буде нам!..»
15. Біду побачив неминучу
Троянці всі і пан Еней,
Зібралися в одну всі кучу
Подумать о біді своєї,
І миттю тут уговорились,
Щоб всі хрестились і молились,
Щоб тільки острів їм минуть;
Молебень же втяли Еолу,
Щоб вітрам, по його ізволу,
В другий бік повелів дмухнуть.

16. Еол молебнем вдовольнився
І вітрів зараз одвернув,
Троянський плав перемінився,
Еней будь звірем увильнув.
Ватага вся повеселіла,
Горілка з пляшок булькотіла,
Ніхто ні краплі не пролив;
Потім взялися за весельця
І пригребнули всі од серця,
Мов би Еней по почті плив.
17. Еней по човну похожая,
Роменський тютюнець курив,
На всі чотирі розглядая,
Колиб чого не пропустив.
«Хваліте,— крикнув,— братця, Бога,
«Гребіте дужче яко-мога,
«От Тибр перед носом у нас!
«Ця річка Зевсом обіщана
«І з берегами нам оддана.
«Греби!.. от закричу — шабас!»
18. Гребнули раз, два, три, чотирі,
Як на — у берега човни!
Троянці наші чуприндирі
На землю скіць — як там були!
І зараз стали розкладатись,
Копати, строїть, ташуватись,
Мов їм під лагер суд одвів.
Еней кричить: «моя тут воля!
«І скільки зком скинеш поля —
«Скрізь геть настрою городів!..»
19. Земелька ця була Латинська,
Завзятий цар в ній був Латин,
Старий скупиндя — скурвасинська:
Дріжав, як Каїн, за алтин.
А также всі його підданці,
Нєсили латані галанці,
Дивившись на свого царя;
На гроші там не козирили,
А в кїтьки крашанками грали, —
Не візьмеш даром сухаря.
20. Латин цей, хоть не дуже близько,
А все Олимпським був рідня,
Не кланявся нікому низько,
Для його все була бридня.
Мерика, кажуть, його мати,
До Фавна стала учашати
Та і Латина добула.
Латин дочку мав чепуруху,
Проворну, гарну і моргуху, —
Одна у нього і була.
21. Дочка була зальотна птиця
І ззаду, спереду — кругом;
Червона, свіжа, як кислиця,
І все ходила павичом.
Дородна, росла і красива
Приступна, добра, не спесива,
Гнучка, юрлива, молода;
Хоть хто на неї ненароком
Закине молодецьким оком,
То так її і вподоба.
22. Таке дівча — кусочок ласий,
Заслинишся, як глянеш раз:
Що ваші гречеські ковбаси,
Що ваш первак грушевий квас!..
Завійниця од неї вхопить,
На голову насяде клопіт,
А може тьохне і не так:
Поставить рогом ясні очі,
Що не доспиш петрівської ночі, —
Те по собі я знаю сам...
23. Сусідні хлопці женихались
На гарну дівчину таку,
І сватать де-які питались,
Які хотіли, щоб смаку
В Латинівій дочці добитись,
Царя приданим поживитись,
Геть, геть — і царство за чуб взять.
Но ненечка її Амата,
В душі своїй була строката:
Не всякий їй любився зять.
24. Один був Турн царок нешпетний,
З Латинєм у сусідстві жив,
Дочці і матері прикметний
І батько дуже з ним дружив.
Не в шутку молодець був жвавий,
Товстий, високий, кучерявий,
Обточений, як огірок;
І війська мав свого чимало,
І грошків таки бряжчало, —
Куди не кинь, був Турн царок.

25. Пан Тури щось дуже підсипався
Царя Латина до дочки:
Як з нею був, то виправлявся
І піднімався на каблучки.
Латин, дочка, стара Амата
Що-день від Турна ждали свата:
Уже нашили рушників
І всяких всячин напридбали,
Які на сватанні давали, —
Все сподівались старостів.
26. Коли чого в руках не маєш,
То не хвалися, що твоє;
Що буде, ти того не знаєш,
Утратиш може і своє.
Не розглядивши, кажуть, броду,
Не лизь прогожом перший в воду,
Бо щоб не насмішив людей;
І перше в волок подивися,
Тоді і рибою хвалися,
Бо будеш йолоп, дуралей.
27. Як пахлю сватанням в Латина
І ждали тільки четверга,
Аж тут Анхизова дитина
Припленталась на берега
Зо всім своїм Троянським племям.
Еней не марно тратив время,
По-молодецьки закурив:
Горілку, пиво, мед і брагу,
Поставивши перед ватагу,
Для збору в труби засурмив.
28. Троянство, знаєш, все голодне
Сипнуло рисьтю на той клик;
Як галіч в время непогодне,
Всі підняли великий крик.
Сивушки зараз ковтонули
По ківшину — і не здрігнули
І докосились до потрав.
Все військо добре убирало,
Аж по-за ухами лящало,
Один перед другим хватав.
29. Вбірали січену капусту
Шатковану і огірки —
Хоть це було в час мясопусту, —
Хрін з квасом, редьку, буряки,
Рябка, тетерю, саламаху —
- Як не було: поїли з маху
І всі стрэщили сухарі.
Що ни було, все позідали,
Горілку всю повипивали,
Як на вечері косарі.
30. Еней оставив із носатку
Було горілки про запас.
Но клюкнув добре по порядку,
Розщедривсь, як бува у нас,
Хотів посліднім поділитись,
І добре цівкою смикнув.
Щоб до кінця уже напитись,
За ним і вся його голота
Тягла, поки була охота,
Що де-який і хвіст надув.
31. Барильця, пляшечки, носатку,
Сулії, тикви, баклажки —
Все висушили без остатку,
Посуду потовкли в шматки,
Троянці з хмелю просипались,
Скучали, що не похмелялись;
Пішли, щоб землю озирать,
Де їм показано селитись,
Жить, будуватися, женитись,
І щоб Латинців розпізнать.
32. Ходили там, чи не ходили,
Як ось вернулись і назад
І чепухи нагородили,
Що пан Еней не був і рад.
Сказали: «люде тут бормочуть,
«Язиком дивним нам сокочуть,
«І ми їх мови не втнемо;
«Слова свої на ус кінчають,
Як ми що кажем їм, не знають, —
«Між ними ми пропадемо».
33. Еней тут зараз взяв догадку,
«Велів побігти до дяків,
Купить Піярську граматку,
Полуставців, октоїхів;
І всіх зачав сам мордувати,
Поверху, по словам складати
Латинськую т му, м ну, з до, т ло;
Троянське племя все засіло
Коло книжок, що аж потіло
І по-латинському гуло.

Дидона та Еней

(Част. I, строфи 51—57)

34. Еней від них не одступався,
Тройчаткою всіх приганяв;
І хто хоть трохи лінувався,
Тому субітки і давав.
За тиждень так латину взнали,
Що вже з Енеєм розмовляли
І говорили все на ус:
Енея звали Енеусом,
Уже не паном — домінусом,
Себеж то звали — Троянус.
35. Еней Троянців похваливши,
Що так латину поняли,
Сивушки в кубочки наливши,
І могорич всі запили;
Потім з десятків що-мудріших,
В латині що-найрозумніших
З ватаги вибравши як-раз,
Послав послами до Латина
Од імени свого і чина,
А з чим послав, то дав приказ.
36. Посли прийшовши до столиці,
Послали до царя сказати,
Що до його і до цариці
Еней прислав поклон оддати
І з хлібом, з сіллю і з другими
Подарками предорогими,
Щоб познакомитись з царем;
І як добеться панської ласки
Еней-сподар і князь Троянський,
То прийде сам в царський терем.
37. Латину тільки що сказали,
Що од Енея єсть послати:
І з хлібом, з сіллю причували,
Та і подарки принесли,
Хотять Латину поклонитись, —
Знакомитись і подружитись, —
Як тут Латин ізакричав:
«Впусти! я хліба не цураюсь
«І з добрими людьми братаюсь.
«От на ловця звір наскакав!»
38. Велів тут зараз прибірати
Світлиці, сіни, двір мести;
Клечання по двору сажати,
Шпалерів різних нанести
І вибивать царську хату.
- Либонь покликав і Амату,
Щоб і вона дала совіт,
Як лучче, краще прибірати,
Де, як коврами застилати
І підбірають до цвіту цвіт.
39. Послав гінця до богомаза,
Щоб малювання закупить,
І также різного припаса,
Щоб що було і їсти, й пити.
Вродилось ренське з курдимомом
І пиво чорнее з лимоном,
Сивушки же трохи не з спуст;
Де не взялись воли, телята,
Барани, вівці, поросята, —
Латин прибравсь, мов на запуст.
40. Ось привезли і малювання
Роботи первісних майстрів,
Царя Гороха панування,
Патрети всіх багатирів:
Як Александр цареві Пору
Давав і з військом добру хльору,
Чернець Мамая як побив,
Як Муромець-Ілля гуляє,
Як бе Половців, проганяє —
Як Переяслів боронив;
41. Бова з Полканом як водився,
Один другого як вихрив;
Як Соловей-харциз женився,
Як в Польщі Желізняк ходив.
Патрет був француза Картуша,
Против його стояв Гаркуша,
А Ванька-Каїн впереді;
І всяких всячин накупили,
Всі стіни ними обліпили, —
Латин дививсь їх красоті!
42. Латин так дома спорядивши,
Кругом все в хатах оглядав,
Світелки, сіни обходивши,
Собі убори добірав:
Плащем з клейонки обернувся,
Ціновим гудзем застібнувся,
На голову взяв капелюх;
Набув на ноги кинді нові
І рукавиці взяв шкапові, —
Надувсь, мов на огні лопух.

43. Латин, як цар, в своїм наряді
 Ішов в кругу своїх вельмож,
 Которі всі були з параді,
 Надувшись всякий з них, як йорж.
 Царя на дзиглик посадили,
 А сами мовчки одступили
 Від покутя аж до дверей.
 Царицяж сіла на ослоні,
 В едимашковому шушоні,
 В караблику із соболей.
44. Дочка Лавися чепуруха
 В німецькім фуркальці була,
 Вертілась, як в окропі муха,
 В зерцadlo очі все пяла.
 Од дзигликаж царя Латина
 Скрізь послана була ряднина
 До самой фіртки і воріт;
 Стояло військо тут зальотне,
 Волове, кінне і піхотне
 І ввесь був зібраний повіт.
45. Послів ввели к царю з пихою,
 Як вділося у Латин;
 Несли подарки пред собою:
 Пиріг завдовжки із аршин,
 І соли кримки і бахмутки,
 Лахміття різного три жмутки,
 Еней Латину що прислав.
 Посли к Латину приступились,
 Три рази низько поклонились,
 А старший рацію сказав:
46. «Енеус ностер магнус панус
 «І славний Троянорум князь,
 «Шмигляв по морю, як циганус,
 «А дте, о рекс! прислав нункнас.
 «Рога мус, доміне Латине,
 «Нехай наш капут не загине,
 «Пермітте жить в землі своєї,
 «Хоть за пекунії, хоть ґратіс,
 «Ми дякувати будем сатіс
 «Бенефіценції твоєї.
47. «О Рекс! будь нашим Мецена-
 «І ласкам туам покажи [том
 «Енеусу зробися братом,
 «О оптіме, не одкажи [ний,
 «Енеус принцепс ест мотор-
- «Формозус, гарний і проворний,
 «Побачиш сам інноміне!
 «Вели акці пере подарки
 «З ласкавим видом і без сварки,
 «Що прислані через мене:
48. Це килим-самольот чудесний,
 «За Хмеля виткався царя,
 «Літа під облака небесні,
 «До місяця і — де зоря;
 «Ню можна стіл ним застилати
 «І перед ліжком простилати
 «І тарадайку закривать.
 «Царевні буде він в пригоду
 «І то найбільш для того году,
 «Як замуж прийдеться давать.
49. «Ось скатерть шльонська неш-
 «Ії у Липську добули; [петна,
 «Найбільше в тім вона прикметна —
 «На стіл як тільки настели
 «І загадай якої страви,
 «То всякі вродяться потрави,
 «Які на світі тільки есть:
 «Пивце, винце, медок, горілка,
 «Ручник, ніж, ложка і тарілка,
 «Цариці мусим цю піднесть.
50. «А це сапанці-самоходи,
 «Що в них ходив іще Адам:
 «В старинні пошиті годи,
 «Не знаю, як достались нам;
 «Либонь достались од Пендосів,
 «Що в Трої нам утерли носів, —
 «Проте Еней зна молодець.
 «Цю вещь, як рідку і старинну,
 «Підносимо царю Латину,
 «З поклоном низьким, на ралець».
51. Цариця, цар дочка Лавина
 Зглядалися проміж себе,
 Із рота покотилась слина,
 До себе всякий і гребе
 Які достались їм подарки, —
 На-силу обійшлося без сварки.
 Як ось Латин сказав послам:
 «Скажіте вашому Енею —
 «Латин і з цілою сімею,
 «Крий Боже, як всі раді вам!

52. «І вся моя маєтність рада,
«Що Бог вас навернув сюди:
«Мні мила ваша вся громада,
«Я не пущу вас нікуди.
«Прошу Енею поклонятись
«І хліба-соли не цуратись,
«Кусок остатній розділю.
«Дочка у мене одиначка,
«Хазяйка добра, пряха, швачка, —
«То може і в рідню вступлю.»
53. «І зараз попросив до столу
Латин Енеевих бояр,
Пили горілку до ізволу
І іли бублики, кавяр;
Був борщ до шпундрів з буряками,
А в ющі потрох з галушками,
Потім до соку каплуни;
З отрібки баба, шарпанина,
Печена з часником свинина,
Крохмаль, який ідять пани.
54. В обід пили заморські вина, —
Не можна всіх їх розказать,
Бо потече із рота слина
У де-кого, як описать:
Пили Сикизку, деренівку
І кримську вкусную дулівку,
Що то айвовкою зовуть.
На віват — з муширів стріляли,
Туш — грімко трубачі іграли,
А многоліт — дяки ревуть.
55. Латин по царському звичаю
Енею дари одрядив:
Лубенського шмат короваю,
Корито Опішнянських слив,
Оріхів Київських смажених,
Полтавських пундиків праже-
І гусячих пять кіп яець; [них
Рогатого скота з Липянки,
Сивухи відер з пять Будянки,
Сто Решетилівських овець.
56. Латин старий і полигався
З Енеєм нашим молодцем,
Еней і зятем називався, —
Но діло краситься кінцем!...
Еней по щастю без поміхи
- Вдававсь в жарти, ігри, сміхи,
А о Юноні і забув,
Його котора не любила,
І скрізь за ним, де був, слідила,
Нігде од неї не ввильнув.
57. Іриса цьохля проклятуща,
Завзятіща од всіх брехух,
Олимпська мчалка невсипуща,
Крикливіща із щебетух —
Прийшла Юноні розказала,
Енея як Латинь приймала,
Який між ними єсть уклад:
Еней за тестя мав Латина,
А цей Енея — як за сина,
І у дочці з Енеєм лад.
58. «Еге! — Юнона закричала:
«Поганець як же розібрав!
«Я нарошно йому спускала,
«А він і ноги розіклав!
«Ого провчу я висікаку
«І перцю дам йому, і маку,
«Потямить, якова-то я!... [ську,
«Проллю Троянську кров, Латин-
«Вмішаю Турна скурвасинську, —
«Я наварю їм кісіля!...»
59. І на! через штафет к Плутону
За підписом своїм приказ:
Щоб фурію він Тезифону
Послав к Юноні той же час;
Щоб ні в берлині, ні в дормезі,
І ні в ридвані, ні в портшезі,
А біглаб на перекладних;
Щоб не було в путі препони,
Тоб заплатив на три прогони,
Щоб на Олимп вродилась в миг.
60. Прибігла фурія із пекла,
Яхидніща од всіх відьом,
Зла, хитра, злобная, запекла,
Робила з себе скрізь содом.
Ввійшла к Юноні з ревом, стуком,
З великим тріском, свистом, гуком,
Зробила об собі лепорт,
Як-раз її взяли гайдуки
І повели в терем під руки,
Хоть так страшна була, як чорт.

61. «Здорова, люба, мила доню!»
Юнона в радощах кричить:
«До мене швидче, Тезифоню!
«І цілувать її біжить.
«Сідай, голубко!.. як ся маєш?..
«Чи пса Троянського ти знаєш?
«Тепер к Латину завітав
«І крутить там, як в Карфагені!..
«Достанеться дочці і нені,
«Латин щоб в дурні не попав.
62. «Ввесь знає світ, що я не зловна,
«Людей губити не люблю;
«Но річ така богоугодна,
«Коли Енея погублю.
«Зроби ти похорон з весілля,
«Задай ти добре всім похмілля,
«Хоть би побрали всіх чорти.
«Амату, Турна і Латина,
«Енея, гадового сина —
«Пужни по своєму їх ти!»
63. «Я наймичка твоя покорна,»
Ревнула фурія, як грім:
«На всяку хіть твою неспорна,
«Сама Троянців всіх поім;
«Амату з Турном я зеднаю
«І цим Енея укараю,
«Латину-ж в тімя дур пущу;
«Побачать то боги і люде,
«Що з сватання добра на буде,
«Всіх, всіх в шматочки потрощу.»
64. І перекинулась клубочком,
Кіть-кіть з Олимпа, як стріла;
Як йшла черідка вечерочком,
К Аматі шусть — як там була!
Смутна Амата піря драла,
Слізки ронила і вздыхала,
Що Турн-князьок не буде зять;
Кляла Лавинії родини,
Кляла кумів, кляла хрестини,
Та щож? — против ріжна не прать!
65. Яга під пелену підкравшись,
Гадюкою в серце поповзла,
По всіх куточках позвивавшись,
В Аматі рай собі найшла.
В отравлену її утробу
- Наклала злоти, мов би бобу, —
Амата стала не своя:
Сердита лаяла, кричала,
Себе, Латина проклинала
І всім давала тришія.
66. Потім і Турна навістила
Пресуча, лютая яга
І із цього князька зробила
Енею лишнього врага.
Турн по воєнному звичаю,
З горілкою напившись чаю,
Сказать по-просту — паний спав;
Яга тихенько підступила
І люте снище підпустила,
Що Турн о тім не помишляв.
67. Йому, бач, сонному верзлося,
Буцім Анхизове дитя,
З Лавинією десь зійшлося
І женихалось не шутя:
Буцім з Лависей обнімався,
Буцім до пазухи добрався,
Буцім і перстень з пальця зняв;
Лавися перше мов пручалась,
А послі мов угамувалась,
І їй буцім Еней сказав:
68. «Лависю, милее кохання!
«Ти бачиш, як тебе люблю;
«Но що це наше женихання,
«Коли тебе на-вік гублю?
«Рутулець Турн тебе вже свата,
«За ним, бач, тягне і Амата,
«І ти в йому находиш смак.
«До кого хіть ти більшу маєш,
«Скажи, кого з нас вибіраєш? —
«Нехай я згину неборак!..»
69. «Живи, Енеечку мій милий,»
Царівна цей дала одвіт:
«Для мене завжди Турн остилий,
«Очам моїм один ти світ!
«Тебе коли я не побачу,
«То день той і годину трачу,
«Мое ти щастя, животи!..
«Турн швидче нагле околіє,
«Ніж, дурень, мною завладіє,
«Я вся — твоя, і пан мій — ти!»

70. Тут Турн без памяти схватився,
Стояв, як в землю вритий стовп;
Од злости, з хмелю весь трусився
І сна од яву не розчовп:
«Кого? — мене... і хто? —
Троянець!..
«Голяк, втікач, приплентач,
ланець!
«Звести?.. Лавинію однять?
«Не князь я — гірше шмаровоза,
«І дам собі урізати носа,
«Коли Еней Латину зять!..
71. «Лавися — шмат не для харциза,
«Який прайдисвіт єсть Еней;
«А то — і ти, голубко сиза,
«Ізгинеш од руки моєї!
«Я всіх поставлю вверх ногами,
«Не подарую вас душами,
«А більш Енею докажу.
«Латина же, старого діда,
«Прижму незгірше, як сусіда,
«На кіл Амату посажу.»
72. І зараз лист послав к Енею,
Щоб вийшов битись сам-на-сам,
Помірявсь силою своєю,
Достав од Турна по усам;
Хоть на кії, хоть кулаками
Поштурхались по-під боками,
Або побитись і на смерть.
А также пхнув він драгомана
І до Латинського султана,
Щоб і цьому мордаси втерть.
73. Яхидна фурія раденька,
Що по її все діло йшло;
До людських бід вона швиденька
І горе миле їй було.
Махнула швидко до Троянців,
Щоб цих Латинських постоянців
По своєму осатанить.
Тоді Троянці всі з хортами
Збирались їхати за зайцями,
Князька свого повеселить.
74. Но — «горе грішникові суццю»,
Так Київський скубент сказав:
«Благих діл вовся не їмущу!..»
Хто божії судьби пізнав?
Хто де не дума, там ночує,
- Хотів де бігти, там гальмує, —
Так грішними судьба вертить!
Троянці сами то пізнали,
З малої речі пострадали,
Як то читатель сам уздрить.
75. Поблизь Троянська кочування
Був на одльоті хуторок,
Було в нім щупле будування,
Ставок був, гребля і садок.
Жила Амати́на там нянька,
Не знаю — жінка, чи панянка,
А знаю, що була стара,
Скупа, і зла, і воркотуха,
Наушниця і щebetуха,
Давала чиншу до двора:
76. Ковбас десятків з три Латину,
Лавині к Петру мандрик,
Аматі в тиждень по алтину,
Три хунти воску на ставник,
Льняної пряжі три півмітки,
Серпанків вісім на намітки
І двісті валяних гнотів.
Латин од няньки наживався,
Затеж за няньку і вступався,
За няньку хоть на ніж готів.
77. У няньки був біленький цуцик,
І він завжди забавляв;
Не дуже простий родом муцик,
Носив поноску, танцював
І панії лизав од скуки
Частенько ноги скрізь і фуки,
І тімениці вигризав.
Царівна часто з ним ігралась,
Сама цариця любовалась,
А цар то часто годував.
78. Троянці в роги затрубивши,
Пустили гончих в чагарі,
Кругом болото обступивши,
Бичами ляскали псарі;
Як тільки гончі заганяли,
Загавкали, заскавучали,
То муцик, вирвавшись на двір,
На голос гончих одіззався,
Чмихнув, завив, до їх помчався.
Стременний думав, що то звір: —

79. «А тю його! гуджга!» і крикнув
І з свори поспускав хортів;
Тут муцик до землі прилипнув
І дух від ляку затаїв;
Но пси донюхавшись доспіли,
Шарпнули муцика, ізіли
І посмоктали кісточки.
Як вість така дійшла до няньки,
То очі випяла, як баньки,
А з носа спали і очки.
80. Осатаніла вража баба
І крикнула, як на живіт,
Зробилась зараз дуже слаба,
Холодний показався піт,
Порвали маточні припадки,
Істерика і лихорадки,
І спазми жили потягли;
Під ніс їй клали ассафету
І теплу на пуп сервету,
Іще клістир з рѣмну дали.
81. Як тільки к пам'яті вернулась,
То зараз галас підняла;
До неї челядь вся сунулась
Для дива, як весь світ кляла;
Потім схвативши головешку
І вибравшись на добру стежку,
Чкурнула просто до Троян —
Всі куріні їх попалити,
Енея заколоть, побити
І всіх Троянських бусурман.
82. За нею челядь покотила,
Схвативши хто що запопав:
Кухарка чаплію вхопила,
Лакей тарілками шпурляв,
З рублем там прачка храбрувала,
З дійницею ричка наступала,
Гуменний з ціпом скрізь совавсь;
Тут рѣта косарів з гребцями
Йшли битись з косами, з граблями,
Ніхто од бою не цуравсь.
83. Но у Троянського народу
За шаг алтина не проси;
Хто москаля обіхав зроду?
А займеш — ноги уноси!..
Завзятого Троянці кшалту,
- Не струсять нічийого гвалту
І носа хоть кому утруть.
І няньчину всю рать розбили,
Скалічили, розпотрошили
І всіх в тісний загнали кут.
84. В сіє то нещасливе время
І в самий штурхобочний бой,
Троянське і Латинське племя
Як умивалося мазкою —
Прибіг гінець з письмом к Латину,
Нерадісну привіз новину:
Князь Турн йому війну писав!
Не в пир, бач, запрошав напитись,
А в поле визивав побитись;
Гінець і на словах додав:
85. «Царю Латине неправдивий!
«Ти слово царськеє зламав;
«Зате узол дружелюбивий
«На-віки з Турном розірвав.
«Од Турна шмат той однімаєш
«І в рот Енееві соваєш,
«Що Турнові сам обіщав.
«Виходь же завтра навкулачки,
«Відтіль полізеш, мабуть, рачки,
«Бодай і лунь щоб не злизав.»
86. Не так розсердиться добродій,
Коли пан возний позов дасть,
Не так лютує голий злодій,
Коли не має що украсть —
Як наш Латин тут розгнівився
І на гінця сього озлився,
Що губи з серця покусав.
І тільки одповідь мав дати
І гнів царський свій показати,
Посол щоб Турнові сказав —
87. Як виглянув в вікно зненацька,
Прийшов Латин в великий страх:
Побачив люду скрізь багачько
По улицах і всіх кутках.
Латинці перлися товпами,
Шпурляли вгору всі шапками,
Кричали в голос на весь рот:
«Війна! війна прѣтив Троянців!..
«Ми всіх Енеевих поганців
«Побем, — іскореним їх род.»

88. Латин старий був не рубака
І воюватись не любив,
Од слова — смерть він неборака
Був без душі і мов нежив.
Він стичку тільки мав на ліжку,
Аматі як не грав під ніжку,
І то тоді, як підтоптавсь.
Без тогож завжди був тихенький,
Як всякий дід старий, слабенький,
В чужее діло не мішавсь.
89. Латин і серцем, і душею
Далекий бувши од війни,
Зібравшись з мудрістю своєю,
Щоб не попастись в кайдани,
Зізвав к собі панів вельможних,
Старих, чиновних і заможних,
Которих ради слухав сам;
І виславши геть-преч Амату,
Завів їх всіх в свою кімнату,
Таку сказав річ старшинам:
90. «Чи ви од чаду, чи з похмілля?
«Чи чорт за душу удряпнув?
«Чи напились дурного зілля,
«Чи глузд за розум завернув?..
«Скажіть, з чого війна взялася?
«З чого ця мисль вам приплелася?
«Коли я тишився війною?!..
«Не звір я—людську кров пролити,
«І не харциз, людей щоб бити,
«Для мене гідкий всякий бой.
91. «І як війну вести вез збруї,
«Без війська, хліба, без гармат,
«Без грошей?.. Голови ви буї!
«Який вас обезглуздив кат?
«Хто буде з вас провіянтмейстер.
«Або хто буде крігс-цалмейстер,
«Кому казну повірю я?
«Не дуже хочете ви битись,
«А тільки хочете нажитись,
«І буде все біда моя.
92. «Коли сверблять із вас у кого
«Чи спина, ребра, чи боки,
«На що просити вам чужого? —
«Мої великі кулаки
«Почешуть ребра вам і спину;
- «Колиж то мало, я дубину
«Готов на ребрах сокрушить.
«Служить вам рад малахаями,
«Різками, кнуттям і киями.
«Щоб жар военний потушить.
93. «Покиньтеж це дурне юнацтво
«І розійдіться по домах,
«Панове виборне боярство!
«А про війну і в головах
«Собі ніколи не кладіте,
«А мовчки в запічках сидіте,
«Розгадуйте, що їсти й пить.
«Хтож о війні проговориться,
«Або кому війна присниться,
«Тому дам чорт-зна що робить.»
94. Сказавши це, махнув рукою
І зараз сам пішов з кімнат
Бундючно-грізною ходою,
Що всякий був собі не рад.
Пристижені його вельможі
На йолопів були похожі,
Ніхто з уст пари не пустив.
Не швидко бідні схаменулись
І в ратуш підтюпцем сунулись,
Уже як вечір наступив.
95. Тут думу довгую держали
І всяк компопував своє,
І в голос грімко закричали:
Що на Латина всяк плює
І на грозьбу не уважає,
Війну з Енеем починає, —
Щоб некрут зараз набірає;
І не просить щоб у Латина
З казни його ані алтина,
Боярські гроші шафувать.
96. І так, Латинь заворушилась,
Задумав всяк побить Троян;
Видкиль та храбрість уродилась
Против Енеевих прочан?
Вельможі царство збунтовали.
Против царя всіх наущали.
Вельможі! лихо буде вам,
Вельможі! хто царя не слуха,
Таким обрізатъ ніс і уха
І в руки всіх оддять катам.

97. О музо, панночко Парнаська!
 Спустись до мене на часок;
 Нехай твоя научить ласка,
 Нехай твій шепче голосок,
 Латинь к війні як знаялась,
 Як армія їх набіралась,
 Який порядок в війську був;
 Всі опиши мундири, зброю
 І казку мні скажи такую,
 Якої ще ніхто не чув.
98. Бояри в миг скомпонували
 На аркуш манихвест кругом,
 По всіх повітах розіслали,
 Щоб військо йшло під коругов;
 Щоб голови всі обголяли,
 Чуприни довгі оставляли,
 А ус в півлокоть би стирчав;
 Щоб сала і пшона набрали,
 Щоб сухарів понапікали,
 Щоб ложку, казанок всяк мав.
99. Все військо зараз розписали
 По різних сотням, по полкам,
 Полковників понаставляли,
 Дали патенти сотникам.
 По городам всяк полк назвався,
 По шапці всякий розличався,
 Вписали військо під ранжир;
 Пошили сині всім жупани,
 На спід же білії каптани,
 Щоб був козак, а не мугир.
100. В полки людей розпроділивши,
 І по квартирах розвели,
 І всіх в мундири нарядивши,
 К присязі зараз привели.
 На конях сотники финтили,
 Хорунжі усики крутили.
 Кабаку нюхав асаул;
 Урядники з атаманами
 Новими чванились шапками
 І ратник всякий губу дув.
101. Так вічної пам'яті бувало
 У нас в Гетьманщині колись,
 Так просто військо шикувало.
 Не знавши: «стій, не шевел
 лись!»
 Так славні полки козацькі —
- Лубенський, Гадяцький, Полтав-
 [ський
 В шапках, було, як мак, цвітуть.
 Як грянуть, сотнями ударять,
 Перед себе списи наставлять,
 То мов мітлою все метуть...
102. Було тут військо — волонтири:
 То всяких юрбиця людей,
 Мов запорожці-чуприндири,
 Що їх не втне і Асмодей.
 Воно так, бачиш, і негарне;
 Як кажуть то — не регулярне,
 Та до війни самий злий гад:
 Чи вкрасти що, язик достати,
 Кого живцем, чи обідрати —
 Ні сот не вдержить їх гармат.
103. Для сильної армії своєї
 Рушниць, мушкетів, оружжін
 Наклали повні гамазей
 Гвинтівок, фузій без пружин,
 Будимок, флінт і яничарок,
 А в особливий закамарок
 Списів, пік, ратищ, гаківниць.
 Були тут страшні гармати:
 От вистрілу дріжали хати,
 А пушкарі, то клались ниць.
104. Жлукта і улики на пушки
 Робить галили на захват;
 Днища, осівниці, ветушки [лять,
 На принадлежность приправ
 Нужда перемінить закони!...
 Квачі, помела, макогони
 В пушкарське відомство пішли:
 Колеса, бендюги і кари
 І самії церковні мари
 В депо пушкарське тягли.
105. Держась воєнного обряду,
 Готовили заздалегідь
 Багацько всякого снаряду,
 Що сумно аж було глядіть.
 Для куль — то галушки сушили,
 А бомб — то з глини наліпили,
 А слив солоних — для картеч;
 Для щитів ночви припасали,
 І дна із діжок вибивали
 І приправляли всім до плеч.

(Част. I, строфа 66)

Дидона на кострі

106. Не мали палахів, ні шабель, —
 У них, бач, Тули не було:
 Не шаблеюж убит і Авель,
 Цюліно смерть йому дало.
 Соснові копістки стругали
 І до боків поначіпляли
 На валяних вершовочках;
 Із лик плетені козубеньки,
 З якими ходять по опеньки,
 Були, мов суми, на плечах.
107. Як амуницю спорядили
 І насушили сухарів,
 На сало кабанів набили,
 Взяли подимне од дворів;
 Як підсусідків розписали
 І виборних поназначали,
 Хто тяглий, кінний, хто же піш,
 За себе хто, хто на підставу,
 В яке військо, сотню, лаву,
 Порядок як завівсь незгірш: —
108. Тоді ну військо муштрувати,
 Учить мушкетний артикул,
 Вперед як ногу викидати,
 Ушкварить як на калавур.
 Коли пішком — то марш шульгою,
 Коли верхом — глядиж, правою
 Щоб шкапа скочила вперед.
 Таке ратнеє фиглярство
 Було у них за регулярство,
 І все Енееві на вред.
109. Мов посполитеє рушення
 Латина в царстві началось,
 Півсюдна муштра та учення,
 Все за жолнірство принялось
 Дівки на прутах розізжали,
 Ціпками хлопців муштрували,
 Старіж учились кидать в ціль.
 А баб старих на піч сажали
 І на печі їх штурмували,
 Бач для баталії в примір.
110. Були Латинці дружні люди
 І воюватись мали хіть.
 Не всі з добра, хто од причуди,
 Щоб битися, то рад летіть.
 З гаряча часу, перші три дні,
 Зносили всяке збіжжа, злидні
 І оддавали все на рать:
 Посуду, хліб, одержу, гроші
 Своєю отчизни для сторожі,
 Що не було де і дівать.
111. Це поралася так Амата,
 К війні Латинців підвела;
 Смутна була для неї хата,
 На улиці все і жила.
 Жінки з Аматою зеднались,
 По всьому городу таскались
 І підмовляли воювать.
 Робили з Турном шури-шкури,
 І затались, хоть вон із шкури,
 Енееві дочки не даць.
112. Коли жінки де замішались
 І їм ворочати дадуть,
 Коли з розказами втаскались
 Та пхикання ще додадуть, —
 Прощайсь на-вік тоді з порядком,
 Пішло все к чорту неоглядом:
 Жінки поставлять на своє!
 Жінки! коли-б ви більше їли,
 А менш пащикувать уміли,
 Булиб в раю ви за сіє!
113. Як Турн біснується, люте,
 В сусідні царства шле послів,
 Чи хто із них не порятує
 Против Троянських злих синів;
 Коли Латин од поединків
 Сховавсь під спід своїх будинків
 І ждав, що буде за кінець;
 Коли Юнона скрізь літає,
 Всіх на Енея навертає
 Весільний збить з його вінець: —
114. Гуде в Латії дзвін віщовий
 І гасло всім к війні дає,
 Щоб всяк Латинець був готовий
 К війні, в яку їх злість веде.
 Там крик, тут галас, там клепаю,
 Тісниться люд і все тріщало...
 Війна в кровавих ризах тут;
 За нею рани, смерть, увічча,
 Безбожність і безчоловічча
 Хвіст мантиї її несуть.

115. Була в Латії синагога
Збудована за давніх літ
Для Януса сердита бога,
Которий дивних був приміт:
Він мав на голові дві тварі,
Чи гарнії були, чи харі —
Об тім Виргилій сам мовчить;
Но в мирне время запирався,
Колиж із храма показався,
Як-раз війна і закипить.
116. По дзвону вся Латинь сунула
До храма, з криком всі неслись,
І навстяж двері одімкнула,
І Янус вибіг, як харциз.
Воєнна буря закрутила,
Латинське серце замутила,
Завзятість всякого бере;
«Війни, війни!» кричать, бажають,
Пекельним пламенем палають
І молодее, і старе.
117. Латинці військо хоть зібрали,
Та требаж к війську должно-
стних,
Якіб на щотах класти знали,
Які письменніці із них.
Ужеж це мусить всякий знати,
Що військо треба харчувати
І воїн без вина — хомяк.
Без битой голої копійки,
Без сей прелестниці-злодійки,
Не можна воювать ніяк.
118. Були златії дні Астреї
І славний був тоді народ:
Міняйлів брали в казначеї,
А фіглярі писали щот;
К роздачі порції — обтекар,
Карьожник — хлібний добрий пе-
Гевальдигером був шинкар, [кар,
Вожатими — сліпці, каліки,
Ораторами — недоріки,
Шпигоном — з церкви паламар.
119. Всього не можна описати,
В Латії що тоді було:
Уже зволялися читати,
Що в голові у них гуло.
К війні хватались, поспішались,
І сами з світі не знались,
І все робили назворот:
Що строїть треба, те ламали,
Що треба кинуть, те ховали,
Що класть в кишеню, клали в рот.
120. Нехай турбуються Латинці,
Готовляться против Троян,
Нехай видумують гостинці
Енею нашому в ізян, —
Загляньмо, Турн що коверзує,
Троянцям рать яку готує,
Бо Турн і сам дзіндзівер-зух!
Коли чи пе — не проливає,
Коли чи бе — то вже влучає,
Йому людей давить, як мух!
121. Та й видно, що не був в зневазі,
Бо всі сусідні корольки
По прозьбі, мов би по приказі,
Позапаляючи люльки,
Пішли в поход з своїм народом,
З начинням, потрухом і плодом,
Щоб Турнові допомагать —
Не даць Енееві женитись,
Не даць в Латії поселитись,
К чортам Енейців всіх послать.
122. Не хмара сонце заступила,
Не вихор порохом вертить,
Не галіч чорна поле вкрила,
Не буйний вітер це шумить:
Це військо йде всіма шляхами,
Це ратне брязкотить збруями,
В Ардею - город поспіша
Стовп пороху під небо веться,
Сама земля, здається, пнеться, —
Енею! де тепер душа?
123. Мезентій наперед Тирренський
Пред страшним воїнством гряде, —
Було полковник так Лубенський
Колись к Полтаві полк веде
Під земляні Полтавські вали,
Де Шведи голови поклали,
Полтаву-матушку спасать;
Пропали Шведи тут прочвари,
Пропав і вал — а булевари
Досталось нам тепер топтать.

124. За ним на бендюгах плететься,
Байстрик Авентій попадич,
З своєю челяддю ведеться,
Як з блюдолизами панич.
Знакомого він пана внучок,
Добродій песиків і сучок
І лошаків мінять охоч.
Авентій був розбійник з-пупку,
Всіх тормошив, валяв на купку.
Дивився бісом, гадом, сторч.
125. Тут військо кіннее валилось
І дуже руччєе було;
Отаман звався Покотиллос,
А осаул -- Карапуло.
Це гречеській проскиноси,
Із Білморя все пендоси,
З Мореа, Дельта, Кефалос;
Везли з собою лагомини,
Оливу, мило, риж, маслини
І капама, кебаб калос.
126. Це кул, Пренестський Коваленко,
В Латію з військом такжє пхавсь;
Так Сагайдачний з Дорошенком
Козацьким військом величавсь.
Один з бунчуком перед ратю,
Позаду другий п'яну братю
Донським нагаєм підганяв.
Рядочком їхали гарненько,
З люльок тютюн тягли смачненько,
А хто на конику куняв.
127. За цими плентавсь розбишака,
Нептунів син, сподар Мезап,
До бою був самий собака
І лобом бився так, мов цап.
Бєць, ярун і задирака,
Стрілець, кулачник і рубака
І дужий був з його хлопак;
В виски, було, кому як впнеться,
Той на-сухо не оддереться, —
Такий ляхам був Желізняк.
128. Другим шляхом, з другого боку,
Агамемноненко Талес
Летить, мов поспіша до сроку,
Або к воді гарячий пес;
Веде орду велику, многу
- Рутульцеві на підпомогу:
Тут люд був різних язиків:
Були Аврунці, Сидицяне,
Калесці і Ситикуляне
І всяких-різних козаків.
129. За цими панська дитина,
Тезеевич пан Іпполит, —
Надута, горда, зла личина,
З великим воїнством валить.
Це був панич хороший, повний,
Чорнявий, красний, сладкомовний,
Що й мачуху був підкусив.
Він не давав нікому спуску,
Одних богинь мав на закуску,
Брав часто там, де не просив.
130. Не можна, далєбі, злічити,
Які народи тут плелись,
І на папір цей положити,
Як, з ким, коли, відкіль взялись.
Виргилій, бач, не нам був рівня,
А видно, що начухав тімя,
Поки дрібненько описав.
Були Рутульці і Сіканці,
Аргавці, Лабики, Сакранці,
Були такі, що враг їх зна.
131. Тут ще наїздниця скакала
І військо не малє вєла;
Собою всіх людей лякала
І все, мов помелом, мєла.
Ця звалась дїва — цар Камилла,
До пупа жінка, там — кобила,
Кобилячу всю мала стать:
Чєтирі ноги, хвіст з прикладом,
Хвостом моргала, била задом,
Могла і говорить, і ржать.
132. Коли чував хто о Поклані,
То це була його сєстра;
Найбільш блукали по Кубані,
А рід їх вийшов з-за Дністра.
Камилла — страшна войовниця
І знахурка і чарівниця,
І скєра на бігу була;
Чрез гєри і річки плигала,
Із лука мітко в ціль стріляла, —
Багацько крови пролила.

133. Така-то збірниця валилась,
Енея щоб побити в пух;
Уже Юнона де озлилась,
То там запри кріпкенько дух.
Жаль, жаль Енея-неборака,

Коли його на міль, як рака,
Зевес допустить посадить!..
Чи він ввильне од сей напасти,
Побачимо те в пятій часті,
Коли удасться змайстерить.

Ч А С Т И Н А V.

Біда по деревах не ходить,
І хтож її не скоштував?
Біда біду, говорять, родить,
Біда для нас — судьби устав!

Еней в біді — як птичка в клітці,
Заплутався, мов рибка в сітці, —
Терявся в думках молодець.
Весь світ, здавалось, зговорився,
Весь мир на його напустився,
Щоб розорить його в кінець.

2. Еней ту бачив страшну тучу,
Що на його війна несла;
В ній бачив гибель неминучу
І мучивсь страшно, без числа.
Як хвиля хвилю проганяла,
Так думка думку пощибала, —
К Олімпським руки простягав,
Надеждою хоть підкреплявся,
Но переміни він боявся
І дух його ізнемогав.

3. Ні ніч його не вгамувала,
Він о війні все сумував;
І вся коли ватага спала,
То він по берегу гуляв,
Хоть з горя сильно ізнемігся;
Мов простий, на піску улігся,
Та думка спати не дала.
Скажіть — тоді чи дуже спиться,
Як доля против нас яриться
І як для нас фортуна зла?

4. О сон! з тобою забуваєм
Все горе і свою напасть,
Чрез тебе сили набираєм
Без тебеж мусілиб пропасть.
Ти ослабівших укріпляеш,
В тюрмі невинних утішаєш,
Злодіїв снищами страшиш;
Влюблених ти до-купи зводиш,
Злі замисли к добру приводиш:
Пропав — од кого ти біжиш!..

5. Енея мислі турбували,
Но сон таки своє бере:
Тілесні сили в кім охляли,
В тім дух не швидко, та замре.
Еней заснув і бачить снище:
Пред ним стоїть старий дідище,
Обшитий весь очеретом;
Він був собі ковтуноватий,
Сідий, в космах і пелехатий,
Зігнувся, підпершися ціпком.

6. «Венерин сину! не жахайся»,
Дід очеретяний сказав:
«І в смуток дуже не вдавайся,
«Ти гіршії біди видав;
«Війни кривавой не страшися,
«А на Олімпських положися,
«Вони все злее оддалять.
«А що мої слова до діла —
«Лежить свиня під дубом біла
«І тридцять білих поросят.

7. «На тім то берлозі свиноти
 «Ул построїть Албу-град,
 «Як тридесять промчатся годи,
 «З Юноною як зробить лад.
 «Єднаковож сам не плошайся,
 «З Аркадянами побратайся:
 «Вони Латинцям вороги;
 «Троянців з ними як зеднаєш,
 «Тоді і Турна осідлаєш,
 «Все військо вибеш до ноги.
8. «Вставай, Енею! годі спати!
 «Вставай і Богу помолиш,
 «Мене ти мусиш также знати:
 «Я Тибр старий! — ось придивись.
 «Я тут водою управляю,
 «Тобі я вірно помагаю,
 «Я не прэчвара, не упир.
 «Тут буде град над городами —
 «Поставлено так між богами...»
 Сказавши це, дід в воду нир.
9. Еней пробуркався, схопився
 І духом моторніший став;
 Водою Тибрською умився,
 Богам молитви прочитав.
 Велів два човни знаряжати
 І сухарями запасати,
 І воїнів туди сажать, —
 Як млэсть пішла по всьому тілу:
 Свиню уздрів під дубом білу
 І тридцять білих поросят.
10. Звелів їх зараз поколоти
 І дати Юноні на обід,
 Щоб цею жертвою свиноти
 Седе ізбавити од бід.
 Потім в човни метнувсь хутенько,
 Поплив по Тибру вниз гарненько
 К Евандру помочі просить;
 Ліси, вода, піски зумились,
 Які це два човни пустились
 З одвагою по Тибру плить.
11. Чи довго плив Еней — не знаю,
 А до Евандра він доплив;
 Евандр, по давньому звичаю,
 Тоді для празника курив,
 З Аркадянами веселився,
 Над варенухою трудився,
 І хміль в їх головах бродив.
 І тільки що човни уздріли,
 То всі злякалися без міри,
 Один к Троянцям підступив.
12. «Чи по неволі, чи по волі?
 Кричить Аркадський їм горлань:
 «Родились в небі ви, чи долі?
 «Чи мир нам везете, чи брань?»
 «Троянець я, Еней одважний,
 «Латинців ворог я присяжний,»
 Еней так з човна закричав:
 «Іду к Евандру погостити,
 «На перепутті одпочити,
 «Евандр цар добрий, я чував.»
13. Евандра син, Паллант вродливий,
 К Енею зараз підступив,
 Оддав поклон дружелюбивий,
 До батька в гості попросив.
 Еней з Паллантом обнімався
 І в його приязнь засталався,
 Потім до лісу почвалав,
 Де гардував Евандр з попами,
 Зо старшиною і панами.
 Еней Евандрові сказав:
14. «Хоть ти і Грек, та цар правдивий,
 «Тобі Латинці вороги;
 «Я твій товариш буду щирий,
 «Латинці і мені враги.
 «Тепер тебе я супплікую
 «Мою уважить долю злую
 «І постояти за Троян.
 «Я — кошовий Еней Троянець,
 «Скитаюсь по миру, мов ланець,
 «По всім товчуся берегам.
15. «Прийшов до тебе на одвагу,
 «Не думавши, як приймеш ти;
 «Чи буду пити мед, чи брагу?
 «Чи будем ми собі брати?
 «Скажи, і руку на в завдаток,
 «Котора, бач, не трусить схваток
 «І самих зліщих нам врагів.
 «Я маю храбрую дружину
 «Терпівших гіркую годину
 «Од злих людей і од богів.

25. Вулкан-коваль тоді трудився,
Зевесу блискавку кував;
Уздрів Венеру, затрусився,
Із рук і молоток упав.
Венера зараз одгадала,
Що в добрий час сюди попала,
Вулкана в губи зараз — черк!
На шию скочила, повисла,
Вся зпустилась, мов окисла,
Білки під лоб — і світ померк...
26. Уже Вулкан рзмяк, як каша,
Венера те собі на ус:
За діло ну: бере, бач, наша!
Тепер під його підобюсь.
«Вулкасю милий, уродливий!
«Мій друже вірний, справедливий!
«Чи дуже любиш ти мене?»
«Люблю, люблю, божусь кліщами,
«Ковадлом, молотом, міхами,
«Все рад робити для тебе!»
27. І прилабузнивсь до Киприди,
Як до просителя писець.
Йй корчив різні милі види,
Щоби достать собі ралець.
Венера зачала благати
І за Енеечка прохати,
Вулкан йому щоб допоміг:
Енеєві зробив би зброю
Із сталі, міді, золотую —
Такую, щоб ніхто не зміг.
28. «Для тебе?.. ох, моя ти плітко!»
Вулкан задихавшись сказав:
«Зроблю не зброю — чудо рідке,
«Ніхто якого не видав;
«Палаш, шишак, панцир зо щитом
«Все буде золотом покрито,
«Як Тульській кабатирки;
«Насічка з черню, з образками
«І з кунштиками, і з словами,
«Скрізь будуть брязкальця,
дзвінки.»
29. А щож — не так тепер буває
Проміж жінками і у нас?
Коли чого просити має,
То добрий одгадає час
І к чоловіку пригніздиться,
- Прищулиться, приголубиться,
Цілує, гладить, лескотить,
І всі сугави розшрубуює,
І мізком так завередує,
Що цей для жінки все творить.
30. Венера в облако обвившись,
Махнула в Пафос оддыхать,
Од всіх в світелці зачинившись,
Себе там стала розглядать.
Краси помяті розправляла,
В волоссі кудрі завивала,
Ну пятна водами мочить.
Венера, як правдива мати,
Для сина рада все оддати,
З Вулканом рада в кузні жить.
31. Вулкан до кузні дочвалавши,
Будить зачав всіх ковалів;
Свинець, залізо, мідь зібравши,
Все гріти зараз ізвелів.
Міхи престрашні надимають,
Огонь великий розпалюють,
Пішов тріск, стук од молотів.
Вулкан потіє і трудиться,
Всіх лає, бе, пужа, яриться,
К роботі приганя майстрів.
32. І сонце злізло височенько,
Уже час сьомий ранку був;
Уже закушував смачненько,
Хто добре пінної лигнув;
Уже онагри захрючали,
Ворони, горобці кричали,
Сиділи в лавках крамарі;
Картьожники же спать лягали,
Фіндюрки щоки підправляли,
В суди пішли секретарі.
33. А наші з хмелю потягались,
Вчорашній мордував їх чад;
Стогнали, харкали, смаркались,
Ніхто не був і світу рад.
Не дуже рано повставали
І льодом очі протирали,
Щоб освіжитись на часок.
Потім взялись за оковиту
І скликали річ посполиту —
Поставить, як іти в поход.

Сивилла та Еней

(Част. III, строфи 11—17)

34. Тут скільки сотень одлічили
 Аркадських жвавих парубків
 І в ратники їх назначили;
 Дали їм в сотники панів,
 Дали значки їм з хоругвою,
 Бунчук і бубни з булавою,
 Списів, мушкетів, палахів,
 На тиждень сала з сухарями,
 Барильце з срібними рублями,
 Муки, пшона, ковбас, коржів.
35. Евандр Палланта підозвавши,
 Такі слова йому сказав:
 «Я рать Енею в поміч давши,
 «Тебе начальником назвав.
 «А доки в паці будеш грати?
 «З дівками день і ніч ганяти
 «І красти голубів у всіх?
 «Одважний жид грішить і в школі,
 «Іди лиш послужи на полі;
 «Ледащо син — то батьків гріх.
36. «Іди служи, годи Енею,
 «Він зна воєнне ремесло;
 «Умом і храбрістю своєю,
 «В опрічнее попав число.
 «А ви, Аркадці — ви не труси,
 «Давайте всім і в ніс, і в уси,
 «Паллант мій — ваш єсть отаман,
 «За його бийтесь, умірайте,
 «Енеевих врагів карайте,
 «Еней мій сват, а ваш гетьман.
37. «А вас, Анхизович, покорно
 «Прошу Палланта доглядать;
 «Воно хоть парубя, неспорно,
 «Уміє і склади читать,
 «Та дурень, молоде, одважне,
 «В бою як буде необачне,
 «То може згинуть неборак;
 «Тоді не буду жить чрез силу,
 «Живцем полізу я в могилу,
 «Ізгину, без води мов рак.
38. «Беріте рать, ідіте з Богом,
 «Нехай Зевес вам помага!»
 Тут частувались за порогом,
 Евандр додав такі слова:
 «Зайдіть к Лидійському народу,
 «Вони послужать вам в пригоду,
 «На Турна підуть воювать.
 «Мезентій їх тіснить, зжимає,
 «На чинш нікого не пускає, —
 «Готові зараз бунт піднять.»
39. Пішли, розвивши короговку,
 І сльози молодіж лила:
 Хто жінку мав, сестру, ятровку,
 У інших милая була.
 Тоді найбільш нам допікає,
 Коли зла доля однімає,
 Що нам всього миліще єсть.
 За милу все терять готові:
 Клейноти, животи, обнови.
 Одна дорожче милой — честь!
40. І так, питейним підкрєпившись,
 Утерли сльози із очей;
 Пішли, марш сумно затрубивши;
 Перед же вів сам пан Еней.
 Їх первий марш був до байраку,
 Прийшовши стали на биваку,
 Еней порядок учредив.
 Паллант по армії дижурич,
 Трудивсь, всю ніч очей не жмурич;
 Еней тож по лісу бродив.
41. Як в північ самую глухую
 Еней лиш тільки став дрімать,
 Побачив хмару золотую,
 Свою на хмарі гарну мать.
 Венера білолика, красна,
 Курносенька, очима ясна
 І вся як з кровю молоко;
 Духи од себе ізпускала
 І збую чудную держала, —
 Явилась так перед синком.
42. Сказала: «милий, на, Енею,
 «Ту збую, що кував Вулкан;
 «Коли себе устроїш нею,
 «То струсить Турн, Бова, Палкан;
 «До збруї що не доторкнеться,
 «Все зараз ламнеться і гнеться,
 «І і куля не бере;
 «Устройсь, храбруй, коли, рубайся
 «І на Зевеса полагайся,
 «То носа вже ніхто не втре.»

43. Сказавши, аромат пустила:
Васильки, м'яту і амбре;
На хмарі в Пафос покотила.
Еней же зброю і бере,
Її очима пожирає,
На себе панцир натягає,
Палаш до бока привязав;
На-силу щит підняв чудесний, —
Не легкий був презент небесний!
Еней роботу розглядав:
44. На щиті, в самій середині,
Під чернь, з насічкою золотою,
Конала муха в павутині,
Павук торкав її ногой.
Поодаль був малий Телешик:
Він плакав і лигав кулешик
До його кралася змія
Крилатая, з сімю главами,
З хвостом в версту, страшна, з ро-
А звалася — Жеретія. [гами,
45. Вокруг же щита на заламах,
Найлуччі лицарські діла
Були бляховані в персонах
Іскусно, живо, без числа:
Котигорох, Іван Царевич,
Кухарчич, Сучич і Налетич,
Услужливий Кузьма-Демян;
Кошій з прескверною ягою,
І дурень з ступою новою,
І славний лицар Марципан.
46. Так пан Еней наш знаряжався,
Щоб дружби Турну доказати;
Напасть на ворогів збирався,
Знанацька копоти їм дати.
Но зла Юнона не дримає,
На-вильот умисли всі знає,
Упять Ірису послала:
Як можна, Турна роздрочити,
Против Троянців насталити,
Щоб викоренив їх до гла.
47. Ірися — виль, скользнула з неба,
До Турна в північ шусть в намет;
Він дождався тоді вертепа,
Хлистав з нудьги Охтирський мед.
К Лависі од любви був в горі,
- Топив печаль в питейнім морі.
Так в армії колись велось:
Коли влюбився, чи програвся,
То пуншу хлись — судьба поправся!
Веселля в душу і влилось!
48. «А що?» Ірися щебетала:
«Сидиш без діла і клюєш?
«Чи це на тебе лінь напала?
«Чи все Троянцям оддаєш?
«Коту гладкому не до мишки:
«Не втне, бачу, Панько Оришки!
«Хтоб сподівався, що Турн бабак!..
«Тобі не хист з Енеєм биться;
«Не хист з Лавинією любиться,
«Ти, бачу, здатний бити собак.
49. «Правдивий воїн не дримає,
«Без просипу же і не пе;
«Мудрує, дума, розглядає,
«Такий і ворогів побе.
«Ну, к чорту, швидче охмеляйся,
«Збірати союзних поспішайся,
«На нову Трою напади.
«Еней в чужих землях блукає,
«Дружину в поміч набірає,
«Не оплошай тепер — гляди!..»
50. Сказавши, столик ізвалила,
Шкереберть к чорту все пішло;
Пляшки і чарочки побила,
Пропало все, як не було.
Зробився Турн несамовитий,
Ярився, лютував неситий,
Троянської крови забажав.
Всі страсти в голову стовкнулись,
Любов і ненависть прочнулись:
«На штурм, на штурм!» своїм кричав.
51. Зібрав і кінних, і піхотних
І всіх для битви шикував;
І розбишак самих одборних
Під кріпость задирати послав.
Два корпуси до-купи звівши,
А на зикратого сам сівши,
На штурм їх не веде, а мчить;
Мезап, Талес в другім отряді
Пішли од берега к ограді,
Побить Троянців всяк спішити.

52. Троянці в кріпості запершись,
Енея ждали вороття;
З нещастям тісно пообтершись,
Біду зустрічали, мов шутя.
Побачившиж врагів напори,
У башт прибавили запори
І на валу всі залягли;
В віконця з будок виглядали
І носа вон не виставляли,
Шептались і люльки тягли.
53. У них поставлено в громаді:
Коли на їх пан Турн напре,
То всім сидіть в своїй ограді,
Нехай же штурмом вал бере.
Троянці так і учинили:
На вал колоддя накотили
І ріжний приправляли вар —
Олію, двоготь кипятили,
Живицю, оливо топили,
Хто лізтиме, щоб лить на твар.
54. Турн в міру к валу приступивши,
Скрізь на зикратому гасав;
В розсипку кінних розпустивши,
Сам, як опарений, кричав:
«Сюди, трусливі Троянці,
«На бій, шкідливій поганці!
«Зарились в землю, мов кроти!..
«Де ваш Еней — жіночий празник?
«Пряде з бабами набалдашник!
«Не лепсько виглянуть сюди?..»
55. І всі його так підкомандні
Кричали, лаяли Троян;
Робили глузи їм досадні,
Гірш нівечили, як циган.
Пускали тучами к ним стріли,
А де-які були так смілі,
Що мали перескочить рів.
Троянці уха затикали,
Рутульців лайки не вважали,
Хоть битись всякий з них готів.
56. Турн з серця скреготав зубами,
Що в кріпості всі ні-гугу;
А стін не розібеш лобами,
Зпосилку гнися хоть в дугу.
Злість, кажуть, сатані сестриця, —
- Хоть може це і небилиця,
А я скажу, що може й так:
Од злости Турн те komponує,
Мов сатана йому диктує,
Сам чорт заліз в його кабак.
57. Од злости Турн осатанівши,
Велів багаття розводить,
І військо к берегу привівши,
Казав Троянський флот спалить.
Всі прийнялися за роботу. —
На злее всякий ма охоту! —
Огні помчались к водам.
Хто жар, хто губку з сірниками,
Хто з головней, хто в фітілями
Погибель мчали караблям.
58. Розжеврїлось і закурилось,
Блакитне полумя взвилось;
Од диму сонце закоптилось,
Курище к небу донеслось.
Боги в Олімпі стали чхати:
Турн їм ізволив тимфи дати,
Богинь напав від чаду дур;
Дим очі їв, лилися сльози,
З нудьги скакали так, як кози;
Зевес сам був, мов винокур.
59. Венеруж за душу щипало,
Що з флотом поступили так;
Од жалю серце замірало,
Що сяде син на міль, як рак.
В жалю, в сльозах і в гіркім смутку
Богиня сіла в просту будку,
На передку сів купидон;
Кобила їх везе кривая,
Цибелла де жила старая,
Щоб цій язї оддать поклон.
60. Цибелла, — знають во всіх школах,
Що матіррю була богів, —
Із-молоду була не промах,
Колиж як стала без зубів,
То тільки на печі сиділа,
З кулешиком лемішку їла
І не мішалася в діла.
Зевес їй оддавав повагу
І посилав од столу брагу,
Яку Юнона лиш пила.

61. Венера часто докучала
Зевесу самою бридней,
За те в немилость і попала,
Що нільзя показати очей.
Прийшла Цибеллу умоляти
І мусіла їй обіщати
Купити збитню за алтин,
Щоб тільки Зевса умолила,
Вступиться за Троян просила,
Щоб флота не лишився син.
62. Цибелла же була ласуха,
Для збитню рада хоть на все;
До тогож страшна говоруха,
О всякій всячині несе.
Стягли її на-силу з печі,
Взяв купидон к собі на плечі,
В будинки к Зевсу і поніс.
Зевес свою уздрівши неню,
Убгав весь оселедець в жменю,
Насупив брови, зморщив ніс.
63. Цибелла перше закректала,
А послі кашлять начала,
Потім у пелену смаркала
І дух раз пять перевела.
«Сатурнович, змилосярдися,
«За рідную свою вступися!»
К Зевесу шокала стара:
«Безсмертних смертні не вважають
«І тільки що не бють, а лають, —
«Осрамлена моя гора!
64. «Мою ти знаєш гору Іду
«І ліс, де з капищем олтар?
«За них несучу таку обиду,
«Якої не терпить твій свинар!
«На зруб я продала Троянцям,
«Твоїм молельщикам, підданцям,
«Дубків і сосен — строїть флот.
«Твої уста судьбам веліли,
«Були щоб Ідські брусья цілі,
«Нетлінні од рода в род.
65. «Зиркниж тепер на тибрські води,
«Дивись, як кораблі горять!
«Їх палять Турнові уроди,
«Тебе і всіх нас кобенять.
«Спусти їм — то таке закоють,
«І власть твою собі присвоюють
«І всім дадуть нам кісіля;
«Сплюндрують ліс, розриють Іду;
«Менеж, стару, убють, мов гниду,
«Тебе прогонять відсіля».
66. «Та не турбуйтеся, пані-матко!»
Зевес з досадою сказав:
«Провчу я всіх — і буде гладко;
«Анахтем вічний — Турн пропав!»
Зиркнув, мигнув, махнув рукою
Над Тибром, чудною рікою —
Всі вrostіч кораблі пішли;
Як гуси, в воду поринали,
Із кораблів — сирени стали
І різні пісні подняли.
67. Рутульське військо і союзне
Дріжало од таких чудес;
Злякалось племя все окружене,
Мезап дав драла і Талес.
Пороснули і Рутуляни,
Як од дощу в шатер цигани,
А тільки Турн один оставсь,
Утікачів щоб переняти,
Щоб чудо їм розтолкувати,
По всіх усядах сам совавсь.
68. «Ребятюшки, — кричав, — постійте!
«Цеж ласка божая для нас;
«Одкиньте страх і не робійте,
«Прийшлось сказати Енею: па с!..
«Чого вогнем ми не спалили,
«То боги все те потопили,
«Тепер Троянці в западні.
«Живцем в землі їх загромадим,
«Разком на той світ одпровадим,
«Богів це воля, вірте мні.»
69. Великі у страху очі...
Вся рать неслась, хто швидче зміг.
Назад вертатись не охочі,
Всі бігли, аж не чули ніг.
Оставшись Турн один маячив,
Нікого вкруг себе не бачив,
Стьогнув зикратого хлистом,
І шапку на очі насунув,
Во всі лопатки в лагерь дунув,
Що коник аж вертів хвостом.

70. Троянці із-за стін дивились,
Пан Турн як з військом тягу дав;
Перевертням морським чудились,
На добре всяк те толкував.
На Турнові не довіряли,
Троянці правило це знали:
В війні з врагами не плошай;
Хоть утіка — не все женися;
Хоть мов і трусить — стережися:
Скиксуеш раз — тоді прощай!
71. Для ночі вдвоє калаури
На всіх поставили баштах,
Ліхтарні вішали на шнури,
Ходили рунди по валах.
В обозі Турна тихо стало
І тільки-тільки що блищало
Од слабих блідних огоньків.
Враги Троянські почивали,
Од трусів вилазки не ждали;
Оставмож цих хропти соньків.
72. У главной башти на сторожі
Стояли Евріал і Низ;
Хоть молоді були, та гожі
І кріпкі, хоробрі, як харциз;
В них кров текла хоть не
Троянська,
Якась чужая — бісурманська,
Та в службі вірні козаки.
Для бою їх спіткав прасунок,
Пішли к Енею на вербунок;
Булиж обидва земляки.
73. «А що як, викравшись помалу,
«Забратися в Рутульський стан?»
Шептав Низ в ухо Евріалу:
«То каші наварилиб там!..
«Тепер вони сплять з перепоею,
«Не дригне ні один ногою,
«Хоть всім ім горла переріж.
«Я думаю туди пуститься,
«Перед Енеєм заслужиться
«І сотню посадить на ніж.»
74. «Як — сам? мене оставиш?»
Спитався Низа Евріал:
«Ні! перше ти мене удавиш,
«Щоб я од земляка одстав!
«Від тебе не одстану зроду,
«З тобою рад в огонь і в воду,
«На сто смертей піду з тобою.
«Мій батько був сердюк опрічний,
«Мовляв — нехай покой му вічний:
«Умри на полі, як герой.»
75. «Пожди і пальцем в лоб торкнися»,
Товаришові Низ сказав:
«Не все вперед — назад дивися,
«Ти з лицарства глузд потеряв.
«У тебе мати есть старая,
«Без сил і в бідності, слабая,
«То і повинен жить для ней:
«Одна оставшись без приюту,
«Яку потерпить муку люту,
«Таскавшись між чужих людей!
76. «От я — так чисто сиротина,
«Росту, як при шляху горох;
«Без нені, без отця дитина,
«Еней отець, а неня — Бог...
«Іду хоть за чужу отчизну,
«Не жаль нікому, хоть ізслизну,
«А память вічну заслужу.
«Тебеж до жизни рідна вяже,
«Убють тебе — вона в гріб ляже;
«Живи для неї, я прошу».
77. «Розумно, Низ, ти розсуждаеш,
«А о повинності мовчиш,
«Которую сам добре знаеш,
«Меніж зовсім другу твердиш.
«Де общее добро в упадку,
«Забудь отця, забудь і матку,
«Лети повинність ісправлять;
«Як ми Енею присягали,
«Для його служби жизнь оддали,
«Тепер не вільна в жизни мать».
78. «Іноси!» — Низ сказав, обнявшись
Со Евріалом земляком,
І за руки любенько взявшись,
До ратуші пішли тишком.
Іул сидів тут з старшиною, —
Змовлялись, завтра як до бою
Достанеться їм приступать.
Як ось ввійшли два парубійки,
У брам змінившись од стійки,
І Низ громаді став казать:

79. «Був на часах я з Евріалом,
«Ми пильнували супостат:
«Вони тепер всі сплять повалом,
«Уже огні їх не горять.
«Дорожку знаю я окромну, —
«В нічну добу, в годину сонну,
«Прокрастись можна поуз стан
«І донести пану Енею,
«Як Турн злий з челяддю своєю
«На нас налазить, мов шайтан.
80. «Коли зволяєтесь — веліте
«Нам з Евріалом попитать;
«Чкурнем — і поки сонце зійде,
«Енея мусим повидать». —
«Якаж одвага в смутне время!
«Так не пропало наше плем'я!» —
Троянці всі тут заревли,
Одважних стали обнімать,
Ім дякувать і цілувати,
І красовулю піднесли.
81. Іул, Енеїв як наслідник,
Похвальну рацію сказав,
І свій палаш, що звався побід-
До боку Низа привязав. [ник,
Для милого же Евріала
Не пожалів того кинжала,
Що батько у Дидони вкрав,
І посулив за їх услугу
Землі, овець і дач по плугу,
В чиновні вивесть обіщав.
82. Цей Евріал був молоденький:
Так, годів девятнадцять мав;
Де усу быть, пушок мякенький
Біленьку шкуру пробивав;
Та був одвага і завзятий,
Силач, козак лицарковатий,
Но пред Іулом прослезивсь.
Бо з матіррю він розставався,
Ішов на смерть і не прощався, —
Козак природі покоривсь.
83. «Іул Енеевич! не дайте
«Пань-матці вмерти од нужди,
«Ій будьте сином, помагайте
«І заступайте від вражди,
«Од бід, напраснини, нападку;
- «Ви сами мали пані-матку,
«То в серці маєте і жаль;
«Я вам старую поручаю,
«За вас охотно уміраю», —
Так мовив чулий Евріал.
84. «Не бійся, добрий Евріале»,
Іул йому цей дав одвіт:
«Ти служиш нам не за пропале,
«На смерть несеш за нас живіт,
«Твоїм быть братом не стижуся
«І неню заступать кленуся,
«Тебе собою заплачу:
«Пайок, одежу і квартиру,
«Пшона, муки, яець і сиру
«По смерть в довольстві назначаю».
85. І так, одважна наша пара
Пустилася в Рутулський стан.
На те і місяць вкрила хмара,
І поле вкрив густий туман.
Було це саме о-півночі;
Рутульці спали, скільки мочи, —
Сивуха сну їм піддала;
Роздягшись, порозкладались,
В безпечності не сподівались
Ні од кого ніяка зла.
86. І часові на мушкетах
Поклавшись, спали на заказ;
Хропли всі п'яні на пікетах,
Тут їх застав послідній час!
Передню побивши стражу,
Полізли в стан варити кашу.
Низ тут товаришу сказав:
«Приляж к землі ти для підслуху,
«А я задам Рутульцям духу;
«Гляди, щоб нас хто не спіткав».
87. Сказавши, першому Раменту
Головку буйную одтяв;
Не дав зробити і тестаменту,
К чортам його на-вік послав.
Цей на руках знав ворожити,
Кому знав скільки віку жити,
Та не собі він був пророк.
Другим ми часто пророкуем,
Як знахурі, чуже толкуем,
Собіж шукаєм циганок.

88. А послі Ремових він воїв
По одному всіх подушив
І блюдолизів, ложкомоїв
Впрах, в дребезги переміжив.
Намацавши-ж самого Рема,
Потиснув, мов Хому Ярема,
Що й очі вискочили преч;
Вхвативсь за бороду кудлату
І злому Трої супостату
Макітру одділив од плеч.
89. Вблизі тут був намет Серрана,
На цього Низ і наскакав;
Він тільки що роздягсь з каптана
І смачно по вечері спав.
Низ шаблею мазнув по пупу,
Зад з головою сплющив в купу,
Що із Серрана вийшов рак;
Бо голова між ніг вплелася,
А задня вгору піднялася, —
Умер фігурно неборак!
90. І Евріал, як Низ возився,
То не гулявши простояв;
Він также к сонним докосився,
Врагів на той світ одправляв.
Колов і різав без розбору
І як ніхто не мав з ним спору,
То поравсь, мов в кошарі вовк;
І виборних, і підпомощних,
І простих, і старших вельможних —
Хто ни попавсь, того і товк.
91. Попався Ретус Евріалу,
Цей не зовсім іще заснув;
Приїхавши од Турна з балу,
Пальонки дома ковтонув
І тільки-тільки забувався,
Як Евріал к йому підкрався
І просто в рот кинжал уткнув,
І приколов його, як квітку,
Що баби колють на намітку, —
Тут Ретус душу ізригнув.
92. Наш Евріал остервенився,
Забув, що на часок зайшов;
В намет к Мезапу був пустився,
Там можеб смерть собі найшов;
Но повстрічався з другом Низом,
З запальчивим, як сам, харцизом,
Цей Евріала удержав.
«Покиньмо кров врагам пускати,
«Пора нам відсіль уплітати»,
Низ Евріалові сказав.
93. Як вовк овець смиренних душить,
Коли в кошару завіта,
Курчатам тхір головки сушить,
Без крику мізок висмокта;
Як добре время угодивши
І сіркою хлів накуривши,
Без крику крадуть слимаки
Гусей, качок, курей, индиків
У Гевалів і Аммаликів,
Що роблять часто і дяки, —
94. Так наші смілії вояки
Тут мовчки проливали кров;
Од ней краснілися, мов раки,
За честь і к князю за любов.
Любов к отчизні де героїть,
Там сила вража не устоїть,
Там грудь сильніща од гармат,
Там жизнь — алтин, а смерть —
копійка,
Там лицар — всякий парубійка,
Козак там чортові не брат.
95. Так порався Низ з Евріалом,
Дали Рутульцям накарпас;
Земля взялась од крови калом.
Поляк піднявсяб по сам пас,
Но наші по крові бродили,
Мов на торгу музик водили
І убірались на простор, —
Щоб швидче поспішить к Енею
Похвастать храбрістю своєю
І Турнів розказать задор.
96. Уже із лагерьа щасливо
Убрались наші смільчаки;
Раділо серце нетрусливо,
Жвяхтіли мокрі личаки.
Із хмари місяць показався
І од землі туман піднявся,
Все віщувало добрий путь.
Як ось Волсент гульк із долини
З полком Латинської дружини...
Біда! як нашим увильнуть?

97. Дали як-раз до лісу тягу,
Бистріше бігли од хортів;
Спасались бідні на одвагу,
Від супостатів, ворогів,
Так пара горличок невинних
Летять спастись в лісах обширних
Од злого кібчика когтей.
Но зло, назначене судьбою,
Слідитиме скрізь за тобою,
Не утечеш за сто морей.
98. Латинці до лісу слідили
Одважних наших розбишак
І часовими окружили,
Що з лісу не шмигнеш ніяк;
А часть розсипавшись по лісу,
Піймали одного зарізу:
То — Евріала молодця.
Тоді Низ на вербу збірався,
Як Евріал врагам попався,
Мов між вовків плоха вівця.
99. Низ — глядь і бачить Евріала,
Що тішаться ним вороги;
Важка печаль на серце пала,
Кричить к Зевесу: «помоги!»
Копе булатне направляє,
В Латинців просто посилає,
Сульмону серце пробива.
Як сніп, на землю повалився,
Не вспів і охнуть, а скривився,
В останній раз Сульмон зіва.
100. Вслід за копом стрілу пускає
І просто Тагові в висок,
Душа із тіла вилітає,
На жовтий пада труп пісок.
Волсент утратив воїв пару,
Клене невидимую кару
І в ярості, як віл, реве:
«За кров Сульмонову і Тага
«Умреш, проклята упиряга!
«За ними вслід пошлю тебе.»
101. І замахнувсь на Евріала,
Щоб знять головку палашем;
Тут храбрість Низова пропала,
І серце стало кулішем.
Біжить, летить, кричить що сили:
- «Пеккату м робиш, фратер ми-
«Невинному морс задаеш: [лий,
«Ясгультус, лятро, розбишака,
«Неквіссімус і гайдамака;
«Постій! невинною кров ллеш.»
102. Но замахнувшись, не вдержався —
Волсент головку одчесав;
Головка мов кавун качався;
Язик невнятно белькотав.
Уста коральні посиніли,
Рум'яні щоки поблідніли,
І білий цвіт в лиці пожовк;
Закрилися і ясні очі,
Покрилися тьмою вічної ночі,
На-віки милий глас умовк.
103. Уздрівши Низ труп Евріала,
Од ярости осатанів;
Всіх злостей випустивши жала,
К Волсенту просто полетів.
Як блискавка проходить тучу,
Він так пробіг врагів між кучу
І до Волсента докосивсь;
Схватив його за чуб рукою,
Меч в серце засадив другою,
Волсент і духу тут пустивсь.
104. Як іскра порох запаливши,
Сама з ним вкупі пропада —
Так Низ Волсентія убивши,
І сам лишився живота;
Бо всі на його і напали,
На смерть звертали і зім'яли
І голову зняли з плечей.
Так кончили жизнь козарлюги,
Зробивши славні услуги
На вічність пам'яті своєї.
105. Латинці зараз ізробили
Аби-як мари із дрючків;
На них Волсента положили
І понесли до земляків.
А буйні голови поклали
В мішок і теж з собою помчали,
Мов пару гарних дубівок.
Но в лагері найшли різниці,
Лежали битих мяс копиці,
Печінок, легкого, кишок.

Улиця до пекла

(Част. III, строфи 43—45)

106. Як тільки що восток зардівся,
Світилка Фебова зійшла —
То Турн тоді уже наївся,
Упять о битві помишляв.
Велів тревогу бить в клепало,
Щоб військо к бою виступало —
Оддать Троянцям з баришком
За зроблену вночі потіху;
Для більшогож з Троянців сміху
Велів взять голови з мішком.
107. Свогож держася уговору,
Троянці в кріпості сидять,
Забилися, мов миші в нору,
Лукаву кішку як уздрять.
Но дать одпор були готові
І до остатней каплі крови
Свою свободу боронить
І нову Трою захищати,
Рутульцям перегону дати
І Турна лютість осрамить.
108. На перву Рутулян попитку
Троянці так дали в одвіт,
Що Турн собі розчухав литку,
Од стыду скорчило живіт.
Звелів з досади, гніву, злости,
На глум підняти мертві кости,
На щогли голови наткнуть
Нещасних Низа з Евріалом
Перед самим Троянським валом,
Щоб цим врагів своїх кольнуть.
109. Троянці зараз одгадали,
Чиї то голови стремлять;
Од жалю сльози попускали,
Таких лишившись парубяць. [ся,
Об мертвих вість скрізь пронесла-
Вся рать Троянська потряслася
І душі смутку предались.
Як мати вість таку почула,
То тільки вічно не заснула,
Бо зуби у неї стялись.
110. А одійшовши, в груди билась,
Волосся рвала з голови,
Ревла, щипалася, дровичалась,
Мов ум змішався у вдови;
Побігла з криком в-округ вала
І голову коли пізнала
Свого синочка Евруся,
То на валу і розплаталась,
Кричала, гедзалась, качалась,
Кувікала, мов поросся.
111. І диким голосом завила:
«О сину! світ моїх очей!
«Чи яж тебе на те родила,
«Щоб згинув ти од злих людей?
«Щоб ти мене — стару, слабую,
«Завівши в землю цю чужую,
«На вічний вік осиротив?
«Моя ти радість і одрада,
«Моя заслона і ограда, —
«Мене од всіх ти боронив.
112. «Тепер до кого прихилюся,
«Хто злую долю облегчить?
«Куди в біді я притулюся?
«Слабу ніхто не приглядить!
«Тепер прощайте всі поклони.
«Що получала во дні они
«Од вдов, дівчат і молодичь
«За дивні брови соболині,
«За очі ясні соколині,
«Що здатний був до вечерниць.
113. «Колиб мені твій труп достати
«І тіло білее обмить,
«І з похороном поховати,
«До ями з миром проводить.
«О боги! як ви допустили,
«Щоб і одинчика убили
«І настромили на віху
«Його козацькою головку?
«Десь світ вертиться цей без толку,
«Що тут дають і добрим тьху.
114. «А ви, що Евруся згубили!
«Щоб ваш пропав собачий рід,
«Щоб вашіж діти вас побили,
«Щоб з потрухом погиб ваш плід!...
«Ох, чом не звір я, чом не львиця,
«Чом не скажена я вовчиця —
«Щоб мні Рутульців розідрать,
«Щоб серце вирвать з требухою,
«Умазать морду їх мазкою,
«Щоб маслаки їх посмоктать?..»

115. Цей галас і репетування
Троян всіх в смуток привело;
Плаксивее з синком прощання
У всіх з очей слізки тягло.
Асканій більше всіх тут хлипав
І губи так собі задрипав,
Що мов на його сап напав.
К старій з поклоном підступивши,
На оберемок ухвативши,
В землянку з валу потаскав.
116. А тут кричать та в труби сурмлять,
Свистять в свистілки, дмуть в роги,
Квилять, брат брата в батька лу-
В наскок яряться вороги! [плять,
Тут ржання кінське з тупотнею,
Там різний гомін з стукотнею,
Скрізь клопіт, халепа, сто-лих!
Так в мідні клекотить гарячий,
Так в кабаці кричить піддячий,—
Як кажуть, хоть винось святих.
117. Гей музо, панночко цнотлива,
Ходи де мене погостить!
Будь ласкава, будь не спесива,
Дай поміч мні—стишок зложить!
Дай поміч битву описати
І про війну так розказати,
Мов твій язик би говорив.
Ти, кажуть, дівка не бриклива,
Але од старости сварлива;
Прости! я може досадив
118. І в самій речі проступився —
Старою дівчину назвав,
Ніхто з якою не любився,
Ні женихавсь, ні жартував.
Ох, скільки муз таких на світі
У всякім городі, в повіті, —
Укрилиб зверху вниз Парнас!
Я музу кличу не такую:
Веселу, гарну, молодую;
Старих нехай брика Пегас.
119. Рутульці дралися на стіни,
Карабкалися, як жуки.
Тури з ярости дріжав і пінив,
Кричить: «дружненько, козаки!»
В свою Троянці также чергу
- В одбої поралися зверху,
Рутульців плющили, як мух.
Пускали колоддя, каміння
І враже так товкли насіння,
Що у Рутульців хляв і дух.
120. Турн бачивши Троян роботу,
Як рать Рутульськую трощать,
Як бють їх, не жалія поту,
Рутульці мов вюни пищать, —
Велів везти зо всіх олійниць,
Де тільки єсть, із воскобійниць,
Як можна швидче тарани.
Як-раз і тарани вродились,
І воскобійники явились,
Примчались духом сатани.
121. Приставив тарани до брами,
В ворота зачали гатить;
Одвірки затряслись, мов рами,
І снасть од бою вся тріщить.
Турн сили вдвое прикладає
І тарани сам направляє,
І браму рушити велить.
Упала!... Стуком оглушила,
Троян багацько подушила, —
Турн в кріпость впертись норевить.
122. Біда Троянцям!... Що робити?
А муза каже: «не жахайсь!
«Не хист їх Турну побідити,
«В чужую казку не мішайсь».
Троянці напяли всі жили
Та вмиг пролом і заложили
І груддю стали боронить;
Рутульці бісом увивались,
Но на пролом не насувались,
А Турн не знав, що і робить.
123. Троянець Геленор одважний
І, як буряк, червоний Лик, [ний
Горлань, верлань, кулачник страш-
І щирий кундель-степовик, —
Цим двом безділля—всяке горе,
Здавалось по коліна море,
Потіхаж — голови зривать.
Давно їм в голові роїлось
І мов на поступки хотілось
Рутульцям перегону дать.

124. Так Геленор з червоним Ликом,
Роздягшись до сорочок,
Між вештанням, содомом, криком,
Пробралися подуть тичок.
Рутульців добре тасували
І од Рутульців получали
Квитанцію в своїх долгах.
Лик тільки тим і отличився,
Що як до Турна примостився,
То зіздив добре по зубах.
125. Но Турн і сам був розбишак
І Лика сплющив в один мах;
Із носа бризнула кабака,
У Турна околів в ногах.
А также пану Геленору
Смертельного дали затьору,
І цей без духу тут оставсь.
Рутульців це возвеселило
І так їх серце ободрило,
Що і негідний скрізь совавсь.
126. Натиснули і напустились,
Рутульці кинулись на вал;
Троянці, як чорти, озлились,
Рутульців били наповал.
Тріщали кости, ребра, боки,
Летіли зуби, пухли щоки,
З носів і уст юшила кров:
Хто рачки ліз, а хто простягся,
Хто був шкереберть, хто качався,
Хто бив, хто різав, хто колов.
127. Завзятість всіх опанувала,
Тут всякий пінив і яривсь;
Тут лютість всіми управляла
І всякий до надсаду бивсь.
Лигар ударом макогона
Дух випустив із Емфіона
І сам на-віки зуби стяв;
Лутецій бе Іліонея,
Ціней Арефа, цей Цінея, —
Один другого тасував.
128. Ремул, Рутульської породи,
Троюродний був Турну сват;
Хвастун і дурень од природи,
Що ни робив, то все не в лад.
І тут начав що-сил кричати,
Троянців лаять, укоряти,
Себе і Турна величать:
«Ага! проклятії поганці,
«Недогарки, Троянські ланці!
«Тепер прийшлося вам погибать!...
129. «Ми вас одучим, супостати,
«Морити вдов, дурить дівок,
«Чужії землі одніматі
«І шкодити чужий садок!...
«Давайте вашого гульвісу,
«Я вмиг його одправляю к бісу
«І вас подавимо, як мух!
«Чого прийшли ви, голодрабці?
«Лигать Латинській потапці?
«Пождіть—ваш витісним ми дух!...»
130. Іул Енеевич дочувшись
До безтолкових цих річей,
Як шкурка на огні надувшись, —
Злість запалала із очей:
Вхопив камінчик, прицілився,
Зажмурих око, приложився
І Ремула по лобу хвись!
Хвастун бездушний повалився,
Іул сердешно звеселився,
А у Троян дух ожививсь.
131. Пішли кулачні накарпаси,
В виски і в зуби стусани;
Полізли тельбухи, ковбаси,
Всі пінили, як кабани.
Всі розярились через міру,
По-сербськи величали віру;
Хто чим попав, то тим локшив.
Піднявся писк, стогнання, охи,
Враг на врага скакав, мов блохи,
Кусався, гриз, щипав, душив.
132. Служили у Троян два брати,
Із них був всякий Голяф:
Широкоплечий і мордатий,
І по вівці цілком глитав.
Один дражнивсь Битіасом [сом
І з Кочубейським він Тара-
Колиб заввишки не рівнявсь;
Другий же брат Пандаром звався,
І вищий од верстви здавався,
Та вялий, мов верблюду, тинявсь.

133. Два брати, грізні ісполіни,
В бою стояли у ворот,
Дрючки держали з берестини
І боронили в кріпость вход.
Вони к землі поприсідали,
Троянціж в город одступали,
К собі манили Рутулян.
Рутульці зрятъ — навстяз ворота,
Прожогом в кріпость вся піхота —
Спішить насісти на Троян.
134. Но хто лиш в город показався,
Того в яешню і побють;
Битіас з братом управлявся,
Безщадно кров Рутульську лють.
Рутульці з криком в город пруться,
Як од серпа колосся жнутья;
Як над пашней хурчать ціпи,
Так ісполінськії дрючини
Мозчили голови і спини,
І всіх молотять, мов снопи.
135. Побачив Турн таку проруху,
Од злости весь осатанів;
Здригнувсь, мов випив чепуруху,
К своїм на поміч полетів.
Як тільки в кріпость протаскався,
Тузити зараз і принявся,
Хто тільки під руку попавсь:
Убив він з Афідном Мерона
І зо всього побіг розгона,
Де Битіас в крові купавсь.
136. З наскоку тріснув булавою
По вязах — великан упав,
Об землю вдаривсь головою
І кріпость всю поколихав.
Реве і душу іспускає
І воздух громом наповняє, —
На всіх напав великий страх.
Не спас ні рост, ні сила многа,
Пропав Битіас, мов стонога:
І ісполін естъ черв і прах!
137. Пандар погибель бачив брата,
Злякався, звомпив, замішавсь
І од Рутульська стратилата
Як-мога швидче убіравсь;
Проміж оселею хилився,
- Тини переступав, ховався,
І щоб од Турна увильнуть,
Ворота зачинив у брами
І завалив їх колоддями,
Хотів од бою оддихнуть.
138. Но як же сильно удивився,
Як Турна в кріпості уздрів!...
Тоді із нужди прибодрився
І злостію весь закипів.
«Ага ти, шибеник... попався...
«Без зву к нам в гості навязався!»
Пандар до Турна закричав:
«Пожди, от зараз почастую,
«Із тебе виблю душу злую,
«До цього часу храбрував!»
139. «А ну, приліз», Турн одвічає:
«Келебердянська я верства!
«Як бю я — брат твій тее знає,
«Ходи, тобі вклучу хвоста».
Тут Пандар камінь піднімає
І в Турна зо всіх жил пускає,
Нирнув би Турн на-віки в ад!
Но де Юнона ни взялася,
І перед Турном розпялася,
Попав богиню камнем в лад.
140. Незриму чує Турн заслону,
Бодриться, скаче на врага,
На поміч призива Юнону,
Пандара по лобу стьога
І вовся з ніг його зшибає,
До мізку череп розбиває,
Пропав і другий великан!
Така потеря устрашила
І серце бодрее смутила
У самих храбріщих Троян.
141. Удачею Турн ободрився,
По всіх усядах смерть носив;
Як кнур свиріпий, разярився
І без пощади всіх косив.
Розсік на-двое Фідариса,
В яешню розстоптав Галиса,
Крифею голову одтяв;
Щолкав в виски, штурхав під боки
І саміі кулачні доки
Ховались, хто куди попав.

142. Троянці злее умишляють,
Щоб преч із кріпости втікати;
Своє лахміття забирають —
Куди удасться, тягу дають; [ний,
Но їх Обозний генераль-
Над всіми остававсь начальний,
Серест вельможний обізавсь:
«Куди? — вам сорома немає!
«Хто чув — Троянець утікає!
«Чого наш славний рід дождавсь!

143. «Один паливода ярує,
«А вас тут стільки — боїтесь;
«В господі вашій вередує
«Рутульський шолудивий пес!...
«Що скаже світ про нас, Трояне?

«Що ми шатерники-цигане,
«Що ми трусливіщі жидів!
«А князь наш бідний що помислить?
«Аджеж за воїнів нас числить,
«За внуків славніщих дідів.

144. «Зберіться, Турна окружіте,
«Не сто раз можна умірати;
«Гуртом, гуртом його напруте,
«Од вас він мусить пропадати.»
Агу! Троянці схаменулись
Та всі до Турна і сунулись;
Пан Турн тут на слизьку попав!
Виляв, хитрив і увивався,
І тільки к Тибру що добрався,
То в воду стриб — пустився вплав.

Ч А С Т И Н А VI.

Овес моргнув, як кріль, усами,
Олимп, мов листик, затрусивсь;
блискавка з Мигнула громами,
Олімпський потрух зворушивсь.

Боги, богині і підбоги
Простоволосі, босоногі
Біжать в Олімпську карवासар.
Юпітер, гнівом розпалений,
Влетів до них, мов навіжений,
І крикнув, як на гончих псар:

2. «Чи довго будете казирись
«І стид Олімпові робить?
«Що день проміж себе сварирись
«І смертних з смертними травирь?
«Поступки ваші всі не божі:
«Ви на сутяжників похожі
«І раді мордувать людей...
«Я вас із неба поспихаю
«І до того вас укараю,
«Що пасти будете свиней!

3. «А вам, Олімпські зубоскалки,
«Моргухи, дзиґи, фиглярки,
«Березової дам припарки,
«Що довго буде вам в тямки.
«Ох, ви на смертних дуже ласі,
«Як грек на ніженські ковбаси, —
«Все лихо на землі од вас!
«Чрез ваші зводні, женихання,
«Не маю я ушановання, —
«Я намочу вас в шевський квас,

4. «Або оддам вас на роботу,
«Запру в смирительних домах;
«Там виженуть із вас охоту
«Содомить на землі в людях.
«Або я луччу кару знаю, —
«Ось як богинь я укараю:
«Пошлю вас в Запорожську Січ;
«Там ваших каверз не вважають,
«Жінок там на тютюн міняють,
«В день п'яні сплять, а крадуть в ніч.

5. «Не ви народ мій сотворили,
«Не хист создать вам червяка;
«На щож людей ви роздрочили?
«Вам нужда до чужих яка?...
«Божусь моею бородою
«І Гебеною пеленою,
«Що тих богів лишу чинів,
«Які тепер в війну вплетуться!
«Нехай Еней і Турн скубуться,
«А ви глядіть своїх чубів...»

6. Венера молодиця сміла,
Бо все з воєнними жила
І бите з ними мясо їла,
І по трахтирах пуншт пила;
Частенько на солomé спала,
В шенелі сірій щеголяла,
Походом на візку тряслась;
Манишки офіцерські прала,
З стрючком горілку продавала,
І мерзла в ніч, а в день пеклась.

7. Венера по драгунськи — сміло,
К Зевесу в витяжку іде,
Начавши говорити діло,
Очей з Зевеса не зведе:
«О тату сильний, величавий!
«Ти всякий помисл зриш лукавий,
«Тебе ніхто не проведе;
«Ти оком землю назираєш,
«Другим за нами приглядаєш,
«Ти знаєш, що і як і де.
8. «Ти знаєш для чого Троянців
«Злим Грекам попустив побить;
«Енея з пригорщею ланців
«Велів судьбам не потопить;
«Ти знаєш лучче всіх причину,
«Чого Еней приплив к Латину
«І біля Тибра поселивсь.
«Тиж словом що опреділяєш,
«Того во-вік не одмінєш, —
«Відкіль же Турн тут притуливсь?
9. «І що такеє Турн за свято,
«Що не вважає і тебе?
«Фригійське племя не проклято,
«Що всякий еретик скубе;
«Твої закониб ісполнялись,
«Колиб Олімпські не мішались
«І не стравляли би людей.
«Твоїх приказів не вважають,
«Нарошно Турну помагають,
«Бо, бач, Венерин син Еней.
10. «Троянців бідних і Енея
«Хто не хотів, той не пужав, —
«Терпіли гірше Прометєя,
«На люльку що огню украв.
«Нептун з Еолом з перепросу
«Дали такого перечосу,
«Що й досі зашпори щемлять.
«Другійж боги... що казати?
«Діла їх лучче мусим знати, —
«Енея тільки не здіять.
11. «О Зевс! о батечку мій рідний!
«Огляньсь на плач дочки своєї:
«Спаси народ Фригійський бідний,
«Він діло єсть руки твоєї.
«Як маєш ти кого карати,
«Карай мене, карай! — я мати,
«Я все стерплю ради дітей!...
«Услиш Венеру многогрішну!
«Скажи мні річ твою утішну:
«Щоб жив Іул, щоб жив Еней.»
12. «Мовчать, прескверна пашкиухо!»
Юнона злобна порощить:
«Фіндюрко, ящірко, брехухо!
«Як дам — очіпок ізлетить!
«Ти смієш, кошеня мерзенне,
«Зевесу доносить на мене,
«Щоб тим нас привести в розлад!..
«За кого ти мене приймаєш?
«Хибаж ти, сучище, не знаєш,
«Що Зевс мій чоловік і брат?
13. «Тобіж, Зевес, скажи, не стидно,
«Що пред тобою дрянь і прах
«Базіка о богах обидно,
«Мудрує о твоїх ділах?...
«Який ти світа повелитель
«І наш Олімпський предводитель,
«Коли против фіндюрки пас?...
«Всесвітня волоцюга, мерзька,
«Нікчемна зводниця Цитерська,
«Для тебе луччая од нас...
14. «А з Марсом чи давно піймавши,
«Вулкан їй пелену відтяв?
«Різками добре одідравши,
«Як сучку, в ретязку держав.
«Но ти того, буцім, не знаєш,
«Як чесную її приймаєш
«І все робить для неї рад.
«Вона і Трою розорила,
«Вона Дидону погубила;
«Но все іде для неї в лад.
15. «Де ця підтіпанка вмішалась,
«То вербя золоте росло;
«Земляб щасливою назвалась,
«Колиб таке пропало зло!
«Чрез неї вся Латинь возстала
«І на Троян її напала,
«І Турн зробивсь Енею враг.
«Не можна бід всіх ізлічити,
«Яких успіла наробити
«На небі, на землі, в водах.

Перевізник Харон

(Част. III, строфи 52—57)

16. «Тепер же на мене звертає,
«Сама наброївши біди;
«І так Зевеса умоляє,
«Мов тільки вилізла з води.
«Невинничає, мов Сусанна,
«Незаймана ніколи панна,
«Що в хуторі зжила весь вік.
«Не діждеш з бабкою своєю —
«Я докажу твому Енею!...
«Богиня я — він чоловік!»
17. Венера лайки не стерпіла,
Юнону стала кобенить,
І перепалка закипіла, —
Одна другу хотіла бити.
Богині в гніві — так же баби,
І так же на утори слабі,
З досади часом і брехнуть,
І як перекупки, горланять,
Одна другу безчестять, ганять
І рід весь з потрухом кленуть.
18. «Та цитьте, чортові сороки!»
Юпитер грізно закричав:
«Обом вам обобю я щоки, [брав!
«Щоб вас, бублейниць, враг по-
«Не буду вас карать громами —
«По пятах вибю чубуками,
«Олимп заставлю вимітати;
«Я вас умію усмирити,
«Заставлю чесно в світі жити
«І зараз дам себе вам знати.
19. «Занишкніть, уха наставляйте
«І слухайте, що я скажу;
«Мовчіть! роти пороззявляйте,
«Хто писне — морду розміжжу.
«Проміж Латинців і Троянців
«І всяких Турнових поганців
«Не сікайся ніхто в війну;
«Ніхто ніяк не помагайте,
«Князьків їх також не займайте,
«Побачим, здасться хто кому».
20. Замок Зевес, моргнув бровами,
І боги вrostіч всі пішли.
І я прощаюсь з небесами,
Пора спуститись до землі
І стати на Шведську могилу,
Щоб озирнуть воєнну силу
І битву вірно описати;
Купив би музи на охвоту,
Щоб кончить помогла роботу,
Бо нігде рифм уже достати.
21. Турн осушивсь після купання
І ганусною підкріпивсь,
З намету виїхав зарання,
На кріпость сентяbrem дививсь.
Трубить в ріжок! — упять тревога!
Кричать, біжать, спішать, як мога;
Великая настала січ!
Троянці дуже славно бились,
Рутульці трохи поживились,
На-силу розвела їх ніч.
22. В цю ніч Еней уже зближався
До городка, що Турн обліг;
З Паллантом в човні частувався,
Поїв всю старшину, як міг.
В розказах чванився ділами,
Як храбрував з людьми, з богами,
Як без розбору всіх тузив.
Паллант і сам був зла брехачка,
Язик його тож не клесачка,
В брехні Енею не вступив.
23. А ну, старая цар-дівице,
Сідая музо, схаменись!
Прокашляйсь, без зубів сестрице,
До мене ближче прихились!
Кажі: які там прасунки
В Енеєві пішли вербунки,
Щоб против Турна воювать.
Ти, музо, кажуть всі, письменна,
В Полтавській школі наученна, —
Всіх мусиш поімеїнно знати.
24. Читайтеж, муза що бормоче:
Що там з Енеєм плив Масдик,
Лінтяй, ледащо неробоче,
А сильний і товстий, мов бик.
Там правив каюком Тигренко, —
Із Стехівки то шинкаренко,
І вів з собою сто яриг.
Близь цих плили дуби Аванта,
Він був страшніший од сержанта,
Бо всіх за все по спині стриг.

25. Поодаль плив байдак Астура,
Цей лежнем в винницях служив;
На нім була свиняча шкура,
Котору він, як плащ, носив.
За ним Азиллась плив на барці,
Це родич нашій паламарці, —
Недавно з кошельком ходив;
Но, бач, безокая фортуна
Зробила паном із чупруна, —
Таких не мало бачим див!
26. А то на легкому дубочку,
Що роззолочений весь в прах,
Сидить, розхрїставши сорочку,
З Турецьким чубуком в зубах?
То Цинарис, цехмистр картюжний,
Фигляр, обманщик, плут безбож-
З собою всіх шахраїв веде; [ний,
Коли, бач, Турна не здолюють,
То картами уже подіють,
Що між старці Турн попаде.
27. А то сидить в брилі, в керей,
З товстою книжкою в руках,
І всім, бач, гонить ахинеї
І спорить о своїх правах?
То родом з Глухова, юриста,
Він має чин канцеляриста
І єсть добродій Купавон.
Щоб значкового дослужиться
І на війні чим поживиться,
Вступив в Енеїв легіон.
28. А то — беззубий, говорливий,
Сухий, невірний, як шкелет,
І лисий, і брехун сварливий?
То вихрист із жидів, Авлет.
Недавно на другій женився,
Та, бач, в рахунку помилився,
Із жару в полумя попав;
Щоб од яги як одв'язатись,
То мусів в військо записатись
І за шпигона на год став.
29. Іще там єсть до півдесятка,
Но дрібязок і гольтіпа;
В таких не буде недостатка,
Хоть в день їх згине і копа.
А скількиж всіх? — того не знаю:
- Хоть муза я — не одгадаю
По пальцям тож не розлічу;
Біг-ме! на щотах не училась,
Над карбіжем тож не трудилась, —
Я, що було, те лепечу.
30. Уже Волосожар піднявся,
Віз на небі вниз повертався,
І де-хто спати укладався,
А хто під буркою витягавсь.
Онучі інші полоскали,
Другії леж розмовляли,
А хто прудився у кабиць.
Старші, підпивши, розійшлися
І дома за дюльки взялися,
Лежали боком, навзнич, ниць.
31. Еней один не роздягався,
Еней один за всіх не спав;
Він думав, мислив, умудрявся, —
Бо сам за всіх і одвічав, —
Як Турна-ворога побити,
Царя Латина ускромити
І успокоїти народ.
В цій думці смутно походя
І мислю Богзна де літая,
Під носом бачить коровод.
32. Ні риби то були, ні раки,
А так, як би кружок дівчат;
І бовталися, як собаки,
І в голос, як кішки, нявчать.
Еней здригнувсь і одступає
І «Да воскреснетъ» в слух чи-
Но цим ні трохи не поміг; [тає,
Ті чуда з сміхом, з реготнею,
Вхватились за поли з матнею;
Еней аж на поміст приліг.
33. Тоді одна к йому сплигнула
Так, мов цвіркун або блоха,
До уха самого прильнула,
Мов гадина яка лиха.
«Чи не пізнаєш нас, Енею?...
«Та миж з персоною твоєю
«Троянський весь возили род;
«Ми Ідської гори дубина,
«Липки, горішина, соснина,
«З яких був зроблений твій флот.

34. «До нас було Турн докосився
 «І байдаки всі попалив;
 «Та Зевс, спасибі, поспішився,
 «Як бач, мавками поробив.
 «Була без тебе зла година,
 «Трохи-трохи твоя дитина
 «Не оддала душі богам.
 «Спіши свій городок спасати;
 «Ти мусиш ворогам тьху дати,
 «Ти сам, — повір моїм словам.»
35. Сказавши, за ніс ущипнула, —
 Еней мов трохи ободривсь, —
 І на других хвостом махнула,
 Ввесь флот неначе поспішивсь;
 Мавки бо стали човни пхати,
 Путем найлуччим направляти.
 І тільки починався світ,
 Еней уздрів свій стан в осаді;
 Кричить во гніві і досаді,
 Що Турна лусне тут живіт.
36. А сам матню прибравши в жменю,
 По пояс в воду з човна плиг,
 І кличе в поміч гарну неню
 І всіх Олимпівських богів.
 За ним Паллант, за цим вся сволоч
 Стриб-стриб з човнів, Енею в поміч,
 І тісно строяться на бой.
 «Ну разом! — закричав, — напромо!
 «І недовірків сокрушімо,
 «Рушайте, як один, шульгой».
37. Троянці з города уздрівши,
 Що князь на поміч к ним іде,
 Всі кинулись, мов одурівши,
 Земля од топотні гуде.
 Летять і все перевертають,
 Як мух, Рутульців убивають,
 Сам Турн стоїть ні в сих, ні в тих;
 Скрізь ярим оком окидає,
 Енея з військом уздріває
 І репетує до своїх:
38. «Ребята! бийтесь, не виляйте,
 «Настав тепер то січі час!
 «Доми, жінок, батьків спасайте,
 «Спасайте, любо що для вас!
 «Ступня не отдавайте даром,
 «Іх кости загребем тут ралом,
 «Або... но ми храбріші їх!
 «Олимпські нас не одступились,
 «Вперед! Троянці щось смутились,
 «Не жалуйте боків чужих!»
39. Примітяж Турн гармидер в флоті,
 Туди всю силу волоче;
 Скрізь йорзає, як чорт в болоті,
 І о поживі всім товче.
 Построївши Рутульців в лаву,
 Одборних молодців на славу,
 Пустився на союзних вскач;
 Кричить, рубає, вередує,
 Не беться, бач, а мов жартує,
 Бо був вертлявий і силач.
40. Еней — пройдисвіт і не промах,
 В війні і зріс, і постарів;
 Привідця був во всіх содомах,
 Ведмедів бачив і тхорів.
 Дитина хукає на жижу,
 Енеюж дур не вдивовижу,
 Видав він різних мастаків.
 На Турна скоса поглядає
 І на Рутульців наступає,
 Пощупать ребер і боків.
41. Фарона першого погладив
 По тімю гострим кладенцем
 І добре так його уладив,
 Що цей вильнув наверх денцем;
 Потім Ліхаса в груди тиснув,
 Цей повалився і більш не писнув;
 За ним без голови Кісей,
 Як міх з пашнею, повалився
 І Фар на теєж нахопився, —
 Розплющив і цього Еней.
42. Еней тут добре колобродив
 І всіх на чудо потрошив, —
 Робив він із людей уродів
 І щиро всіх на смерть душив.
 Паллант був перший раз на битві,
 Кричав, жидки як на молитві,
 Аркадян к бою підтруняв;
 По фронту бігав, турбувався,
 Плигав, вертівся, ухиявся,
 Як огер в стаді, ярував.

43. Тут Даг, Рутулець прелукавий,
 Пізнав одразу новичка,
 Хотів поспробувать для слави,
 Паллантові піддять тичка;
 Но наш Аркадець ухилився,
 Рутулець з жизнею простився,
 В Аркадцях закипіла кров!
 Одні других випережають,
 Врагів, як хмиз, трощать, ла-
 мають, —
 Така підданців єсть любов!
44. Паллант Евандрович наскоком
 Як-раз Гібсона і насів,
 Шпигнув в висок над правим оком,
 Гивсон і дутеля ізів.
 За цим такаж смертна кара
 І лютого постигла Лара.
 Ось Ретій в бендюгах летить!
 Цього Паллант стягнув за ногу,
 Ударив, як пузир, об дрогу,
 Мазка із трупа капотить.
45. Ось, ось ярится, бісом дише
 Агамемноненко Талес
 І бистрим бігом все колише,
 Неначе в гніві сам Зевес;
 Вокруг себе все побиває, —
 Фарет з ним збігшись, погибає,
 Душі пустився Демоток,
 Ладона сплющив, як блощицю,
 Кричить: «Палланта-ледащицю
 «Злигаю я в один ковток!»
46. Паллант любесенький хлопчина
 Скрипивсь, стоїть, як твердий дуб,
 І жде, яка то зла личина,
 Йому намяти хоче чуб.
 Діждавсь — і зо всього розгона
 Вліпив такого макогона,
 Що пан Талес шкереберть став.
 Паллант його поволочивши,
 Потім на горло наступивши,
 Всього ногами потоптав.
47. За цим Авента пхнувши ззаду,
 Поставив раком на показ,
 І тут цьогож понюхав чаду
 Одважний парубійка Клавз.
 Хто ни сусіль — тому кабаки
- Давав Паллант і всі бурлаки,
 З Аркадії що з ним прийшли.
 Побачив Турн собі зневагу:
 Не мед дають тут пить, а брагу,
 І коси не траву найшли.
48. Зробився Турн наш біснுவатим,
 Реве, як ранений кабан;
 Гаса, финтить своїм зикратим, —
 Що ваш против його Полкан!
 Простесенько к Палланту мчиться,
 Зубами скреготить, яриться
 І гамка їсти здалека.
 Уже шаблюкою махає,
 Коневі к шиї прилягає,
 Хитрить, як ловить кіт шпака.
49. Паллант, мов од хорта лисиця,
 Вильнув і обіруч мечем
 Опоясав по поясниці,
 Що Турн аж поморгав плечем!
 І вмиг не давши схаменутись,
 Ні головою повернутись,
 Стьогнув ще Турна через лоб.
 Но Турн байдуже, не скривився,
 Бо, бач, булатом ввесь обшився
 І був, як в шкаралупі боб.
50. Так Турн Палланта підпустивши,
 Зо всіх сил келепом мазнув;
 За русі кудрі ухвативши,
 Безчутвенна з коня стягнув;
 Кров з рани джерелом лилася,
 В устах і в носі запеклася,
 На двоє череп розваливсь;
 Як травка, скошенная в полі,
 Увяв Паллант, судеб по волі, —
 Сердега в світі не наживсь!
51. Турн злобно сильною пятою
 На труп Палланта настоптав,
 Ремень з лядункой золотою
 З бездушного для себе зняв;
 Потім сам на коня схватився,
 Над мертвим ланичем глумився
 І так Аркадянам сказав:
 «Аркадці! лицаря возьміте!
 «В ралець к Евандру однесите,
 «К Енею що в союз пристає».

52. Таку побачивши утрату,
 Аркадці галас підняли,
 Клялися учинить одплату,
 Хоча би трупом всі лягли.
 На щит Палланта положили,
 Комлицької буркою прикрили,
 Із бою потаскали в стан.
 О смерті князя всі ридали,
 Харциза Турна проклинали...
 Та деж Троянський наш султан?
53. Но що за стук, за гомін чую?
 Який гармидер бачу я!
 Хто землю так трясє сирую
 І сила там мутить чия?..
 Як вихрі на пісках бушують,
 В порогах води як лютуюсь,
 Коли прорв'ятися хотять, —
 Еней так в лютім гніві рветься,
 Одмстить Палланта смерть несеть-
 Сустави всі на нім дріжать. [ся;
54. До лясу, Турна розбишаки!
 Вам більше рясту не топтять!
 Вам дасть Еней міцной кабаки,
 Що будете за Стиксом чхать.
 Еней совавсь, як навіжений,
 Кричав, скакав, мов віл скажений,
 І супротивних потрошив:
 Махне мечем — врагів десятки
 Лежать, повиставлявши пятки, —
 Так в гніві сильно їх локшив!
55. В запалі налетів на Мага,
 Як на мале курча шулік;
 Пропав на-вік цей Маг бідняга,
 Порхне душа на другий бік;
 Видючої смерти він боявся,
 Енея у ногах валявся,
 Просив живцем в неволю взять;
 Но цей копем наскрізь пробивши
 І до землі врага пришивши,
 Других пустився доганять.
56. Тут на бігу піймав за рясу
 Попа Рутульського полку,
 Смертельного задавши прасу,
 Як пса, покинув на піску.
 Погиб тут также хоробрий Нума,
- Убив Сереста, його кума,
 Тарквиту голову одтяв;
 Камерта висадив з кульбаки,
 Ансура в ад послав по раки,
 А Луку пузо розплатав.
57. Як задавав Еней затьору
 Всім супостатам на-заказ,
 Як всіх калічив без розбору
 І убивав по десять в раз, —
 Лігар з Лукуллом поспішають
 І в тарадайці напірають
 Енея кіньми потоптять.
 Но тут їх доля зла наспіла,
 І душі цих братів із тіла
 Пішли к Плутону погулять.
58. Так наш Еней тут управлявся
 І стан свій чистив од врагів;
 Прогнавши супостат, зближався
 До городка свого валів.
 Трояне вилазку зробивши,
 Латинян к чорту протуривши,
 З Енеєм в купу ізійшлись.
 Здоровкалися, обнімались,
 Розпитувались, цілувались,
 А де-які пить прийнялись.
59. Іул, як комендант ісправний,
 Енееві лепорт подав,
 Як війська ватажок начальний,
 Про все дрібненько розказав.
 Еней Іула вихваляє,
 Потім до серця прижимає,
 Цілує любязно в уста.
 Енея серце трепетало,
 Воно о сині віщувало,
 Що він надежда не пуста.
60. В це время Юпитер підпивши,
 З нудьги до жінки підмощавсь
 І морду на плече склонивши,
 Як блазень чмокавсь та лизавсь.
 Щоб більшеж угодить коханці,
 Сказаў: «дивися, як Троянці
 «Од Турна вrostіч всі летять!
 «Венера пас перед тобою:
 «Од неї краща ти собою,
 «До тебе всі лапки мостять.

61. «Мое безсмертіє ярує,
«Розкішних ласк твоїх бажа;
«Тебе Олимп і світ шанує,
«Юпитеру ти госпожа.
«Захоч — і вродиться все зразу,
«Все в світі жде твого приказу,
«За твій смачний і ласий цмок...»
Сказавши стиснув так Юнону,
Що трохи не скотились з трону,
А тільки Зевс набив висок.
62. Юнона, козир молодиця,
Юпитеру не піддалась;
Бо знала, що стара лисиця
На всякі штуки удалась, —
Сказала: «о очей всіх світе,
Старий Олимпський Єзуїте!
«З медовими річми сховайсь.
«Уже мене давно не любиш,
«А тільки п'яний і голубиш...
«Одсунься геть — не підсипайсь.
63. «Чого передо мной лукавиш, —
«Не дівочка я в двадцять літ,
«І теревені-вені правиш,
«Щоб тільки заморочить світ?..
«Нехай все буде по твоєму;
«Дай тільки Турнові моему
«Хоть трохи на світі пожить:
«Щоб міг він з батьком повідатися,
«І перед смертю попрощатися, —
«Нехай — не буду більш просить.»
64. Сказавши в Йовиша впляся
І обняла за попереk,
І так натужно простяглася,
Що світ в очах обох померк.
Розмяк Зевес, як після пару,
І вижлуктив підпинка чару,
На все ізвол Юноні дав.
Юнона в котика з ним грала,
А в мишки так залоскотала,
Що аж Юпитер задрімав.
65. Олимпській во всяку пору
І грім пускаючий їх пан
Ходили голі без зазору,
Без сорому, на кшталт циган.
Юнона з неба увильгнувши
- І гола, як долоня, будши,
По-парубячу одяглась;
Кликнувшиж в поміч Асмодея,
Взяла на себе вид Енея,
До Турна просто понеслась.
66. Тоді пан Турн зіло гнівився
І приступу к собі не мав,
Що у Троян не поживився
І тьху Енееві не дав.
Як ось мара в лиці Енея,
В киреї бідного Сіхея
Явилась Турна задирать:
«А ну лиш, лицарю мізерний,
«Злиденний, витязю нікчемний.
«Виходь сто-лих покоштувать!»
67. Турн — зирк, і бачить пред собою
Присяжного свого врага,
Що так не кречі кличе к бою
І явно в труси пострига.
Осатанів і затрусився,
Холодним потом весь облився,
Од гніву сумно застогнав,
Напер мару — мара виляє:
Еней од Турна утікає!..
І Турн в догонку поскакав.
68. Той не втече, цей не догонить:
От тільки-тільки не вшпигне!
Зикратого мечем супонить,
Та ба! мари не підстьобне.
«Та не втечеш, — кричить, — па-
«Ось зараз я тебе підтичу, [ничу!
«Це не в кукли з Лависей грать!..
«Тебе я швидко повинчаю,
«І воронів потішу стаю,
«Коли начнуть твій труп клювать.»
69. Мара Енеева примчавшись
До моря, де стояв байдак,
Ні трохи не остановлявшись,
Щоб показати великий ляк, —
Стрибнула в нього, щоб спастися;
Тут без числа Турн осліпився,
Тудиж в байдак і сам стрибнув,
Щоб там з Енея поглумиться,
Убить його, мазки напитися, —
Тодіб Турн первий лицар був!

79. Як все уже було готово,
Тоді якийсь їх філозоф
Хотів сказати надгробне слово,
Та збився і почував лоб, —
Сказав: «Се мертвий і не дишет,
«Не видит, то єсть, і не слишит,
«Єй! єй!.. уви! он мертв... амінь!»
Народ від річі умилився
І гірко-гірко прослезився
І мурмотав: «паноче, згинь!»
80. Потім Палланта покадили,
К носилкам винесли на двір,
Під балдахином положили —
Еней тут убивавсь без мір.
Накривши гарним покривалом —
Либонь тим самим одіялом,
Що од Дидони взяв Еней —
Взмостили воїни на плечі
І помаленьку, по-старечи
Несли в містечко Паллантей.
81. Як вибрались на чисте поле,
Еней з покійником прощавсь,
Сказав: «о жизнь! бурливе море,
Хто цілий на тобі оставсь?
«Прости, приятелю любезний,
Оддячу я за вид цей слезний,
«І Турн получит з баришком.»
Потім Палланту уклонився,
Облобизав і прослезився,
Додому почвалав тишком.
82. К господі тільки що вернувся
Наш смутний лицар, пан Еней,
Уже в присідкаж і наткнувся
На присланих к нему гостей:
Були послы це од Латина,
І всі ассесорського чина,
Один армейський копитан;
Цей скрізь по світу волочився
І по-фригійську научився, —
В посольстві був як драгоман.
83. Латинець старший по породі
К Енею рацію начав,
І в наших, значить, переводі
Буцім-то ось він що сказав:
«Не ворог, хто уже дублений,
«Не супостат, чий труп нікчемний
«На полі без душі лежить.
- «Позволь тіла убитой рати,
«Як водиться, землі предати, —
«Нехай князь милость цю явить.»
84. Еней, к добру з натури склонний,
Сказав послам Латинським так:
«Латинус рекс єсть невго-
монний,
«А Турнус пессімус дурак...
«І кваре воювать вам мекум?
«Латинуса будь путо цекум,
«А вас, сеньорес, беа ума;
«Латинусу рад пацем дарє,
«Пермітто мертвих поховаре,
«І злости корам вас нема.
85. Один єсть Турнус ворог меус,
«Сам, ерго, дебет воювать;
«Велять так фата, ут Енеус
«Вам буде рекс, Амати зять.
Щоб привести ад фінем
беллюм,
«Ми зробим з Турнусом
дуеллюм, —
«Про що всіх сангвіс проли-
вають?
«Чи Турнус буде, чи Енеус,
«Укаже глядіус, вель Деус
«Латинським сцетпро управляют.
86. Латинські послы зиркнулись,
По серцю їм ця річ була;
Значевя трохи схаменулись,
Дрансеса смілість тут взяла:
«О князю, — крикнув, — пресло-
вутий!
«Великим ти родився бути!
«Ми все в Латинів уста
«Внесем, дрібнесенько розкажем
«І щиро, щиро те докажем,
«Що з Турном дружба єсть пушта».
87. І мировую тут зробили
На тиждень, два, або і три,
І в договорі положили,
Щоб теслі і другі і майстри
Латинські помогли Троянам,
Цим ланцям, голякам, прочанам,
Достроїть новий городок;
Щоб нарубать дали соснини,
Клинків, дубків і берестини,
На крокви годних осичок.

Низ і Евріал та латинці

(Част. V, строфи 98—100)

88. За сим тут началось гуляння
І чарочка пішла кругом;
Розкази, сміхи, обнімання,
Ділились дружно тютюном.
Які пили, які трудились
І над убитими возились;
В лісах же страшна стукотня.
В коротке мировеє время
Латинське і Троянське племя
Було як близькая рідня.
89. Тепер би треба описати
Евандра батьківську печаль
І хлипання всі розказати,
І крик, і охання, і жаль.
Та-ба! не всякий так змудрує,
Як сам Вергілій намалює,
А яж до жалю не мастак:
Я сліз і охання боюся
І сам ніколи не журюся;
Нехай собі це піде так.
90. Як тільки світова зірниця
На небі зачала моргать,
То вся Троянська станиця
Взялася мертвих зволікать.
Еней з Трахоном розізває,
К трудам дружину понуждає;
Кладуть із мертвих тіл костри,
Соломою їх обволікають,
Олію з дьогтем поливають
На всякий зруб разів по три.
91. Потім соломю підпалили
І пламя трупи обняло,
І вічну память заквилили,
Аж сумно слухати було.
Тут кість і плоть і жир шкварчали,
Тут інші смалець істочали,
У інших репався живіт;
Смрад, чад і дим кругом носились,
Жерці найбільше тут трудились,
Ізконебе хаптурний рід.
92. Други, товариші і кривні,
Батьки, сини, куми, свати,
На віки-вічні незабвенні,
А може хто із суєти —
В огонь шпурляли різну зброю,
Одежу, обув дорогую;
Шаблі, ладунки, келепи,
Шапки, свитки, кульбаки, троки,
Онучі, постолі, волоки —
Шпурлялись, як на тік снопи.
93. Не тільки в полі так робилось,
В Лавренті сумно тож було;
Багацько трупа там палилось,
Поспільствож на чім світ ревла.
Там батько сина парубійку
Оплакував і кляв злодійку
Війну і ветхого царя;
Тут дівка вельми убивалась,
Що без вінця вдовою осталась,
Утративши багатиря.
94. Жінки порозпускавши коси,
Розхрістані і без свиток,
Розтріпані, простоволосі
Галасували на весь рот.
По мертвих жалібно кричали,
По грудях билися, стогнали,
Латинів проклинали рід;
Про Турнаж всі кричали сміло,
Що за своє любовне діло
Погубить даром весь нарід.
95. Дрансес на Турна тут доносить,
Що Турн всім гибелям вина;
Еней на бой його лиш просить,
І так би й кончилась війна.
Но і у Турна був сутяга,
Брехун, юриста, крюк, підтяга,
І діло Турна захищав;
Та і Амаїні пролази
Пускали різні розкази,
Щоб Турн ні в чім не уважав.
96. Як ось од хана Діюмида
Латинові прийшли послі
І із охлявшого їх вида
Не видно, радість щоб несли.
Латин велможам з старшиною
Велить явитись пред собою,
Що все і сталося як-раз;
Послів кликнули до громади,
І виповнивши всі обряди,
Латин прорек такий приказ:

97. «Скажи, Венуле нежахливий,
«Всю хана Діоміда річ,
«Здається, був ти небрехливий,
«Таким тебе зна наша Січ.»
«Підніжок твій я і підданець,
«Із слуг твоїх послідній ланець»,
Сказав Венул: «не прогнівись!
«Мужича правда єсть колюча,
«А панська на всі боки гнуча,
«І хан сказав так, не сумнись:
98. «Не з мордою Латина битись
«Против Троянських розбишак;
«Вам требаб перше подивитись,
«Який то єсть Еней козак!..
«Під Троєю він дався знати
«Нам всім, як взявся рятувати
«Богів домашніх і рідню;
«Він батька спас в злу саму пору,
«На плечах зніс на Іду гору,
«Цього не майте за брідню.
99. «Против Енея не храбруйте,
«Для нас здається він святим;
«І так Латину розтолкуйте,
«Щоб лучче помирився з ним.
«Гай, гай! де діти єсть такіі,
«Щоб кудрі батькові сідії
«Найвище ставили всього?..
«Не ворог я царю Латину,
«Но чту Анхизову дитину
«І не піду против його.
100. «Прощайте, доміні Латинці!
«Поклон мій вашому царю;
«Возьміть назад свої гостинці,
«Одправте їх к багатирю
«Енею і просить покою.»
Венул утерся тут рукою
І річі цій зробив кінець.
Збентежила ця річ Латина:
Здавалось, близька зла година, —
На лисині трусивсь вінець.
101. Латин од думки схаменувся,
Олимпським трохи помоливсь;
Наморщивсь, сентябрем надувся
І смутно на вельмож дививсь.
«А що? — сказав, — чи поживились?
- «От з Діомидом ви носились,
«А він вам фігу показав!..
«Заздалегідь було змовлятиись,
«Як з пан-Енеєм управлятиись,
«Поки лапок не розіклав.
102. «Тепер не приберу більш глузду,
«Як тут цих поселить прочан:
«Землі шматок єсть не під нужду,
«То їм з угоддями оддам.
«Оддам нивя і сінокоси,
«І риболовні Тибрські коси,
«То буде нам Еней сусід;
«Колиж не схоче він остаться,
«А пуститься іще таскаться,
«То всеж ізбавимся од бід.
103. «А щоб з Енеєм лад зробити,
«Пошлю послів десятків пять;
«І мушу дари одрядити, —
«Диковинки колиб достать:
«Павидла, сала, осятрини,
«Шалевий пояс і люстрини,
«Щоб к празнику пошив каптан,
«Сапянці із Торжка новенькі,
«Мальованії потибенькі.
«А нуте — як здається вам?»
104. Дрансес був дивний говоруха
І Турнові був враг лихий,
Встає, ус гладить, в носі чуха,
Дає одвіт царю такий:
«Латине світлий, знаменитий,
«Твоїми мед устами пити!
Всяк тягне в серці за тебе;
«Но одізватися не сміють,
«Сидять, мовчать, сопуть, потіють
«І всяк мізкує про себе.
105. «Нехай же та личина люта,
«Що нас впровадила в війну
«І ганьбою до всіх надута,
«Походить більш на сатану, —
«Що стільки болі причинила,
«Що стільки люду погубила,
«А в смутний час на-втікача!..
«Нехай лиш Турн, що верховодить
«І всіх панів за кирпи водить,
«З Енеєм порівня плеча.

106. «Нехай оставить нас в свободі,
«Нехай царівні дасть покой,
«Нехай живе в своїй господі,
«А щоб в Латію ні ногой.
«А ти, Латине, всіх благіший,
«Прибав Енею дар смачніший:
«Йому Лавинію оддай.
«Цим сватовством нам мир даруєш
«І царства рани урятуєш;
«Дочціж з Енеєм буде рай.
107. «Тебеж прошу я, пане Турне!
«Покинь к Лавинії любов
«І проясни чоло нахмурне,
«Щади латинську нашу кров.
«Еней тебе лиш визиває,
«А нас, Латинців, не займає, —
«Іди з Троянцем потягайся!
«Коли ти хоробрий не словами,
«Так докажи нам те ділами,
«Побить Енея постарайся».
108. Од річі сей Турн розярився,
Як втопленик, посинів весь, —
Дріжали губи, сам дровичся,
Зубами клацав, мов би пес,
Сказав: «О стара пустомеля!
«Яхидств і каверз всіх оселя,
«І ти тхором мене зовеш!
«І небиліці вимишляєш,
«Народ лукаво весь лякаєш,
«На менеж чорт-зна що плетєш,
109. «Що буцім хочу я одтяти
«Головку лисую твою;
«Та згинь! — не хочу покаляти
«Честь багатирськую свою.
«А ти, Латине милостивий,
«Коли такий став полохливий,
«Що і за царством байдуже?..
«Так лізьтеж до Енея раком,
«Плазуйте перед цим Трояком, —
«Він мир вам славний устриже!..
110. «Колиж до мира я поміха,
«Коли Еней мене бажа
«І смерть моя вам єсть потіха —
«Моя душа не єсть чужа
«Од хоробрости і од надії:
- «Іду, де ждуть мене злодії,
«Іду і бюся з втікачем!
«Нехай хоть стане він Бовою —
«Не наляка мене собою,
«Поміряюсь з його плечем».
111. Коли в конгресі так тягались,
Еней к Лавренту підступав;
На штурм Троянці шикувались,
До бою всякий аж дріжав.
Латин таку почув новинку,
Злякався, пустив із рота слинку
І вся здригнула старшина.
«От вам і мир!» — сказав Турн
І не терявши ні минути, [лютий
Пред війском опинивсь як на!
112. Упять настав гармидер, лихо;
Народ, як черв, заворушивсь.
То всі кричать, то шепчуть тихо,
Хто лаявся, а хто моливсь.
Упять війна і різанина,
Упять біда гне в сук Латина;
Сердешний каюся од душі,
Що тестем не зробивсь Енею.
І послі-б з мирною душею
Лигав потапці і книші.
113. Турн миттю нарядився в зброю,
Летить, щоб потрошить Троян;
І розярив дружину злую
Побить Енеевих прочан.
Прискочив перше до Камилли,
Як огер добрий до кобили,
І став їй зараз толкувать,
Куди їй з військом напірати;
Мессап же мусить підкрєпляти
Цариці сей прокляту рать.
114. Розпорядивши Турн, як треба,
Махнув, засаду щоб зробити,
На гору, що торкалась неба,
І щоб Фригійців окружить.
Еней построїв теж отряди,
Де всім назначив для осади
Без одступу на вал їти.
Ідуть, зімкнувшись міцно, тісно,
Ідуть, щоб побидить поспішно,
Або щоб трупом полягти.

115. Троянці сильно наступали
І тиснули своїх врагів,
Не раз Латинців проганяли
До самих городських валів.
Латинці также оправлялись
І од Троянців одбивались,
Один другого товк на прах;
Тут їх чиновники тузились,
Як півні за гребні возились;
Товклись кулачком по зубах.
116. Но як Арунт убив Камиллу,
Тоді Латинців жах напав;
Утратили і дух, і силу,
Побігли, хто куди попав.
Троянці з біглими змішались,
Над їх плечами забавлялись
І задавали всім сто-лих.
Ворота в баштах запірали,
Своїх ховатись не пускали,
Бо напустилиб і чужих.
117. Як вість така прийшла до Турна,
То так мерзенно іскрививсь,
Що твар зробилась нечепурна
І косо, зашморгом дививсь.
Потім ярує од досади,
Виводить військо із засади
І гору покида, і ліс;
І тільки що спустивсь в долину,
То в туюж самую годину
Уздрів Енеевих гульвіс.
118. Пізнав пан Турн пана Енея,
А Турна тож Еней пізнав;
Вспалали духом Асмодея,
Один другогоб розідрав.
Не обійшлосяб тут без бою,
Колиб пан Феб од перепою
Заранше в воду не заліз
І не послав на землю ночі;
Тут всіх до сна стулились очі
І всяк уклався горлоріз.
119. Турн облизня в бою піймавши,
Зубами з серця скреготав;
Од дуру, що робить, не знавши,
Латину з злостію сказав:
«Нехай злиденні прочани,
«Задрипанці твої Трояни,
«Нехай своїх держаться слов!
«Іду з Енеем поштурхаться,
«В моїх поступках оправдаться:
«Убить і околить готов.
120. «Пошлю Енея до Плутона,
«Або і сам в ад копирсну;
«Уже мні жизнь і так солона!
«Оддай Енею навісну»...
«Гай! гай!» Латин тут обізався:
«Чого ти так розлютувався?
«Щож буде, як розсержусь я!
«Уже мені брехати стидно,
«А потаїть — богам обидно:
«Святая правда дорога!
121. «Послухай же: судьби есть воля,
«Щоб я дочки не отдавав
«За земляка, а то зла доля
«Насяде, хто злама устав.
«Мене Амата ублагала,
«І так боки натасувала,
«Що я Енею одказав.
«Тепер сам мусиш міркувати,
«Чи треба жить, чи умірати;
«А лучче, як би в ум ти взяв.
122. «І занедбав мою Лависю...
«Чи трохи в світі панночок?
«Ну, взяв би Муньку, або
Прісю,
«Шатнувсь то в сей, то в той куток:
«В Івашки, Мильці, Пуш-
карівку,
«І в Будища, і в Горбанівку,—
«Тепер дівчат хоть гать гати;
«Тепер на цей товар не скудно,
«І замужню украсть не трудно,
«Аби по норову найти.»
123. На слово це прийшла Амата
І зараз в Турна і вплялась;
Лобзала в губи Стратилата
І од плачу над ним тряслась.
«В напасть, — сказала, — не
вдавайся
«І битися не поспішайся:
«Як луснеш ти, то згину я;
«Без тебе нас боги покинуть,
«Латинці і Рутульці згинуть
«І пропаде дочка моя.»

124. Но Турн на це не уважає
І байдуже ні сльоз, ні слов;
Гінця к Енею посилає,
Щоб битись завтра був готов.
Еней і сам трусивсь до бою,
Щоб сильною своєю рукою
Головку Турну одчесать.
А щоб повірить Турна слову,
Тож послала зробить умову,
Як завтра виставляти рать.
125. На завтра тільки-що світало,
Уже народ заворушивсь;
Все вешталось, все кишало,
На бой дивитись всяк галивсь.
Межовщики там розміряли,
Кілочки в землю забивали
На знак, де військові стоять.
Жреці молитви зачитали,
Олимпським в жертву убивали
Цапів, баранів, поросят.
126. Тут військо стройними рядами
В параді йшло, мов би на бой;
В празничній збруї, з прапорами,
Всяк ратник чванився собою.
Обидві армії стояли
На тих межах, що показали;
Між ними був просторий плеч;
Народ за військом копошився,
Всяк товпився, всяк ліз, тіснівся,
Побойщу щоб зріть кінець.
127. Юнона, як богиня, знала,
Що Турну прийдеться пропасть,
Ще в мізку коверзувала,
Щоб одвернуть таку напасть;
Кликнула мавку вод Ютурну,
Бо ця була сестриця Турну,
І розказала цій свій страх;
Веліла швидче умудриться,
На всякі хитрости пуститься,
Щоб брата не строжили в прах.
128. Як так на небі дві хитрили,
Тут лагодились два на бой;
Всі за свого богів молили,
Щоб власною своєю рукою
Ізміг врага в яешню змяти.
- Рутульці стали розмишляти,
Що Турн їх може скиксувать:
Уже заздалегідь смутився,
Ще нічого, а скривився, —
Не луччеб бой цей перервать?..
129. На цей то час Ютурна мавка
В Рутулський підоспіла строй
І там вертілася, як шавка,
І всіх скуйовдила собою.
Камерта вид на себе взявши,
Тут всіх учила, толкувавши,
Що сором Турна видавать:
Стид всім стоять, згорнувши руки,
Як згине Турн, терпіти муки,
Дать шиї в кандали кувать.
130. Все військо сумно мурмотало,
Сперва тихенько, послі в глас
Гукнули разом: «все пропало!
«Щоб розмир перервать в той час!»
Ютурна фіглі їм робила,
Шпаками кібця затрвила
І заєць вовка покусав.
Такіі чуда небували
Лаврентці в добре толкували,
Тулумній к битві підтруняв.
131. І перший стрелив на Троянців,
Гіллипенка на смерть убив;
А цей був родом із Аркадців,
То земляків на гнів підвів.
Оттак упень зірвали січу!
Біжать один другому в стрічу,
Хто з шаблею, хто з палашем;
Кричать, стріляють, бють, рубають,
Лежать, втікають, доганяють, —
Все вмиг зробилось кулішем.
132. Еней, правдивий чоловяга,
Побачивши такий нелад,
Що вража зрадивши ватага,
Послать Фригійців дума в ад, —
Кричить: «чи ви осатаніли?
«Адже ми розмир утвердили!
«Ми з Турном побемось одні.»
Но відкіль стрілка не взялася
І спотиньга в стегно впляся
І кров забризкала штани.

133. Еней од рани шкандибає
В крові із строю в свій намет;
Його Асканій проважає,
Либонь і під руку веде.
Уздрів це Турн, возвеселився,
Розприндився і розхрабрився,
І на Троянців полетів:
То бе, то пха, або рубає,
Із трупів бурти насипає,
Хоть би варить на сто котлів.
134. І перших Філа, Тамариса
На землю махом поваляв;
Потім Хлорея, Себариса
Мов би комашок потоптав;
Дарету, Главку, Өерсилогу
Поранив руки, шию, ногу,
На-вік каліками зробив;
Побив багацько Турн заклятий,
Не трохи потоптав зикратий,
В крові так, мов в багні, бродив.
135. Коробилась душа Енея,
Що Турн Троянців так локшив;
Стогнав жалчіше Прометея,
Бо був од рани еле жив.
Япид, цилюрик лазаретний,
Був знахур в порошках нешпетний,
Лічить Енея приступав:
По лікті руки засукає,
За пояс поли затикає,
Очками кирпу осідлав.
136. І зараз приступивши к ділу,
Він шпеник в рані розглядав;
Прикладував припарки к тілу
І шилом в рані колупав.
І шевську смолу прикладає,
Но все те трохи помагає;
Япид сердешний чує жаль!
Обценьками питавсь, кліщами,
Крючками, щипцями, зубами,
Щоб вирвать проклятуцу сталь.
137. Венери серце засвербіло
Од жалю, що Еней стогнав;
Підтикавшись — а ну за діло!
І Купидончик не гуляв.
Шатнулись, різних трав нарвали,
- Сцілющої води примчали,
Гарлемпських капель піддали,
І все те вкупі сколотивши,
Якісь слова наговоривши,
Енею рану полили.
138. Таке лікарство чудотворне
Біль рани зараз уняло,
І стрілки копійце упорне
Без праці винялись дало.
Еней наш знову ободрився,
Пальонки кубком підкрепився,
В пан-матчину одігся бронь.
Летить упять врагів локшити,
Летить Троянців ободрити,
Роздуть в них храбрости огонь.
139. За ним Фригійські воеводи,
Що тьху, на взаводи летять;
А військо — в лотоках як води
Ревуть, все дном на-верх вертять.
Еней лежачих не займає,
Утікачів ні за що має,
А Турна повстрічать бажа.
Хирить лукавая Ютурна,
Яким би побитом їй Турна
Спасти од смертного ножа.
140. На хитрости дівчата здатні,
Коли їх серце защемить;
І в ремеслі цім так понятні,
Сам біс їх не перемудрить.
Ютурна з облака злетіла,
Зіпхнула братня машталіра
І стала коней поганять;
Бо Турн ганяв тоді на возі,
Зикратий же лежав в обозі,
Не в силах бігать, ні стоять.
141. Ютурна кіньми управляя,
Шаталась з Турном між полків;
Як од хортів лиса виляя,
Спасала Турна од врагів.
То з ним наперед виїзжала,
То вмиг в другий кінець скакала,
Но не туди, де був Еней.
Цей бачить хитрість тут непевну,
Трусливість Турнову нікчемну,
Напавсь в погонь зо всіх гужей.

142. Пустивсь Еней слідити Турна
І дума з ока не спустить,
Но мавка хитрая Ютурна
І тут найшлася кулю злить.
К томуж Мессап, забігши з боку,
Зрадливо, зо всього наскоку,
Пустив в Енея камінець;
Но цей по щастю ухилився
І камінцем не повредився,
З султанаж тільки збив кінець.
143. Еней таку уздрівши зраду,
Великим гнівом розпаливсь;
Гукнув на всю свою громаду
І тихо Зевсу помоливсь.
Всю рать свою вперед подвинув
І разом на врагів нахлинув,
Велів всіх сікти та рубать.
Пішли Латинців потрошити,
Рутульців шпигувать, кришити,
Та-ба — як Турнаб нам достать!
144. Тепер без сорома признаюсь,
Що трудно битву описать;
І як ни морщусь, ни стараюсь,
Щоб гладко вірші шкандувать,
Та бачу по моему виду,
Що скомпоную панахиду.
Зроблю лиш розпись іменам
Убитих воїнів на полі
І згинувших тут по неволі
Для примхи їх князьків душам.
145. На цій баталії пропали:
Цетаг, Танаїс і Толон;
Од рук Енеевих лежали
Порізані: Онит, Сукрон;
Троянців — Гілла і Аміка
Зіпхнула в пекло Турна піка...
Та де всіх поіменно знать?
Там вороги всі так змішались,
Стіснулись, що уже кусались,
Рукамиж нільзя і махать.
146. Як ось і сердобольна мати
Енею хукнула в кабак,
Велів щоб штурмом город брати,
Рутульських перебить собак.
Столичний же Лаврент достати,
- Латину з Турном перцю дати,
Бо цар в будинках ні-гугу.
Еней на старших галасає,
Мерщій до себе їх ззиває
І мовить, ставши на бугру:
147. «Моеї мови не жахайтесь,
«Бо нею управля Зевес,
«І зараз з військом одправляйтесь
«Брать город, де паршивий пес,
«Латин зрадливий, пе сивуху,
«А ми бемось зо всього духу.
«Ідїть, палїть, рубайте всіх;
«Громадська ратуш, зборні ізби
«Щоб наперед всього ізслизли,
«Аматуж завяжіте в міх.»
148. Сказав, і військо загреміло,
Як громом, різним оружжам,
Построїлось і полетіло
Простесенько к градським стінам;
Огні через стіну шпурляли,
До стін драбини приставляли
І хмари напустили стріл.
Еней на город руки знявши,
Латина в зраді укорявши,
Кричить: «Латин вина злих діл!»
149. Якї в городі остались,
Злякались од такої біди,
І голови їх збунтовались,
Не знали, утікать куди.
Одні тряслись, другі потіли,
Ворота одчинять хотіли,
Щоб в город напустить Троян.
Другі Латина визивали,
На вал полізти принуждали,
Щоб сам спасав своїх мирян.
150. Амата глянувши в віконце,
Уздріла в городі пожар;
Од дим, стріл затьмилось сонце, —
Напав Амату сильний жар.
Не бачившиж Рутульців, Турна,
Вся кров скипілася зашкурна
І вмиг царицю одур взяв.
Здалося їй, що Турн убитий,
Через неї стидом покритий,
На-вік з Рутульцями пропав.

151. Їй жизнь зробилася не мила
І осоружився весь світ,
Себе, Олимпських кобенила,
І видно із всіх приміт,
Що глузд остатній потеряла;
Бо царськеє убрання рвала,
І в самій смутній цій порі,
Очкур вкруг шиї обкрутивши,
Кінець за жертку зачепивши,
Повисилась на очкурі.
152. Амати смерть ця бусурменська
Як до Лавинії дійшла,
То крикнула «уви!» з-письменська,
По хаті гедзатись пішла.
Одежу всю цвітну порвала,
А чорну к цері прибїрала,
Мов галка нарядилась в мах;
В маленьке зеркальце дивилась,
Кривитись жалїбно училась
І мило хлипати в сльозах.
153. Такая розімчалась чутка
В народї, в городї, в полках;
Латин же, як старий плохутка,
Устояв ледше на ногах.
Тепер він берега пустився
І так злиденно іскривився,
Що став похожим на верзун.
Амати смерть всіх сполошила,
В тугу, в печаль всіх утопила,
Од неї звомпив сам пан Турн.
154. Як тільки Турн освідомився,
Що дав цариці смерть очкур,
То так на всіх остервенився,
Підстрілений мов дикий кнур.
Бїжить, кричить, маха руками
І грізними велить словами
Латинцям і Рутульцям бой
З Енеевцями перервати.
Як раз противні супостати,
Утихомирясь, стали в строй.
155. Еней од радости не стямивсь,
Що Турн виходить битись з ним;
Оскалив зуб, на всіх оглянувсь
І списом помахав своїм.
Прямий, як сосна, величавий
Бувалий, здатний, тертий, жвавий,
Такий, як був Нечеса князь!
На нього всі баньки пїяли,
І сами вороги хвалили,
Його любив всяк — не боявсь.
156. Як тільки виступили к бою
Завзята пара ватажків,
То, зглянувшись між собою,
Зубами всякий заскрипів.
Тут хвись — шабельки засвістїли,
Цок-цок — і іскри полетїли;
Один другого полосять!
Турн перший зацїдив Енея,
Що з плеч упала і керяя,
Еней був поточивсь назад.
157. І вмиг прочумавшись, з наскоком
Еней на Турна наступив,
Оддячивши йому сто з оком,
І вражу шаблю перебив.
Яким же побитом спастись?
Трохи не лучче уплестись?
Без шаблі нїльзя воювать.
Так Турн зробив без дальней думки,
Як кажуть, підобравши клунки,
А ну, чим тьху навтїки драть.
158. Бїжить пан Турн і репетує,
І просить у своїх меча;
Нїхто сердеги не рятує
Од рук Троянська силача!
Як ось іще перерядилась
Сестриця і пред ним явилась,
І в руку сунула палаш;
Упять шабельки заблищали,
Упять панцирі забряжчали,
Упять пан Турн оправивсь наш.
159. Тут Зевс не втерпів, обїзвався,
Юноні з гнївом так сказав:
«Чи ум од тебе одцурався?
«Чи хочеш, щоб тобі я дав
«По панї-старїй блискавками?..
«Бїда з злостливими бабами!
«Ужеж вістимо всім богам:
«Еней в Олімпї буде з нами
«Живитись тимиж пирогами,
«Які кажу пекти я вам.

Поединок Енея з Турном

(Част. VI, строфа 155)

160. «Безсмертногж хто ма убити,
«Або хто може рану дати?
«Про щож мазку мирянську лити,
«За Турна щиро так стоять?
«Ютурна на одну проказу,
«І певне по твою приказу,
«Палаш Рутульцю піддала.
«І покиж будеш ти біситься?
«На Трою і Троянців злиться?
«Ти зла їм вдоволь задала.
161. Юнона в первий раз смирилась,
Без крику к Зевсу річ вела:
«Прости, паночє! проступилась,
«Я, далєбі, дурна була.
«Нехай Еней сідла Рутульця,
«Нехай спиха Латина з стульця,
«Нехай поселить тут свій рід, —
«Но тільки щоб Латинське племя
«Удержало на вічне время
«Імення, мову, віру, вид.»
162. «Іноси! сількісь!» як мовляла,
Юноні Юпитер сказав.
Богиня з радїц танцювала,
А Зевс метелицю свистав.
І все на шальках розважали,
Ютурну в воду одіслали,
Щоб з братом Турном розлучить;
Бо книжка Зевсова з судьбами,
Несмертних писана руками,
Так мусила установить.
163. Еней махає довгим списом,
На Турна міцно наступа,
«Тепер,—кричить, підбитий бісом,—
«Тебе ніхто не захова!
«Хоть як вертись і одступайся,
«Хоть в віщо хоч перекидайся,
«Хоть зайчиком, хоть вовком стань,
«Хоть в небо лізь, нирай хоть в воду
«Я витягну тебе з-під-споду
«І розмізчу погану дрян!»
164. Од сей бундючної Турн речі
Безпешно усик закрутив
І зжав свої широкі плечі,
Енею глуздівно сказав:
«Я ставлю річ твою в дурницю,
- «Ти в руку не піймав синицю,
«Не тебе, далєбі, боюсь.
«Олимпські нами управляють,
«Вони на мене налягають,
«Пред ними тільки я смирюсь.
165. Сказавши круто повернувся
І камінь пудів в пять підняв,
Хоть з праці трохи і надувся,
Бо, бач, не тим він Турном став.
Не та була в нім жвавїсть, сила:
Йому Юнона змінила;
Без богівж людська моч—пустяк.
Йому і камінь змінїє,
Енея геть не долїтає,
І Турна взяв великий страх.
166. В таку щасливу ю годину
Еней чим-дуж спис розмавав
І Турну, гадовому сину,
На вічний поминок послав;
Гуде, свистить, несеться піка,
Як зверху за курчам шульпіка, —
Торох Рутульця в лівий бік!
Простягся Турн, як щогла, долі,
Качається от гіркої болі,
Клене Олимпських еретик.
167. Латинці од цього жажнулись,
Рутульці галас підняли,
Троянці глувно осміхнулись,
В Олимпїж могорич пили.
Турн тяжку боль одолїває,
К Енею руки простягає
І мову слезную рече:
«Не жизни хочу я подарка, —
«Твоя, Анхизович, припарка
«За Стикс мене поволоче.
168. «Но есть у мене батько рідний,
«Старий і дуже ветхих сил;
«Без мене він хоть буде бідний,
«Та світ мені цей став не мил.
«Тебе о тім я умоляю,
«Прошу, як козака, благаю,
«Коли мені смерть задаси,
«Одправ до батька труп дублений;
«Ти будеш за сіє спасений,
«На викуп же, що хоч, проси».

169. Еней од речі сей змягчився
І меч піднятий опустив;
Трохи-трохи не прослезився
І Турна ряст топтать пустив.
Аж зирк—Паллантова лядунка,
І золота на ній карунка
У Турна висить на плечі.
Енея очі запалали,
Уста од гніву задрижали,
Весь зашаривсь, мов жар в печі.

170. І вмиг вхопивши за чуприну,
Шкереберть Турна повернув,
Насів коліном злу личину
І басом громовим гукнув:
«Так ти Троянцям нам для сміха

«Глумиш з Паллантова доспіха
«І думку маеш быть живим?
«Паллант тебе тут убиває,
«Тебе він в пеклі дожидає,
«Іди к чортам, дядькам своїм!»

171. З цим словом меч свій устромляє
В роззявлений Рутульця рот
І тричі в рані повертає,
Щоб більше не було клопот.
Душа Рутульська полетіла
До пекла, хоть і не хотіла,
К пану Плутону на бенькет.
Живе хто в світі необачно,
Тому нігде не буде смачно,
А більш, коли і совість жметь.

